

KIADVÁNYAINK

„*A kényes úrfi s a rongyos baka*”: Tanulmányok két halhatatlan pápai diákról (Petőfi Sándor, Jókai Mór). (Szerkesztette Mezei Zsolt). Pápa, 2001. 278 oldal.

Források Pápa város 1848/49. évi történetéből (Válogatta, szerkesztette, a tanulmányokat és a jegyzeteket írta Hudi József). Pápa, 2001. 400 oldal.

Francsics Károly visszaemlékezései (Sajtó alá rendezte és szerkesztette Hudi József). Pápa, 2001. 293 oldal.

Hunkár Antal visszaemlékezése és iratai. (Sajtó alá rendezte és szerkesztette Hudi József). Pápa, 2004. 300 oldal.

Nemes Székely János csöglei közbirtokos naplója 1808–1866. (Sajtó alá rendezte és szerkesztette Hudi József). Pápa, 2004. 302 oldal.

Köblös József: A pápai reformátusok küzdelmei a szabad vallás-gyakorlatért. Pápa, 2005. 142 oldal.

A pápai református kollégium diákjai 1585–1861. (Szerkesztette Köblös József) Pápa, 2006. 1072 oldal.

A Dunántúli Református Egyházkerület prédikátorai és rektorai. I. 1585–1760. (Szerkesztette Köblös József) Pápa, 2009. 760 + VII oldal + CD-melléklet.

„*Processus visitationis*” Torkos Jakab egyházlátogatása 1747-ben. (Szerkesztette Köblös József) Pápa, 2011. 276 oldal.

„*A késő idők emlékezetében éljenek*” A Dunántúli Református Egyházkerület lelkészi anyakönyvei 1823–1952. (Szerkesztette Kránitz Zsolt) Pápa, 2012. 380 oldal.

„*A késő idők emlékezetében éljenek*” A Dunántúli Református Egyházkerület lelkészi önéletrajzai (1943) (Szerkesztette Kránitz Zsolt) Pápa, 2013. 1216 oldal.

A kiadványok megrendelhetők vagy megvásárolhatók a következő címen:

PÁPAI REFORMÁTUS GYŰJTEMÉNYEK
8500 Pápa, Pf. 48. Tel.: 89/324–240
e-mail: ref.lib@papacollege.hu

ACTA PAPENSIA XV. (2015) 1–2.

A PÁPAI REFORMÁTUS GYŰJTEMÉNYEK KÖZLEMÉNYEI

PUBLICATIONS BY THE CALVINIST
COLLECTIONS
OF PÁPA

XV. évfolyam, 2015/1–2. szám



A TARTALOMBÓL

PETRIK IVÁN: *Telkek és tartozékaik a késő középkori Atya birtokon*

HUDI JÓZSEF: *Takácsi község egyházi és világi archontológiája II.*

KÖBLÖS JÓZSEF: *Exmisszió, ordináció, konszekráció*

KISEBB KÖZLEMÉNYEK
ÚJRAOLVASÓ
SZEMLE

PETRIK IVÁN

Telkek és tartozékaik a késő középkori Atya birtokon

EZERNÉGYSZÁZKILENCVENHATBAN Atyai Ispán Kálmán és rokona, Döbrési István sajátos körülmények között megosztak Atya birtokon.¹ Az osztozkodásról kiállított oklevél révén megismerhetjük a késő középkori Atya falu területének egy részét. Szinte besétálhatunk a határai közé. Tanulmányunk arra irányul, hogy az osztozkodás szokottnál részletesebb adatait számba véve egyrészt a birtokon belüli topográfiai megnevezések továbbélését kitapintsuk, másrészt következtetéseket vonjunk le az érintett telkekre vonatkozóan. Mindenekelőtt azonban, a körülmények jobb megértése érdekében, vizsgáljuk meg a birtokos családról és a településről fennmaradt középkori adatokat.

AZ ATYAIK

Az Atyaiak első generációja 1319-ben tűnik fel forrásainkban. Ekkor Veszprém megye néhány köznemesi famíliájának tagjai dúlták Lőrinte nembeli (Essegvári) Tamás birtokait.² Az itt szereplő Atyai Pál fia: Péter a család első ismert tagja. Apjáról, Pálról, a nevén kívül semmit sem tudunk, mint ahogy a család Árpád-kori története sem ismert. Adataink a XIV. század közepén szaporodnak meg. Péter fia: István a megyei kisnemesek szo-

¹ Ma Attyapuszta Pápakovácsi határában.

² Anjou-kori okmánytár. Codex diplomaticus Hungaricus Andegavensis I. (1301–1321) Szerk. Nagy Imre. Budapest, 1878. 525. A hatalmaskodás mértéke túlmutat egy szokványos határvitán, 16 települést érintett szerte Veszprém megyében, és a cselekmények brutalitása is (gyilkosságok, templomok felgyújtása) mást valószínűsít. Esetleg a Kőszegiek 1319. évi lázadásával hozhatóak összefüggésbe az események. A támadókban talán korábbi Kőszegi famíliárisokat láthatunk.

kásos életét élte, környékbeli birtokokkal (Perecske, Polány) kapcsolatos pereskedések nyomán kerül a szemünk elé.³ Fiai (Domonkos, Mihály, Miklós) közül Domonkost csupán egyszer említik egy Ajkán elkövetett hatalmaskodás kapcsán (testvéreivel együtt). Miklós ezen kívül még feltűnik egyszer Mihály mellett a Kovácsiak elleni perben. Több adatunk e két testvéréről nincs. Mihály kiemelkedik e generációból, sőt lényegében az ő utódaiban él tovább az Atyai család. Mint majd látni fogjuk, a XV. század közepén, második felében feltűntek olyan Atyaiak (Atyai Besenyő Mihály, Atyai Ispán Kálmán), akiket nem tudunk Mihály ágának tagjai közé illeszteni. Egyik lehetséges magyarázatként az merül fel, hogy ők e két testvér (Domonkos, Miklós) leszármazottai. Bizonyítani azonban ezt a feltételezést, a rendelkezésünkre álló adatok alapján, nem lehet.⁴ Mihály a három testvér közül a legtevékenyebb, bár tevékenysége alig egy évtizedre terjedt ki. 1412-ben testvéreivel együtt részt vett Ajka dúlásában, 1414-ben családja nevében tiltakozott Kovácsi határjárásánál, két évvel később fivérével együtt pereskedett a Kovácsi családdal, majd 1419-ben, a korábban a javukra hozott nádori ítélet ellenére, fogott bírák révén kiegyezett a Kovácsiakkal.⁵ Gyermekei (Gál, János és András) közül András messze a család legaktívabb tagjának bizonyult. 1419-ben tűnt fel először (apja mellett, még nyilván gyerekként) testvéreivel együtt, majd 1438-ben már felnőttként Bocson Tamás fiaival kölcsönös örökösödési szerződést kötött. Ő tette a legnagyobb erőfeszítéseket, hogy a család birtokállományát növelje, és úgy tűnik a hagyományos stratégiák (pereskedés) mellett, új ötletekkel is előállt. 1447-ben Veszprém megye követe az országgyűlésen, ami egyértelműen közéleti aktivitást jelent.⁶ Bár az, hogy 1457-ben az ekkor feltűnő Besenyő-ág atyai részein ha-

³ 1343. DL 4090: atyai jobbágyság miatt pereskedik Heym fia Heymmel; 1355. DL 49955 és 1357. DL 49910, DL 49748, 1359. DL 41389: perecskei (ma: Bakonyföld) hatalmaskodás és határper; 1379. DF 207430: polányi határper.

⁴ Felmerül egy másik lehetőség is. A Besenyő-, és az Ispán-ág nőági rokonai Atyai Mihálynak és leszármazottainak. Itt (leánynegyed, hitbér címén) szerzett birtokrészekre telepedtek be, és vették új lakhelyükről a nevüket. [Lásd alább részletesen.]

⁵ 1412. DL 66231: ajkai hatalmaskodás; 1414. DL 86462, 1416. és 1419. DL 43791: konfliktus a Kovácsiakkal.

⁶ RADVÁNSZKY Béla–ZÁVODSZKY Levente: A Héderváry-család oklevéltára. I. Budapest, 1909. 251.

talmaskodott, azt mutatja, hogy a régi, jól bevált eszközöket sem vetette meg. Ez persze arra is fényt vet, hogy erőfeszítései nem jártak átütő sikerrel. Az elszegényedés elől való menekülés határozta meg további ismert ténykedését. Először törvényes eszközökhöz folyamodott, amikor 1458-ban zálogba adta atyai részeit, majd kétségbeesetten törvénytelenekhez. 1469-ben az atyai templom sekrestyéjében feltörte Besenyő Mihály és felesége ládáját, okleveleket és 500 ft értékű ékszert zsákmányolva.⁷ A záloggal kapcsolatos eljárásokban még 1483-ig emlegetik (mint a birtokot egykor zálogba adót), de az ügyeket már fia: II. Pál vitte.

Atyai Andrással párhuzamosan, a XV. század közepén élt Atyai Besenyő Mihály, akivel vagy a nagyapjuk, Atyai István a közös, tehát István valamelyik fiúgyermekének leszármazottja lehetett, vagy valamelyik leányának. Mindenesetre Atyán éltek, ez biztos. András itt támadta meg őket, és pusztította jószágait.⁸

András gyermekei, az utolsó ismert generáció a családban, és bizonyos jelek arra utalnak, hogy fiágon bennük kihalt az Atyai família (legalábbis ami Mihály leszármazottait, azaz a „főágot” illeti).⁹ Istvánt csak egyszer, az 1458-as zálogszerződésben említik, ekkor még biztosan gyermek. Lánytestvére: Katalin a tanulmány tulajdonképpeni tárgyát képező osztozkodásnál kerül elő, így róla később még lesz szó. Ennek a generációnak a központi figurája: II. Pál. Még apja, András adta zálogba Atyát a Himfieknek, de a zálogbirtokláshoz kapcsolódó kissé zavaros ügyekben már ő szerepelt a XV. század második felében. A dolog akkor kezdett összezavarodni, amikor,

⁷ Az ügy inkább a Bászti-Pinyei rokonságot érintette. Atyai Besenyő Mihály feleségének: Zsuzsannának az első férje: Bászti Benedek volt. Besenyő Mihállyal kötött második házassága után is magánál tartotta viszont a Básztra vonatkozó okleveleket. A vizsgálati parancs szerint Atyai András a Bászti-Pinyei rokonság bízgatására cselekedett. A templom kulcsát magához véve éjszaka belopózott (Besenyőék is Atyán éltek) a sekrestyébe, és feltörte a ládát. A ládában Básztra és Atyára vonatkozó okleveleket, valamint ékszereket talált. A dolog további érdekessége, hogy az oklevelek között volt egy ügyvédvalló oklevél, amelyben az özvegy korábban Pinyei Istvánt vallotta ügyvédjének. Pinyei ezt felhasználva Zsuzsanna asszony nevében a győri káptalan előtt felmentette Atyai Andrást minden követelése alól. DF 283810.

⁸ Csegei Tamás, Veszprém megyei szolgabíró vizsgálati jelentése szerint Atyai András Besenyő Mihály atyai kertjében annak számos disznóját megölte. 1457. DL 93273.

⁹ Későbbi, XVI. századi magukat Atyáról nevező nemesekre: ILA Bálint – KOVACSICS József: Veszprém megye helytörténeti lexikona. Veszprém, 1964. 102.

valószínűleg még 1469-ben, Somlyói György (Atyai András sógora) és testvére Kelemen tapolcafői plébánost kiváltották a Himfiektől, pontosabban Himfi Imrétől Atyát. Azaz szintén zálog címén hozzájuk került. Ez azt jelentette, hogy ettől a pillanattól fogva az Atyaiak tőlük válthatták vissza. 1471-ben azonban Döbrönte Himfi Tamás nyitrai püspök pert kezdett Atya birtokért, mivel nem ismerte el unokaöccse, Himfi Imre lépését, amivel továbbadta a birtokot. Később a Hosszútóti és a Pápai család is magáénak vallott részeket zálog címén Atyán. II. Pál viszont az iktatási kísérleteknek rendre ellentmondott.¹⁰ Teljes peranyag sajnos nem maradt ránk, de azt tudjuk, hogy II. Pál végül erőszakkal próbálta visszaszerezni Atyát. Ennek nyomán újabb per kezdődött, és ítélettel elvesztette a birtokot. Ez az 1490-es évek elején történhetett, hiszen 1488-ban, a Veszprém megyei adólajstrom szerint még ő volt Atya egyedüli birtokosa.¹¹

Fontos szereplője a történetnek, így mindenképpen ki kell térnünk röviden Atyai Ispán Kálmánra és leszármazottaira. Csakúgy mint korábban a Besenyő-ágot, a család ezen tagjait sem tudjuk a családfába (illetve a „főágba”, Atyai Mihály leszármazottai közé) illeszteni. Ugyanaz a két lehetőség merül fel. Vagy István valamely másik fiának leszármazottai, vagy nőágon szereztek részt, pontosabban, valószínűleg csak lakhelyet Atyán. Kálmán mindenesetre a XV–XVI. század fordulóján többször is előkerül az oklevelekben. Feltűnik királyi emberként, valamint környékbeli családok (Hathalmi, Himfi, Essegvári) ügyvédjeként. Ő perelte el II. Páltól a birtokot, ő egyezett ki aztán az örököseivel, és ő adta ki özvegyének a női külön-jogok révén neki járó vagyonrészt. Ismert felesége: Ágota, fia: Pál, lánya: Katalin és unokája: János.¹²

¹⁰ 1480. DL 102614.; 1483. DL 102625.

¹¹ SOLYMOSI László: Veszprém megye 1488. évi adólajstroma és az Ernuszt-féle megyei adószámadások. = Tanulmányok Veszprém megye múltjából. Szerk. Madarász Lajos. Veszprém, 1984. 205.

¹² Királyi ember Agyaglikon: 1495. DL 68457.; Hathalmiak ügyvédje: 1498. DL 70420.; Himfiak ügyvédje: 1499. DL 102672, 1500. DL 102683.; Essegváriak ügyvédje: 1502. DL 102690., 1503. DL 102691.

A CSALÁDI VAGYON

Az Atyaiak történetük során mindvégig a nemesség legalsó, legszerényebb vagyonú rétegéhez tartoztak. Birtokaikat nem tudták lényegesen gyarapítani. Ehhez nyilván hozzájárult a „rossz kezdés”, tehát az, hogy a köznemesség utolsó igazán nagy birtokszerző periódusában, I. Károly trónharcai során, amikor többen karriert csináltak, ők rossz döntéseket hoztak. A Kőszegieket támogatták, így a harcokból győztesen kikerült uralkodótól nem kaptak, nem várhattak adományokat.¹³ Egyedül Atya falut birtokolták teljes egészében, amelynek jobbágyságait ekkor még említik.¹⁴ A XIV. század során Perecskén, Lakon, Polányban volt részük, pontosabban pereskedtek birtokrészekért.¹⁵ Perecske és Lak esetében rokonsági kötelék révén, valószínűleg birtokban kiadott lánynegyed miatt lehetett jogigényük. Polány esetében ez kizárt, hiszen a bakonybéli apátságé volt. Egyik részbirtok sem lehetett sokáig a kezükön, ha egyáltalán birtokon belül kerültek valóban.¹⁶ Ami biztos: Atyai Andrásé volt a Veszprém megyei Ács és a Győr megyei Mezőszerecsen 1438-ban, hiszen Atya mellett ezeket a birtokokat ajánlotta fel a Bocsoriak számára kölcsönös örökösödési szerződésükben.¹⁷ Figyelemre méltó azonban, hogy Mezőszerecsenre 1464-ben a Pápai család kapott új adományt. Az oklevélben említést tettek arról, hogy a területet korábban a Mezőszerecseni Földvári család birtokolta, így az Atyaiak birtoklása itt is csak átmeneti és bizonytalan jogcímű lehetett.¹⁸ A Pápa melletti Ács úgy tűnik, huzamosabb ideig maradt az Atyaiak birtokában. 1465-ben a Pápai családdal egyezkedtek Ács ügyében¹⁹, majd 1507-ben tiltakoztak, ahogy az oklevél közlöje fogalmazott, „Ácz birtok iránt”. Mivel csak Reizner

¹³ Nem egyedi eset, hasonló történt a Gencsi nemesekkel: DL. 2482. A Kőszegiek Pápa környéki térhódításáról még: DL 107269.

¹⁴ Veszprém-ben, a Szent György-napi vásáron gyűjtogatásért fogják el Atyai István két atyai jobbágyságát: Zemeynt és Pált., 1343. DL 40907.

¹⁵ Perecske: 1357. DL 49910.; Lak: 1359. DL 41389.; Polány: 1379. DF 207430.

¹⁶ Ez csak Lak esetében tekinthető biztosnak.

¹⁷ 1438. DF 274534.

¹⁸ 1464. DF 261495.

¹⁹ REIZNER János: A gróf Esterházi család pápai levéltára. = Történelmi Tár 16. évf. (1893) 4. sz. 616. Reizner szűkszavú utalásában nem derül fény az egyezés tartalmára.

János közléséből ismert ez az oklevél, többet erről a tiltakozásról sem tudunk. A rövid regeszta megfogalmazása viszont arra enged következtetni, hogy már nem voltak birtokon belül az Atyaiak. Az 1488-as adólajstromban nem szerepel Ács. A XVII. században tűnik fel újra a forrásokban, de már nem az Atyaikkal kapcsolatban.²⁰ Mindenesetre az egyetlen biztos jogcímen az Atyaiak kezén lévő birtok maga Atya volt. A több ágra szakadó család növekedése és a számottevően nem gyarapodó birtokállomány miatt kialakuló feszültség vezetett erőszakos eszközökhöz, előbb Atyai András, majd Atyai II. Pál részéről. Atyai Ispán Kálmán próbálkozott más karrierlehetőségekkel, ügyvédi működéssel, fia III. Pál azonban ismét egy birtokrész zálogba adásával menekült nehézségei elől.²¹

Atya birtok jövedelmezőségéről nem sokat tudunk, ami a jobbágytelkeit illeti, számuk fogyatkozását tapasztalhatjuk. Amikor 1458-ban zálogbaadták, 5 jobbágytelket említ az oklevél, igaz ebből csak kettő lakott, 3 lakatlan, de van a birtokon malomhely, sőt templom. A záloggal kapcsolatos oklevelekben mindvégig a három lakatlan, két lakott telket említik. Az 1488-as adólajstrom adatsora is 2 adózó jobbágyporta létét bizonyítja. Az 1496-os alább részletesen ismertetendő oklevélből nem tudjuk meg, hogy a birtokon hány jobbágytelek volt. Egy lakott telek és két lakatlan említése fordul elő a szövegben, de nem írja le az egész birtokot. Mindenesetre ez az adat nem mond ellent a lakott és lakatlan telkek előbb idézett megoszlásának.

ATYA FELOSZTÁSA

1496 előtt, pontosan nem ismert körülmények között Atyai II. Pál elvesztette birtokát, mivel, hatalmaskodásai miatt *sententia capitalis*-szal sújtották. Birtokait teljes egészében a felperes Atyai Ispán Kálmán kapta. Ő azonban nem sokkal később fogott bírák javaslatára visszaadta a birtokot Döbrési Istvánnak, akit az oklevél szövege szerint Atyai Pál örökösének tekintettek. A fogott bírák döntése azt is tartalmazta, hogy Ispán Kálmán bizonyos birtokrészeket megtarthatott magának. Az oklevél körülményesen

²⁰ Uo.

²¹ 1524. DL 47543.

fogalmaz, de pontosan, hiszen nem egy hagyományos birtokosztályról volt szó, hanem a birtok visszaadásáról, illetve a „visszaadó fél” kárpótlásáról.²²

Az oklevélből az is kitűnik, hogy Döbrési István milyen rokonságban állt az Atyai családdal. Édesanyja, Katalin Atyai András már említett lánya, azaz a birtokot elvesztő II. Pál testvére. Katalin a szomszédos birtokos Döbrési Györgyhöz ment nőül, és ebből a házasságból született Döbrési István. Az pedig, hogy nagybátyjának, II. Pálnak ő volt az örököse, aligha képzelhető el másként, minthogy a már többször emlegetett Mihály leszármazottai, azaz a „főág” fiágon kihalt. Természetesen még ebben az esetben is fiúsításra volt szükség, amire vonatkozóan nem rendelkezünk adatokkal, de Ispán Kálmán az öröklés rendjével kapcsolatban semmi ellenvetést nem tett, azaz jogilag kifogásolhatatlan lehetett.

Akárhogyan is történt, figyelemre méltó az osztozkodás maga. Engel Pál kimutatta, hogy a XIV. század közepétől a korábbi területosztály helyett, a telekosztály vált kizárólagossá.²³ Atyán is ezzel találkozunk, hiszen Ispán Kálmán része 2 lakatlan jobbágytelek lett tartozékaival együtt. Ami különlegessé teszi ezt a felosztást, az, hogy mivel deserta, tehát külsőségeiket korábban elvesztett beltelkekről volt szó, külső telekrészeket kellett újonnan hozzájuk csatolni. Nem teheték meg, hogy egyszerűen utaljanak a beltelkekhez kapcsolódó tartozékokra és haszonvételekre általában, hiszen ez a kapcsolat a telekszervezet két része között az osztozkodáskor már nem állt fenn.²⁴ Kénytelenek voltak pontosan megnevezni, újra meghatározni a külső telekrészeket. Az oklevélből tehát részletes ismereteket szerezhetünk a késő középkori Atya határának egy részéről. Ráadásul a határrészek, dűlők meghatározásakor értelemszerűen a környéküket is említik, azaz nem csupán az Ispán Kálmán részére kimért területekről szerezhetünk ismereteket a szövegből, hanem a környezetükről is. Ezzel pedig, ha nem is teljes, de az átlagosnál valamivel pontosabb képet nyerünk legalábbis a birtok egy részé-

²² 1496. DL 46339., kiadása: DRESKA Gábor: A pannonthalmi konvent hiteleshelyi működésének oklevéltára III. (1439–1499). Győr, 2010. 310–312. Az ügy előzményeit is ebből az oklevélből ismerjük.

²³ ENGEL Pál: Birtokosztály és családképződés. = Honor, vár, ispánság. (Válogatott tanulmányok). Szerk. Csukovits Enikő. Budapest, 2003. 625–637.

²⁴ Deserta telkek értelmezéséhez: NEUMANN Tibor: Telekpusztásodás a késő középkori Magyarországon. = Századok 137 (2003) 4. sz. 849–884.

ről. Figyelmünk elsősorban a helynevek azonosítására, továbbélésére irányul, de emellett képet kaphatunk az Atya birtokon lévő jobbágytelkek nagyságáról is.

A TELKEK

Az Ispán Kálmán számára meghagyott részek közül elsőként a két jobbágytelket, pontosabban telekhelyet sorolják fel (*duas sessiones iobagionales sive duo loca sessionum ... edificiis omnino carentes*). Ezek tehát lakatlanok, sőt épületek sem álltak rajtuk. Megemlíti viszont az oklevél, hogy egymás mellett találhatók (*in uno ordine penes sese ... adiacentes*). A belső telki állományról van szó, amelyen tehát nem éltek jobbágyok. Délről a két jobbágytelket azonban a néhai Chyder Tamás telke (*sessio*) határolta. Ő sem élt már az oklevél kibocsátása idején, de ebben az esetben egy nem sokkal korábban még lakott telekről van szó. Ez tehát három a XV. századból ismert 3+2 telekből. A legvalószínűbb feltételezés az, hogy Ispán Kálmán a három elhagyott telekből kapott kettőt, a Chyder-féle telek pedig az egyik, 1488-ban még adózó telek. Chyder halálával ez is megürült, igaz valószínűleg egyelőre még csak átmenetileg.²⁵ A középkori Atya faluban járunk tehát. A két telekhelyről azt mondják, hogy egymás mellett déli irányban fekszenek, a Chyder-féle telek pedig velük délről határos. Egy észak-déli irányú utcavonal egyik oldala bontakozik ki ezekből az adatokból. A másik oldalon lehegett a maradék két (egy lakott és egy lakatlan telek). A településen templom állt, és minden bizonnyal egy nemesi kúria is. Igaz, alább a *prediumok*nál látni fogjuk, Boltházán is laktak Atyaiak, de bizonyosan volt idő, amikor a család legalább két ága, más esetben a zálogbirtokosok és zálogba adók egyszerre laktak a birtokon. Ez pedig azt feltételezi, hogy a faluban is állt nemesi hajlék.²⁶

²⁵ Nem sokára újratelepülhetett, mert 1531-ben még mindig van két adózó porta Atyán. ILA – KOVACSICS 1964. 102.

²⁶ 1457. Atyai András és Besenyő Mihály is Atyán él. DL 93273.; 1480-ban a zálogbirtokos Kelemen, tapolcafői plébánost Atyán, a zálogba adó Atyai II. Pált Boltházán idézték. DL 102614.

Az oklevélben a határból mintegy visszatekintve is megemlíti a települést. Az Atyáról Pápára futó út egyik oldalát úgy jellemzik, mint ami Tapolcafő felé esik, a másikat pedig, mint ami a falu felé (*versus villam*).

PREDIUMOK

Két predium, Bachod és Boltháza is Atya határai közé esett. Ezekben Árpád-kori települések korán pusztává vált maradványait láthatjuk, amelyek az évszázadok során Atya határai közé kerültek. Pontosabban Boltháza²⁷ esetében éppen e folyamat szemtanúi lehetünk. Atyai II. Pált 1480-ban itt idézték, tehát ott lakott, ugyanekkor ő mond ellent Boltháza iktatásának (a Himfiekkel szemben). Mindkét esetben részbirtokként (*portio possessionaria*) említik. 1476-ban és 1496-ban mint Döbrönte vár tartozékát önállóan sorolták fel Atya mellett. Ez a Himfi zálogbirtoklás periódusa, azaz a Himfiek legalábbis igényt tartottak rá bárki is ült ténylegesen benne. Később eltűnt Atya mellett Boltháza (Baltaháza) is a tartozékok közül. Megjegyzendő, hogy az 1458-as záloglevélben csak Atya szerepelt. Mindez azt mutatja, hogy jóllehet Atya birtok határain belül került, a nemesi lakóhelyül szolgáló predium nem olvadt be tökéletesen, megtartotta (vagy visszanyerte) valamilyen szinten az elkülönülését. Legalábbis egy darabig, 1496 után ugyanis végleg eltűnik a szemünk elől. A mellette fekvő rét lokalizálása révén a tapolcafői határ közelében lehetett (Vö. a Becsendaljáról írottakat). Bachodról nincs más középkori adatunk, viszont helynévként mind a mai napig fennmaradt. Az 1786-ban a Somogyi család atyai részeiről készült felmérésen és térképen „Bachodi dűlőként” szerepel. A Pápai járás földrajzi neveinek gyűjtése során pedig „Bacsod-ere”, „Bacsod-ér” helyneveket azonosítottak nagyjából ugyanazon a területen.²⁸

²⁷ Nem azonos a Gecse falu mellett fekvő egykori Boldaházával, amely hasonló névalakkal is szerepelt (Boltaháza, Bótaháza). Vö. SOLYMOSI 1984. 209.

²⁸ A térkép: Thállinger Frigyes: Ein Theil der Puszta Attya des Johann vom Somogyi. 1786. = MNL VeML XV. 11. Térképgyűjtemény. T 465. A térkép csak Attyapuszta Somogyi család által birtokolt egyik feléről készült, a közvetlenül Tapolcafővel határos részt, amely a Csúzy család birtoka volt, nem tartalmazza. Veszprém megye földrajzi nevei II. A pápai járás. Szerk. Balogh Lajos és Ördög Ferenc. (A továbbiakban: BALOGH–ÖRDÖG 1987.) Budapest, 1987. 243. (54/139.)

Bachod predium nem került Ispán Kálmánhoz, csupán a mellette lévő erdő meghatározásában szerepelt. Előfordult viszont dűlőnévként is (ld. ott). A predium „központja”, valamint a szántóföldjei elváltak tehát egymástól.

HATÁRRÉSZEK, DÜLŐK

A birtok felosztásának legizgalmasabb részei, ahol határrészek, dűlők neveit érintik. Ide soroljuk mindazokat a területeket, ahol holdban kimért földeket adtak át. Latinul több kifejezést is használtak rájuk vonatkozóan, bár nagy többségben egyszerűen „locus”-nak nevezték a határrészt. Egy-egy esetben „terra” illetve „terras arabiles”, egy harmadikban a „monticulus” kifejezést alkalmazták. Ez utóbbinál egészen egyszerűen azért, mert egy domb területéről volt szó. Végeredményben mindegyik egy határrész, tábla, dűlő sajátlagosan használatban lévő elnevezése volt.

Néhányukról csupán a nevük alapján tudunk bizonytalan következtetéseket levonni, pontosabb lokalizálásukra nincs módunk. Ilyenek a Kertalja²⁹, a plébános szántói³⁰, a Borsószer³¹, a Telek³², a Szabadföld³³, a Körtvélyfádombja³⁴, a Cheressen³⁵. Más esetekben viszont viszonylag pontosan meg lehet határozni a határrész, dűlő elhelyezkedését, és későbbi (XX. századig kiterjedő) használata is kimutatható.

Hosszútű (*Hozzwthy locus*): az 1786-os térképen „Hosszú tűs” dűlőt találunk, és a helynévgyűjtés során lokalizáltak „Hosszi-tus”, „Hosszutus” nevű

²⁹ „Locus”, vélhetően a belső telkek kertjeihez kapcsolódó szántóföldekről van szó.

³⁰ „Terras arabiles plebani”: Atyán 1469-ben bizonyosan állt templom. Bár plébánosát nem említik, mégis valószínűleg a számára elkülönített szántókról lehet szó. Az 1786-os térképen „Pap-rétje” nevű rét szerepel, de mivel az 1496-os oklevél szövege alapján nem tudjuk pontosan elhelyezni a szántóterületet, a kettő összefüggésével kapcsolatban nem tudunk határozottan állást foglalni. Mivel azonban később sem temploma, sem plébánosa sincs a pusztának, elképzelhető, hogy a „Pap-rétje” helynév korábbi, középkori hagyományra megy vissza.

³¹ „Locus”, kertműveléshez köthető, pontosabb lokalizálásához nincs elegendő adat. BALOGH-ÖRDÖG 1987. 239. 53/253.

³² „Locus”, a telki állományhoz való korábbi tartozásának emlékét őrizte meg a név.

³³ „Terra”, semmi egyebet nem tudunk róla.

³⁴ „Monticulus”, talán a falu melletti gyümölcsös része.

³⁵ „Locus”, a helynév olvasata bizonytalan, újkori másolatból származik. DL 20410.

területet, nagyjából ugyanott, mint ahol a térképen található. A középkori dűlőnév folytonosságát feltételezhetjük. Etimológiája nem ismert.³⁶

Malomszer (*locus*): Atya zálogba adása és az ehhez kapcsolódó bonyodalmak kapcsán említik a birtokon átfolyó patakon (Kis-Séden) lévő malomhelyet (*locus molendini*)³⁷, illetve éppen a tárgyalat oklevélben a malmot (és nem csupán malomhelyet). A Malomszer ehhez a malomhoz kapcsolódó szántóföld volt. A középkorból ezt az egy malmot ismerjük Atyán. Később legalább három működött itt.³⁸

Hosszú (*locus*): az 1786-os térképen található „Hosszú-dűlő”, és helynévként is ismert. Középkori kontinuitása bizonytalan a túl általános elnevezés miatt, de nem kizárható.³⁹

Kőmögött (*locus*): a helynévgyűjtés segítségével pontosan lokalizálható. Bizonyosan a középkortól folyamatosan (torzult alakjában ma is) használt dűlőnév. A Tapolcafő területére eső Bótakő mögötti dombot, amely négy falu határához (Pápakovácsi-Atya, Döbrönte, Ganna, Tapolcafő) tartozott, hívják/hívták „Kümögi” (Kő mögötti) hegynek. Az ehhez kapcsolódó határ-rész a „Kümögi dűlő”.⁴⁰

Kakatha (*locus*): az 1786-os térképen „Kakati dűlő”, „Kakati rét” szerepel, a helynévgyűjtésben is jól adatolt. Középkori kontinuitása bizonyítottan tekinthető.⁴¹

³⁶ BALOGH-ÖRDÖG 1987. 244. 54/166.

³⁷ 1458. DL 102537., 1470. DL 107007., 1471. DL 102589.,

³⁸ Az Első Katonai Felmérés térképszelvényén három malmot tüntettek fel. <http://mapire.eu/hu/map/collection/firstsurvey/> Letöltés ideje: 2014. november 20. Helynévgyűjtésben szintén ennyit lokalizálhatunk a középkori Atya területére. BALOGH-ÖRDÖG 1987. 242. 54/86., 89., 116.

³⁹ BALOGH-ÖRDÖG 1987. 241. 54/45., 49.

⁴⁰ Tapolcafővel kapcsolatban: Veszprém megye i. m. 229. 51/169.; Pápakovácsi-Atyán: BALOGH-ÖRDÖG 1987. 243. 54/142. A Kümögi hegy évszázadokon keresztül szőlőhegyként funkcionált.

⁴¹ BALOGH-ÖRDÖG 1987. 245. 54/193., 194.

RÉTEK

Sásos rét (*pratum*) szerepel az 1786-os térképen a Kis-Séd partján, Sás-rét néven.

Bechendalja (*locus, pratum*): a helynévgyűjtésben Atya területén „Becseny-út” szerepel Tapolcafő határán. Tapolcafőn „Becsen-domb”. A tapolcafői dombról lefutó, Atya területére eső rétről van szó.⁴²

Nyilas (*pratum*): a helynév csak az oklevél újkori másolatában olvasható.⁴³ Egyéb adat nem ismert. Az oklevél szövege szerint a rét a Kakatha-i határrészen van, ezért elképzelhető, hogy a helynévgyűjtésből ismert „Kakathi réttel” azonos.

UTAK

Az oklevél három utat említ. Az egyik Atyáról Pápára vitt. A másik, amit „Kovácsiút”-nak neveztek, Atyáról Kovácsiba tartott, a harmadik pedig a tapolcafői templomhoz. Szóba kerül még egy ösvény (*semita*), amit „Egyházútjának” mondtak. Talán az atyai templomhoz vezethetett.

A határrészek felsorolása feltehetőleg valamiféle logikus sorrendet követett, amit azonban a birtokot érintő teljes és pontos térképek, leírások hiányában nem tudunk rekonstruálni. Mindenesetre úgy tűnik, hogy a belső telkektől kiindulva egyre távolodva vették sorra az egyes tartozékokat. A telkek után a vélhetően azok közelében lévő Kertalja és Borsószer következett, majd a távolabbi szántókkal folytatták.

AZ ÁTADOTT TERÜLET

Nézzük meg végül, mekkora részt adott át/vissza Atyai Ispán Kálmán Döbrési Istvánnak. Úgy véljük, nem egy korábbi állapot helyreállításáról volt szó. Tehát nem korábbi tartozékaikat kapták vissza a lakatlan belső telkek. Ebben az esetben ugyanis nem lett volna szükség ilyen részletesen meg-

⁴² Pápakovácsi-Atya: BALOGH-ÖRDÖG 1987. 242. 54/119.; Tapolcafő: BALOGH-ÖRDÖG 1987. 228. 51/152.

⁴³ DL 20410.

tározni a külső telki állományt. 1496-ban újonnan kapcsoltak a belső telkekhez szántókat, réteket nyilván annyit, amennyit Atyán elegendőnek vélték, és a többi, lakott telkekhez kapcsolódó szántókkal valószínűleg közel azonos mennyiségűt. 20 tagban 1–4 hold nagyságú földeket csatoltak különböző helyeken a két telekhez. Két nagyobbak számító (4 hold) földdarab mellett, az átlag a 2 hold nagyságú földterület volt (15 esetben). Mindösszesen 43 hold földet adtak át, tehát egy telekhez 21–22 hold esett. Ez nagyjából megfelelt az országos átlagnak⁴⁴ A szántókhoz három rét (Sásos-rét, Becsendalján rét, Kakatha) járult, amelyek nagyságát nem adták meg. Ezeken túl átadták egy erdő felét.

A pontosan lokalizálható területek ismeretében biztosra vehetjük, hogy nem összefüggő területet kapott Ispán Kálmán, hanem az atyai határban elszórtan, különböző helyeken jelölték ki a dűlőket. Nyilván figyelembe vették a földek minőségét, valamint alkalmazkodni kellett a lakott telkek szántóihoz, esetleg más művelési módokhoz. Sajnos ezekről többet nem tudunk.

Arra mindenesetre még fel kell hívni a figyelmet, hogy jóllehet Ispán Kálmán „jóindulatán” múlt az osztozkodás, a komolyabb jövedelmeket jelentő területekből, haszonvételekből nem kapott. A lakott telkek, a malom Döbrés István kezén maradtak.

Az Atyai rokonság a kismemesi famíliák tipikusnak mondható sorsát követte. Nem tudták jelentősen gyarapítani vagyonukat, beszorultak Atya birtok határai közé. A népesedő családban ez óhatatlanul feszültségekhez, konfliktusokhoz vezetett. Ezzel párhuzamosan és ettől nyilván nem függetlenül a birtok jobbágysai is megfogyatkoztak. Bár minden bizonnyal a lakatlan telkeket is hasznosították valamilyen módon (bérbe adták, legeltettek). Mindenesetre a XVI. század közepén, ekkor már nem gazdasági-társadalmi kényszerek, hanem a török fenyegetés hatására végleg elnéptelenedett a település.

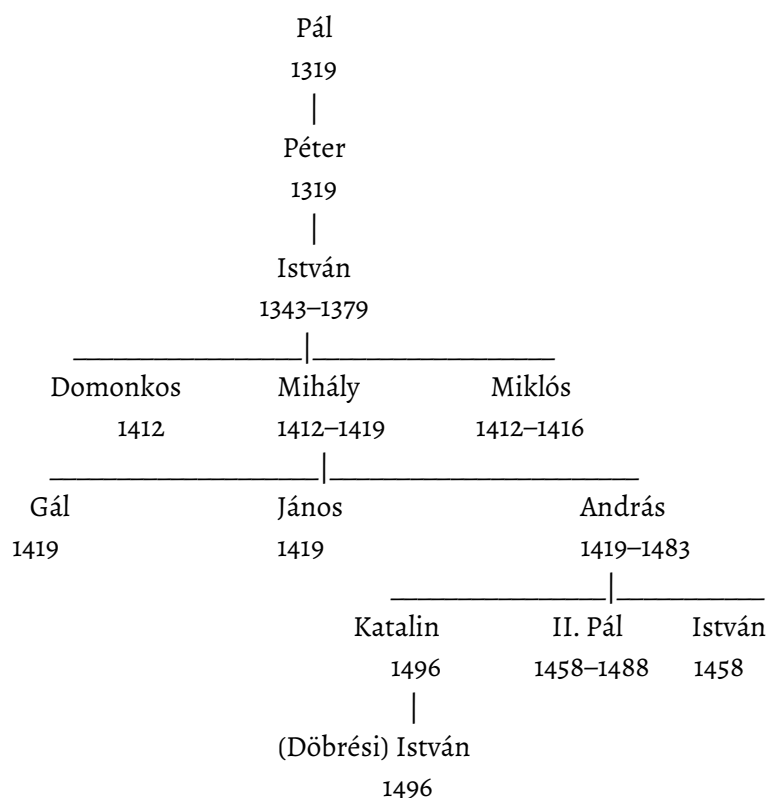
Éppen ezért tarthatjuk figyelemre méltónak, hogy jóllehet a terület évszázadokon keresztül nem rendelkezett saját lakossággal, bizonyos dűlők és rétek nevei átöröklődtek. Ez csak úgy képzelhető el, hogy bár nem élt senki Atyán, de nem volt teljesen elhagyatott. A határát használták, művelték, így

⁴⁴ Vö. SZABÓ István: A magyar mezőgazdaság története a XIV. századtól az 1530-as évekig. Budapest, 1975. 42. Késő középkori telekméretekhez: NEUMANN 2003. 21. j.

a topográfiai megnevezések használatban maradtak. A dűlők nagyobb része, leginkább tulajdonosváltáskor, megművelőjének változásakor időről-időre új nevet kapott, néhány „szívósabb” azonban több mint ötszáz éven át megőrizte középkori elnevezését.

RÖVIDÍTÉSEK

DL = Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára, Diplomatikai Levéltár
MNL VeML = Magyar Nemzeti Levéltár Veszprém Megyei Levéltára

Az Atyai család

A Besenyő-ág

Besenyő Mihály

~ Bászti Zsuzsanna

1457, †1469 E

János	Demeter	László	Erzsébet
1457	1457	1457	1469

Ispán-ág

Ispán Kálmán

1496–1503

Pál	Katalin
1496–1524	1496
János	
1524	

SUMMARY

IVÁN PETRIK

Sites and their belongings on Atya estate from the late Middle Ages

The author, a historian, is the director of the archives in Pápa. In this study he tries to introduce the settlement structure of a village called Atya situated close to Pápa in Veszprém county from the late Middle Ages. Besides using specialist literature, his findings are based on printed materials and original documents. In 1496, Kálmán Ispán and his relation, István Döbrési divided the village Atya between themselves, in the surroundings of which we can find two settlements destroyed before (Bachot, Boltháza). From the document issued after the division we can detect the inner part of the village (its street, site-structure, church), and the outer part as well (plough-lands, pastures, a mill, a forest). 21–22 Hungarian acres of plough-land belonged to each inner site. The author pointed out that the topographic names survived centuries, and a part of them he was able to identify with the help of a map from 1786. The story of Atya family started in 1319 which belonged to the smallholder noble class and fought to escape poverty throughout the 14–15th centuries.

Bizonyságlevél Vitáris Ádám takácsi kurátor 1776. évi számadásáról
(DREL III. 66.)

HUDI JÓZSEF

Takácsi község egyházi és világi archontológiája II.

(1613–2014)¹

I.

VILÁGI KÖZSÉGI TISZTSÉGVISELŐK

TAKÁCSI KÖZSÉG a rendi Magyarország kialakulása óta 1848-ig nemesi községnek számított, ekkor a jobbágyságot felszabadították, a nemesség privilégiumait megszüntették, a nemesi címek és a nemesi mentalitás elemei azonban hosszú ideig tovább éltek. A nemesi község abban különbözött a jobbágyközségtől, hogy határának egésze nemesek tulajdonában volt, akik maguk gondoskodtak a község irányításáról. Helyi törvényeket (statútumokat) alkothattak, elöljáróságuk első fokon bíraskodott polgári és büntető ügyekben. Ítéleteik ellen a vármegyei törvényszékhez lehetett fellebbezni. Jobbágyközség esetében a jobbágyok nem rendelkeztek földtulajdonnal, úrbéri telkeiket csak használatba kapták; földesúri hatalom alatt álltak, önkormányzatukat a földesúr korlátozta. A jobbágyok bíráikat a földesúr jelöltjei közül választották és a földesúri ítélőszék (úriszék) bíraskodott feletük, amelynek döntései ellen a vármegyéhez lehetett fellebbezni (ahol szintén a nemesi törvényszékkal találták szembe magukat a perlekedők).

A nemesi községekben élők a közhiedelemmel ellentétben tagolt közösséget alkottak: a tagoltságot meghatározta többek közt a vagyon (birtok) nagysága, a felekezeti hovatartozás, a műveltség szintje, a helyi társadalomban elfoglalt státusz. A vagyon osztódása során a módosabb birtokos köznemesek mellett egyre nőtt a kisbirtokosok, törpebirtokosok, illetve a birtoktalanok száma, akik kétékezi munkájukból tartották el családjukat. A nemesek szükség esetén jobbágyokkal is összeházasodtak: a nemes lányt

¹ A közlemény a PRTA kutatóprogramja keretében készült.

elvett jobbágyfiú kedvezőbb társadalmi helyzetbe került, hiszen a lány hozományaként megszerzett birtok (leánynegyed) után nem kellett adóznia, csak a maga (jobbágyinak számító) személye után. Ebben a félnemes („szabados”) helyzetben lévő férfit és leszármazottait hívták a rendi jogban agiliseknek. De jobbágyrendűek is szép számban éltek a községben, akik rendszerint a környék magyar és német jobbágyfalvaiból szegődtek el napszámosnak, cselédnek, szolgálónak. A XVIII. században cigányok is letelepedtek a községben, akik elkülönült közösséget alkottak, és maguk választotta vajda irányítása alatt éltek. A cigányok a helyi társadalom peremén, a falutól térben is elkülönölve, a cigánytelepen élték mindennapi életüket.

I. 1.
A nemesi község előjárói
(1715–1850)

A faluközösséget évszázadok óta a nemesi bíró (judex) igazgatta a mellé választott tekintélyes esküdtekkel. A bíróból, esküdtekből álló tanácstestület elvileg 12 – 1821-ben 14 – tagú volt (bíró, esküdt), ezek mellé két kisesküdték is választottak a fiatal birtokosok közül, hogy az előjárók parancsainak végrehajtása során megtanulják a rájuk váró hivatali teendőket. Az előjárók neve csak elvétve fordul elő az újkori oklevelekben és a vármegyei hivatalos iratokban, mivel a község csak a XVIII. században emelkedett ki a szóbeliség világából és kezdte saját maga írásban intézni az ügyeit. A bírót kezdetben a nemesség „öreg esküttényének”, „öreg bírónak” nevezték, a „bíró” elnevezés a XVIII. század második felében rögzült. Az „öreg bíró” elnevezés később is tovább élt. Különleges esetben speciális bírót is választottak: a napóleoni háborúk idején, amikor a nemességet is fegyverbe szóllítotották, a takácsi insurgenseknek külön bírāja volt, aki ügyelt arra, hogy a felkelő nemesek rendesen eleget tegyenek kötelezettségeiknek. A községi előjáróságot az évente tartott tisztújításon választották. A bírót évente választották (esetenként 2–3 évig újraválasztották) a birtokosok sorából, az esküdtek mindaddig viselték hivatalukat, míg alkalmasak voltak ellátásukra vagy meg nem haltak. Az „esküdt” elnevezés onnan ered, hogy a megválasztott tisztségviselő a templomban a pap előtt esküt tettek arra nézve, hogy istenfélő életet élnek, másoknak példát mutatnak, hivatalukat lelkiismeretesen, részlelhajlás nélkül, saját érdekeik és atyafiságuk érdekeinek félretételével intézik (ami ritkán valósult meg). Választójoggal csak a birtokos nemesek rendelkeztek, akik közbirtokosságot alkották. Mivel a bírák személye gyakran változott, sokan nem is voltak alkalmasak a falu irányítására, az esküdtek jelentették a stabilitást és a garanciát arra, hogy rendben menjenek a dolgok. Az esküdtek speciális feladatot is elláttak: volt köztük olyan, aki az árvák vagyonát kezelte (gyámatya), olyan, aki a nemesi közbirtokosság malmára felügyelt (malombíró), olyan, aki a közbirtokossági kocsmát/kocsmákat tartotta szemmel (borbíró, bormester). Mindegyikük számadással tartozott a következő évi közgyűlésnek, amely csak akkor adott felmentést az anyagi-pénzügyi felelősség alól, ha a közbirtokosok számadásukat rendben találták. A számadó közgyűlésekre az agilis közösség (község) előjáróit is meghívták, mivel az agilisek is hozzájárultak a köz-

terhek viseléséhez. A nemesi bíró és az előljárók együttesen ügyeltek a közrendre, és arra, hogy a község által felfogadott pásztorok, csőszök, éjjeliőrök, iparosok (pl. a község kovácsa), a haszonbérlők (kocsmáros, mészáros) megfelelően ellássa feladatát.

Dátum	Név és tisztség	Forrás
1715	Cser Mihály kápolnástakácsi bíró, szabados jogállású	BOROSS– MADARÁSZ 2002. 133.
1749.11.24.	Kis György nemesség öreg esküttye Kolmár Márton Kolmár Ferentz Német Ferentz Horvát Mihály Győri János	DREL III. 66. 1750. évi iratok.
1750.03.01.	Kis György nemesség öreg esküttye Nemes Kalmár György Nemes Kováts János Nemes Balassa János Nemes Nemet [Német] Ferentz Nemes Kolmár Ferentz	VeML IV. 1. b. 19/1750. márc. 6. közgy. sz.
1750.05.04.	Kis György nemesség öreg esküttye Horvát Josef Kovatsits György Kováts György Német Ferentz Kolmár Márton Kolmár Ferentz Győri István Vitaris András	DREL III. 66. 1750. évi iratok.

1763.03.04.	Nemes Kovátsits Ferentz nemesség eöreg eskütye Kis György Dömötör János Patsai Péter Balassa János Kováts János Cser György Baki Mihály agilis bíró	DREL III. 66. 1763. évi iratok.
1770.05.03.	Nobilis Adamus Vitaris judex	VeML IV. 3. a. II. Fasc. T. V. No. 85.
1776.03.04.	N. Kováts János Öreg Bíró Tanátsok: N. Dömötör János N. Győri István, öreg N. Horváth György N. Horváth János N. Horváth Jó'seff N. Kiss János N. Kolmár Ferentz N. Németh Ferentz N. Patsai Péter N. Potyondi István N. Vitalis Ádám N. Horváth György kis eskütt N. Horváth István kis eskütt	DREL III. 66. Községi protokollum, 13.
1776.03.19.	N. Kovats János nemes helység öreg eskütye Nemes Horváth János Nemes Demeter János N. Horváth János N. Győri István Farkas Ádám Agilis Biro Csapo Janos	DREL III. 66. 1775. évi kuratori számadás.

1777.03.12.	N. Potyondi István Nemes Helyseg Öreg Eskuttye N. Horvath Josef N. Kovats Janos N. Kovats Ferentz N. Kolmár Pál kis eskütt N. Hamvai Ferenc kis eskütt	DREL III. 66. 1776. évi kurátori szám- adás, községi protokollum, 14.
1778.03.19.	N. Kovatstits István Nemes Helyseg Öreg Eskuttye N. Horvath Josef N. Demeter János N. Horvath Janos N. Hatos János kis eskütt N. Farkas György kis eskütt	DREL III. 66. 1777. évi kurátori szám- adás; községi protokollum, 14.
1779.03.19.	N. Horvat Josef Öreg eskütt N. Demeter János Elöl Jaro N. Vitaris Adám N. Györfi Janos N. Farkas Adám Benkö János [agilis] N. Györffi János borbiró N. Illyés Lajos borbiró N. Horváth János kis eskütt N. Kan Mihály kis eskütt	DREL III. 66. 1778. évi kurátori szám- adás; községi protokollum, 14.
1780.–	N. Kiss János nemes biró N. Kovátsits Miklós bormester Kardos István bormester N. Kovátstits István kis eskütt N. Bodor György kis eskütt	DREL III. 66. Községi protokollum, 14.
1781.–	N. Hatos István nemes biró N. Vintze János bormester N. Kiss Ferentz bormester N. Kiss István kis eskütt N. Farkasdi Péter kis eskütt	DREL III. 66. Községi protokollum, 14.

1782.–	N. Horváth János nemes biró N. Kovátsits János bormester Német Ferentz bormester N. Györi Ádám kis eskütt N. Patsai János kis eskütt	DREL III. 66. Községi protokollum, 14.
1783. –	N. Györi István nemes biró N. Nagy Péter borbiró N. Kováts Pál borbiró N. Kováts István malombiró N. Dömötör Sándor kis eskütt N. Borsos János kis eskütt	DREL III. 66. Községi protokollum, 15.
1784.–	N. Dömötör János nemes biró N. Györi Ferentz malombiró N. Csősz András kis eskütt N. Farkas Mihály kis eskütt	DREL III. 66. Községi protokollum, 15.
1785.–	N. Horváth Ferentz nemes biró N. Balassa János malombiró N. Potyondi Ádám borbiró N. Györi Márton borbiró N. Horváth László kis eskütt N. Horváth István kis eskütt	DREL III. 66. Községi protokollum, 15.
1786.–	N. Horváth György nemes biró N. Horváth József borbiró N. Horváth István borbiró Bolla Ferentz malombiró N. Horváth János kis eskütt N. Bodor Ferentz kis eskütt	DREL III. 66. Községi protokollum, 15.
1787.01.10.	N. Kovacs Mihál N. Helség Biraja N. Potyondi István N. Dömötör János N. Horváth György N. Hatos István N. Kis János N. Horvát Ferentz	DREL III. 66. 1775. évi irat hátirata.

1787.–	N. Potyondi István nemes biró N. Ihász Imre kis eskütt N. Balogh Ferentz kis eskütt	DREL III. 66. Községi protokollum, 15.
1788.–	N. Kiss István nemes biró N. Borsos Márton kis eskütt N. Farkasdi Péter kis eskütt	DREL III. 66. Községi protokollum, 15.
1789.–	N. Szakáll István nemes biró N. Szokolai János kis eskütt N. Kiss György kis eskütt	DREL III. 66. Községi protokollum, 16.
1790.–	N. Kováts Pál nemes biró N. Horváth András kis eskütt	DREL III. 66. Községi protokollum, 16.
1791.–	N. Hatos István nemes biró N. Farkasdi Péter kis eskütt	DREL III. 66. Községi protokollum, 16.
1792.–	N. Kiss János nemes biró N. Kováts István kis eskütt N. Gyimóti Ádám kis eskütt	DREL III. 66. Községi protokollum, 16.
1793.–	N. Kováts Mihály nemes biró N. Horváth István kis eskütt N. Györi Ferentz kis eskütt	DREL III. 66. Községi protokollum, 16.
1794.–	N. Horváth Jóseff nemes biró N. Horváth János kis eskütt N. ...gai ² János kis eskütt	DREL III. 66. Községi protokollum, 16.
1795.–	N. Kovátsits István nemes biró N. Hajdán István kis eskütt N. Györi István kis eskütt	DREL III. 66. Községi protokollum, 17.
1796.–	N. Bodor János nemes biró N. Borsos Márton kis eskütt N. Szokolai János kis eskütt	DREL III. 66. Községi protokollum, 17.

² Lapszél kiszakadt.

MŰHELY
ACTA PAPENSIA XV (2015) 1–2.

1797.–	N. Kováts István nemes biró N. Farkas István kis eskütt N. Horváth Ferentz kis eskütt N. Horváth István insurgensek birája	DREL III. 66. Községi protokollum, 17.
1798.–	N. Nagy Mihály nemes biró N. Áts Péter kis eskütt N. Kolmár János kis eskütt ³	DREL III. 66. Községi protokollum, 17.
1799.–	N. Horváth Ferentz nemes biró N. Gyimothi Ádám borbiró N. Nagy István borbiró N. Patsai János malombiró N. Györffi Pál kis eskütt N. Illyés Pál kis eskütt	DREL III. 66. Községi protokollum, 17.
1799.– 1800.10.06.	N. Györi Ferentz nemes biró N. Csöszi András borbiró N. Horváth János borbiró N. Bors Mihály malombiró N. Hamvai István kis eskütt N. Kovátsits Mihály kis eskütt	DREL III. 66. Községi protokollum, 18–19.
1800.10.06. –1801.11.30.	N. Kováts János Öreg Biro N. Bodor János N. Horváth Ferentz N. Horváth József N. Kiss János N. Marton János N. Pálffi István	DREL III. 66. Községi protokollum, 18–19.

³ Kolmár János „ki is a’ biráját leütven, fele idejébe félbe hagyta eskütségét.”

MŰHELY
ACTA PAPENSIA XV (2015) 1–2.

1801.11.30. –1802.11.16.	N. Horváth István Öreg Bíró N. Györi István malombíró N. Bodor János N. Farkas Mihály N. Györi István N. Horváth Ferentz N. Horváth Jóseff N. Marton János N. Nagy Mihály N. Pálffi István úr N. Vintze János	DREL III. 66. Községi protokollum, 19–20.
1802.11.16.	N. Dömötör György Öreg Bíró N. Borsos Márton borbíró N. Takács Márton borbíró N. Györi András kiseskütt	DREL III. 66. Községi protokollum, 20.
1803.11.– –1804.11.14.	N. Kiss János Öreg Bíró N. Hajdán István bormester N. Marton János bormester N. Vintze Ferentz malombíró	DREL III. 66. Községi protokollum, 22.
1804.11.14. –1805.11.19.	N. Horváth György Öreg Bíró N. Györi Ferentz bormester N. Marton László bormester N. Kan János malombíró N. Bodor György kis esküdt N. Mikó György kis eskütt	DREL III. 66. Községi protokollum, 22–23.
1805.11.19. –1806.11.19.	N. Horváth György Öreg Bíró N. Kiss Pál bormester N. Tóth János bormester N. Kováts István malombíró N. Györi László kis eskütt N. Horváth János kis eskütt	DREL III. 66. Községi protokollum, 23–24.

MŰHELY
ACTA PAPENSIA XV (2015) 1–2.

1806.11.19. –1807.12.18.	N. Balogh Ferentz Ör. Biró m. k. N. Györi Gergely bormester N. Horváth János bormester N. Illés Pál malombiró N. Szakáll Mihály kis eskütt N. Horváth István kis eskütt	DREL III. 66. Községi protokollum, 24–25.
1807.12.18. –1808.11.31.	N. Horváth József Ör. Biró N. Áts Péter bormester N. Kovátsits Ferentz bormester N. Kalmár János malombiró N. Beretzki István eskütt N. Kiss János eskütt	DREL III. 66. Községi protokollum, 25–26.
1808.11.31. –1809.11.–	N. Kan Mihály Ör. Biró x N. Kovátsits Pál malombiró N. Horváth István N. Horváth György N. Kováts János N. Györi Ferentz N. Kováts Mihály N. Balogh Ferentz N. Bodor Ferentz	DREL III. 66. Községi protokollum, 26–27. VeML IV. 1. b. 65/1810. május 9. közgy. sz.
1809.11.– –1810.11.21.	Ns. Takáts György Öreg biró m. k. N. Györi László borbiró N. Áts János kis eskütt N. Kovátsits István kis eskütt N. Bodor János m. p. N. Vintze János m. p. N. Vintze Ferenc x	DREL III. 66. DREL III. 66. Községi protokollum, 27–28., egyházközségi iratok.
1810.11.12.– 1811.11.13.	N. Marton László m. k. Öreg Biró N. Benedek István borbiró N. Horváth János borbiró N. Demeter István malombiró N. Farkasdy János kis eskütt N. Patsay József kis eskütt	DREL III. 66. Községi protokollum, 28–29.

MŰHELY
ACTA PAPENSIA XV (2015) 1–2.

1811.11.13.–	N. Nagy István m. k. N. Biro	DREL III. 66.
1812.11.12.	N. Horváth Ferentz borbíró N. Horváth György borbíró N. Kováts András malombíró	Községi protokollum, 29–30.
1812.11.12.–	N. Kiss János Ns Bíró	DREL III. 66.
1813.11.09.	N. Kiss János borbíró N. Marton József borbíró N. Kováts András malombíró	Községi protokollum, 30–31.
1813.11.09.–	N. Horváth Ferentz Helység Birája	DREL III. 66.
1814.11.10.	N. Borsos Márton malombíró	Községi protokollum, 31–32.
1814.11.10.–	N. Kováts János Biro	DREL III. 66.
1815.11.13.	N. Farkasdi Josef malombíró N. Patsai József kis eskütt N. Kávátsits István kis eskütt	Községi protokollum, 32–33.
1815.11.13.–	N. Horváth János Helység Birája	DREL III. 66.
1816.11.12.	N. Vintze Ferentz malombíró N. Bodor Imre nemes eskütt	Községi protokollum, 33–34.
1816.11.12.–	N. Vintze János Helység Birája	DREL III. 66.
1817.11.15.	N. Horváth György malombíró N. Kozma Ferentz nemes eskütt	Községi protokollum, 34–35.
1817.11.15.–	N. Illyés Páál Helység Birája	DREL III. 66.
1818.11.14.	N. Győri Ferentz malombíró N. Hajdán István hadnagy N. Kis János nemes eskütt	Községi protokollum, 35–36.
1818.11.14.–	N. Kováts István Helység Birája	DREL III. 66.
1819.11.15.	N. Horváth István malombíró Hajdán István hadnagy N. Kovátsits József nemes eskütt N. Csóri János nemes eskütt	Községi protokollum, 36–37.
1819.11.15.–	N. Győri Ferentz Helység Birája	DREL III. 66.
1820.11.09.	N. Patsai József malombíró N. Kozma István nemes eskütt N. Patsai Sándor nemes eskütt	Községi protokollum, 37–38.

MŰHELY
ACTA PAPENSIA XV (2015) 1–2.

1820.11.09.–	N. Borsos János Helység Birája	DREL III. 66.
1821.11.10.	N. Horváth Lajos malombíró	Községi
	N. Bodor János nemes eskütt	protokollum, 38–41.
	N. Horváth József nemes eskütt	
1821.07.15.	<i>Tisztújítás:</i>	DREL III. 66.
	N. Borsos János N. Ör. Biró	Községi
	N. Balogh Ferentz	protokollum, 39.
	N. Györi Ferentz	
	N. Horváth György	
	N. Horváth György	
	N. Horváth Lajos	
	N. Illyés Pál	
	N. Kis János	
	N. Kováts István, ifj.	
	N. Kováts János	
	N. Martony László	
	N. Nagy István	
	N. Takáts György	
	N. Vintze János	
	Agilis Benkő Sámuel	
	Agilis Tsabi Mihály agilis bíró	
1821.11.10.–	N. Vintze Ferentz helység Birája	DREL III. 66.
1822.11.12.	N. Kováts József malombíró	Községi
	N. Bodor János nemes eskütt	protokollum, 41–42.
	N. Horváth József nemes eskütt	
1822.11.12.–	N. Marton János m. k. N. Helseg	DREL III. 66.
1823.11.13.	Birájo	Községi
	N. Perei Horváth János malombíró	protokollum, 42–43.
	N. Nagy István kis eskütt	
	N. Takáts Pál kis eskütt	

MŰHELY
ACTA PAPENSIA XV (2015) 1–2.

1823.11.13.–	N. Horváth János m. k. Öreg Biró	DREL III. 66.
1824.11.16.	N. Zsibrik János malombíró N. ifj. Vintze János borbíró Agilis Pintér Mihály borbíró N. Borsos Josef kis eskütt N. Nagy László kis eskütt	Községi protokollum, 43–44.
1824.11.16.–	N. Horváth Lajos m. k. Öreg Biró	DREL III. 66.
1825.11.12.	N. Kis Ferentz borbíró N. Nagy Péter borbíró N. Balog Ferentz malombíró N. Dömötör István kis eskütt N. Nagy Imre kis eskütt	Községi protokollum, 44–45.
1825.11.12.	<i>Elöljárók választása:</i> Perei N. Györi László N. Martony János N. Kis Ferentz Ag. Szabó István (agilis részről)	DREL III. 66. Községi protokollum, 45.
1825.11.12.–	N. Demeter Istvány m. k. Öreg Biró	DREL III. 66.
1826.11.16.	N. Takáts István borbíró N. Kiss Istvány borbíró Balog Ferentz malombíró N. Györi Mihály kis eskütt	Községi protokollum, 46–47.
1826.11.16.–	N. Györi László m. k. Öreg Biró	DREL III. 66.
1827.11.15.	N. Marton József malombíró N. Bodor Imre borbíró N. Horváth János borbíró N. Marton József malombíró N. Bereczki János kis eskütt N. Csöszi Ferentz kis eskütt	Községi protokollum, 47–48.

MŰHELY
ACTA PAPENSIA XV (2015) 1–2.

1827.11.15.– 1828.11.17.	N. Horváth György m. k. Helység Birója Takács Pál malombiró N. Kan János borbiró N. Kovatsits István borbiró N. Vintze János kis esküdt N. Vági János kis esküdt	DREL III. 66. Községi protokollum, 47–51.
1828.11.17.– 1829.12.29.	N. Kiss Gergely m. k. Öreg Biro Kováts József malombiró N. Bodor János borbiró Kerpits György borbiró N. Kovatsits János kis esküdt	DREL III. 66. Községi protokollum, 51–52.
1829.12.29.– 1830.11.13.	N. Kováts István m. k. Helység Birája N. Kiss János malombiró N. Kováts János borbiró N. Borsos János borbiró	DREL III. 66. Községi protokollum, 52–53.
1830.11.13.– 1831.11.15.	N. Marton Josef m. k. Helység Birája ifj. N. Kiss János malombiró N. Patsai József borbiró N. Kiss Dáneil borbiró	DREL III. 66. Községi protokollum, 53–54.
1831.11.15.– 1832.11.15.	N. Horváth János m. k. Helység Birája N. Kis János malombiró N. Kis Dániel borbiró N. Vintze László borbiró	DREL III. 66. Községi protokollum, 54–55.
1832.11.15.– 1833.11.16.	N. Kováts Josef m. k. Helység Birája	DREL III. 66. Községi protokollum, 55–56.
1833.11.16.– 1834.11.19.	N. Győri Ferentz m. k. Helység Ns. Birája N. Balog András malombiró	DREL III. 66. Községi protokollum, 56–58.

MŰHELY
ACTA PAPENSIA XV (2015) 1–2.

1834.11.19.–	N. Horváth István m. k. Helység Ns.	DREL III. 66.
1835.11.29.	Birája	Községi
	N. Győri László borbíró	protokollum, 57–60.
	N. Takáts János borbíró	
	N. Horváth Jó'sef malombíró	
	N. Kovátsits János nemes eskütt	
	N. Farkas Péter nemes eskütt	
1835.11.29.–	N. Borsos János m. k. Helység Ns. Újj	DREL III. 66.
1836.11.17.	Birája	Községi
	N. Horváth Károly borbíró	protokollum, 60–62.
	N. Nagy Imre borbíró	
1836.11.17.–	N. Balog Ferentz m. k. Helység Ns.	DREL III. 66.
1837.12.12.	Újj Birája	Községi
	N. Horváth Dávid borbíró	protokollum, 61–64.
	N. Kiss Imre borbíró	
	N. Nagy István malombíró	
1837.12.12.–	N. Vintze János m. k. helység bírálja	DREL III. 66.
1838.11.20.	N. Nagy László borbíró	Községi
	N. Csősz Ferentz borbíró	protokollum, 63–66.
	N. Kiss József malombíró	
	N. Kiss János eskütt	
	N. Nagy István eskütt	
1838.11.20.–	N. Kováts Josef m. k. Helység Ns. Újj	DREL III. 66.
1839.11.22.	Birája	Községi
	N. Demeter István borbíró	protokollum, 65–68.
	Ag. Tóth Ferentz borbíró	
	N. Csősz Ferentz malombíró	
	N. Patsai Dániel nemes eskütt	
	N. Farkasdi Bálint nemes eskütt	

1839.11.22.–	N. Marton János m. k. Helység Újj	DREL III. 66.
1840.11.23.	Ns. Birája	Községi
	N. Kováts István borbíró	protokollum, 67–70.
	N. Marton László borbíró	
	N. Horváth Ádám malombíró	
	N. Kováts György nemes eskütt	
	N. Takáts Ferentz nemes eskütt	
1840.11.23.–	N. Horváth Lajos m. k. Helység Ns.	DREL III. 66.
1841.11.23.	Újj Birája	Községi
	N. Farkasdi József borbíró	protokollum, 69–71.
	N. Bartza Zsigmond borbíró	
	N. Horváth Ádám malombíró	
	N. Horváth József nemes eskütt	
	N. Borsos János nemes eskütt	
1841.11.23.–	N. Horváth György m. k. Helység	DREL III. 66.
1842.11.24.	nemes Új Birája	Községi
	N. Vintze István malombíró	protokollum, 71–72.
	N. Kiss József nemes eskütt	
	N. Horváth Károly nemes eskütt	
1842.11.24.–	N. Vintze László m. k. Helység Ns.	DREL III. 66.
1843.11.29.	Birája	Községi
	N. Vintze István malombíró	protokollum,
	N. Kis Bálint nemes eskütt	72–73.
	N. Farkas László nemes eskütt	
1843.11.29.–	N. Csősz János m. k. Helység Birája	DREL III. 66.
1844.11.28.	N. Horváth József malombíró	Községi
	N. Sokoray János kis eskütt	protokollum,
	N. Beretzki Dániel kis eskütt	73–75.
1844.11.28.–	N. Horváth Károly m. k. Helység Ns.	DREL III. 66.
1845.11.20.	Birája	Községi
	N. Györi János malombíró	protokollum, 75–77.
	N. Kozma Imre kis esküdt	
	Ns Beretzki István kis eskütt	

1845.01.05.	Ns. Horváth Károly bíró m. p. N. Horváth János előjáró m. k. N. Illyés Pál előjáró m. k. N. Kováts István előjáró m. k. N. Vintze János előjáró m. k. N. Kis Gergely kis eskütt m. k.	VeML IV.1.b. 1112/1846. május 4. közgy. sz.
1845.11.20.– 1846.11.17.	N. Kiss József m. k. Helység Ns. Bírája N. Györi Ferentz malombíró N. Kiss Gergely kis eskütt N. Kiss József eskütt	DREL III. 66. Községi protokollum, 76–78.
1846.11.17.– 1847.11.25.	N. Kis János m. k. Hejség Ns. Bírája N. Sokorai János borbíró N. Horváth Gábor borbíró N. Borsos János malombíró N. Kis Dániel nemes eskütt N. Patsai Bálint nemes eskütt	DREL III. 66. Községi protokollum, 78–79.
1847.11.25.– 1849.02.02.	N. Horváth János m. k. Helység Bírója N. Áts János borbíró N. Marton János borbíró N. Börötzki János malombíró	DREL III. 66. Községi protokollum, 79–80.
1849.02.02. 1850.01.31.	N. Kováts István m. k. Helység Birálya N. Kiss János borbíró N. Vintze Péter borbíró N. Beretzki János malombíró N. Bodor Ferentz nemes eskütt N. Kovátsits István nemes eskütt	DREL III. 66. Községi protokollum, 80–83.

I. 2. A takácsi agilis község előjárói (1763–1847)

A nemesi községbe beházasodó jobbágyokat a török uralom utáni évtizedekben nemcsak befogadták, hanem birtokuk alapján a nemesi közösség tagjainak is tekintették. Az agilisek elszaporodása azonban

azzal a veszéllyel járt, hogy az agilisekre kirótt vármegyei terheket a nemeseknek is viselniük kell. Ezért döntött úgy a falu nemesi közgyűlése 1742-ben, hogy az agiliseknek külön előjáróságot (bírá, esküdteket) kell választaniuk. Bár az agilisek kézzel-lábbal tiltakoztak a rájuk erőszakolt változások ellen, nem volt mit tenniük. Ettől kezdve 1848-ig külön agilis község is működött a faluban. Az agilis bíró, az agilis esküdtek mellé a nemesekhez hasonlóan e községben is választottak kisesküdtet. Az agilisek iratai nem maradtak fenn, jóformán a létezésükről sem tudnánk, ha nem vettek volna részt a községi közgyűléseken. Szerencsére a kutatásunk során előkerült nemesi községi jegyzőkönyv megőrizte nevüket és emléküket.

Dátum	Név és tisztség	Forrás
1763.03.04.	Baki Mihály agilis bíró	DREL III. 66. 1763. évi iratok.
1776.03.04.	Farkas Ádám Agilis Bíró Csapó János Benkő János Gasztos István kis eskütt	DREL III. 66. Községi protokollum, 13.
1777. –	Bognár István agilis bíró Keller Mihály kis eskütt	DREL III. 66. Községi protokollum, 14.
1778. –	Csapó János agilis bíró Boros János kis eskütt	DREL III. 66. Községi protokollum, 14.
1779.03.19.	Baki Mihály falu Biraja; agilis bíró Szabó Ferentz kis eskütt	DREL III. 66. 1778. évi kúrátori számadás; községi protokollum, 14.
1780. –	Szöllősi Ádám agilis bíró Barti György kis eskütt	DREL III. 66. Községi protokollum, 14.
1781.03.–	Horváth János agilis bíró Takáts András kis eskütt	DREL III. 66. Községi protokollum, 14.
1782. –	Keller Mihály agilis bíró Tóth Ferentz kis eskütt	DREL III. 66. Községi protokollum, 14.
1783. –	Vánkos György agilis bíró Kiss István kis eskütt	DREL III. 66. Községi protokollum, 15.
1784. –	Benkő János agilis bíró Csonka István kis eskütt	DREL III. 66. Községi protokollum, 15.
1784.11.12.	Kalber János Agilis Bíró	DREL III. 66. 1784. évi irat.

MŰHELY
ACTA PAPENSIA XV (2015) 1–2.

1785. –	Bognár János agilis biró Garabits István kis eskütt	DREL III. 66. Községi protokollum, 15.
1786. –	Pintér Ferentz agilis biró Varga György kis eskütt	DREL III. 66. Községi protokollum, 15.
1787.01.10.	Tormássi Sándor Agilis Biro	DREL III. 66. 1775. évi irat hátirata.
1787. –	Bornemis[s]za Sándor agilis biró	DREL III. 66. Községi protokollum, 15.
1788. –	Gasztos István agilis biró	DREL III. 66. Községi protokollum, 15.
1789. –	Kováts Ferentz agilis biró	DREL III. 66. Községi protokollum, 16.
1790. –	Németh Ferentz agilis biró Horváth Péter kis eskütt	DREL III. 66. Községi protokollum, 16.
1791. –	Baki Mihály agilis biró Áts István kis eskütt Pintér István kis eskütt	DREL III. 66. Községi protokollum, 16.
1792. –	Benkő János agilis biró Varga Mihály kis eskütt Ifj. Németh Pál kis eskütt	DREL III. 66. Községi protokollum, 16.
1793. –	Boros János agilis biró Gulyás Pál kis eskütt Pintér István kis eskütt	DREL III. 66. Községi protokollum, 16.
1794. –	Tóth Ferentz agilis biró Csabi Mihály kis eskütt S. ⁴ Farkas kis eskütt	DREL III. 66. Községi protokollum, 16.
1795. –	Keller Mihály agilis biró	DREL III. 66. Községi protokollum, 17.
1796. –	Takács András agilis biró Csonka István kis eskütt Bori[s]sza József kis eskütt	DREL III. 66. Községi protokollum, 17.

⁴ Lapszél kiszakadt.

MŰHELY
ACTA PAPENSIA XV (2015) 1–2.

1797. –	Kováts Ferentz agilis bíró Erdéli István kis eskütt Vas Ferentz kis eskütt	DREL III. 66. Községi protokollum, 17.
1798. –	Gabnai Ferentz agilis bíró Varga István kis eskütt Réti István kis eskütt	DREL III. 66. Községi protokollum, 17.
1800. –	Zsirai Mihály agilis bíró Kalber István kis eskütt Szente János kis eskütt	DREL III. 66. Községi protokollum, 18.
1805.11.19.	Erdéli István agilis bíró Pintér István kis eskütt Gyarmathi Ferentz kis eskütt	DREL III. 66. Községi protokollum, 23.
1806.11.19.	Csabi Mihály Ör. Bíró Csabi János Kovács Márton Takáts János	DREL III. 66. Községi protokollum, 24.
1808.11.31.	Benkő Sámuel [esküdt] Szabó István [esküdt]	DREL III. 66. Községi protokollum, 26.
1813.11.09.	Csabi János [esküdt] Szabó János [esküdt] Sziártó Pál [esküdt]	DREL III. 66. Községi protokollum, 31.
1814.11.10.	Sziártó Pál [esküdt]	DREL III. 66. Községi protokollum, 32.
1815.11.13.	Benkő Sámuel ag. bíró	DREL III. 66. Községi protokollum, 33.
1816.11.12.	Gurbáts János ag. bíró Benkő Sámuel [esküdt]	DREL III. 66. Községi protokollum, 34.
1817.11.15.	Csabi János ag. Bíró Erdéli István [esküdt]	DREL III. 66. Községi protokollum, 35.
1818.11.14.	Benkő Sámuel [bíró?] Csabi János Horváth János Kis János Szabó István	DREL III. 66. Községi protokollum, 36.

MŰHELY
ACTA PAPENSIA XV (2015) 1–2.

1819.11.15.	Szabó István ag. bíró Benkő Sámuel [esküdt]	DREL III. 66. Községi protokollum, 37.
1820.11.09.	Csabi Mihály ag. bíró Benkő Sámuel Kerpits György Tóth József kis eskütt Varga István kis eskütt	DREL III. 66. Községi protokollum, 38.
1821.07.15.	Tsabi Mihály ag. Bíró Benkő Sámuel	DREL III. 66. Községi protokollum, 39.
1821.11.10.	Tsabi Mihály ag. Bíró Benkő Sámuel	DREL III. 66. Községi protokollum, 41.
1822.11.16.	Fejér Mihály ag. Bíró Benkő Sámuel	DREL III. 66. Községi protokollum, 42.
1823.11.13.	Németh Ferentz bíró Benkő Sámuel	DREL III. 66. Községi protokollum, 43.
1824.11.16.	Pintér János bíró Szijjártó Pál Takáts István kis eskütt	DREL III. 66. Községi protokollum, 44.
1825.11.12.	Tóth János bíró Pintér János Szabó Istvány Szijjártó Pál Varga Mihály kis eskütt	DREL III. 66. Községi protokollum, 45– 46.
1826.11.16.	Szabó Istvány bíró Tóth János Pintér Istvány kis eskütt	DREL III. 66. Községi protokollum, 47.
1827.11.15.	Szabó István bíró Fehér Mihály	DREL III. 66. Községi protokollum, 50.
1828.11.17.	Fehér Mihály Kerpics György Szabó István Szokolai Sámuel Tóth János Szabó Ferentz kis eskütt	DREL III. 66. Községi protokollum, 51.

MŰHELY
ACTA PAPENSIA XV (2015) 1–2.

1829.12.29.	Bornemissza István bíró Kováts József Tóth János	DREL III. 66. Községi protokollum, 52.
1831.11.13.	Csabi József bíró Bornemissza István	DREL III. 66. Községi protokollum, 53.
1831.06.12.	Csabi József agilis bíró Csizmadia Vendel eskütt Erdéli István eskütt	VeML IV. 1. b. 658/1832. febr. 20. közgy. sz.
1832.11.15.	Kélber János bíró	DREL III. 66. Községi protokollum, 55.
1833.11.16.	Tóth János	DREL III. 66. Községi protokollum, 56.
1834.11.19.	Fehér Mihály Kováts Péter Mikolits Mihály Orbán Ferenc Szijártó Pál Tóth János	DREL III. 66. Községi protokollum, 58.
1835.11.29.	Kováts Péter Takáts János Tóth János Pintér János Kováts István kis eskütt Szabó János kis eskütt	DREL III. 66. Községi protokollum, 60.
1836.11.17.	Fehér Mihály Kováts Péter Takáts János Tóth János Mészáros János kis eskütt Nagy Mihály kis eskütt	DREL III. 66. Községi protokollum, 60–62.
1837.12.12.	Kerpits György bíró Fehér Mihály Kováts Pál kis eskütt Szabó Ferentz kis eskütt	DREL III. 66. Községi protokollum, 63– 64.

MŰHELY
ACTA PAPENSIA XV (2015) 1–2.

1838. 11.20.	Pintér Ferenc bíró Fehér Mihály Kováts Péter Németh Ferentz Pintér János Tóth Ferentz Tóth István Tóth János Görbits Ferentz kis eskütt Tóth Péter kis eskütt	DREL III. 66. Községi protokollum, 65–66.
1839.11.22.	Pintér István bíró Fehér Mihály Gurbáts József Pintér János Tóth Ferentz Tóth István Tóth János Horváth Ferentz kis eskütt Bornemi[s]sza Sándor kis eskütt	DREL III. 66. Községi protokollum, 67–68.
1840.11.23.	Gurbáts József bíró Fehér Mihály Németh Ferentz Pintér István Pintér János Tóth Ferentz Tóth István Csabi Mihály kis eskütt Pintér János kis eskütt	DREL III. 66. Községi protokollum, 69–70.
1841.11.23.	Keller Pál bíró Csabi János Fehér Mihály Németh Ferentz Sút Ferentz Uvardi László	DREL III. 66. Községi protokollum, 71.

MŰHELY
ACTA PAPENSIA XV (2015) 1–2.

1842.11.24.	Udvardi László bíró Farkas Ferentz Kálber János Kerpits György Kis János Németh Ferentz Pintér Ferentz Tóth István Tóth János Szente János kis eskütt	DREL III. 66. Községi protokollum, 72.
1843.11.29.	Tóth István bíró Csabi János Gurbáts József Kálber János Kerpits György Németh ferentz Udvardi László Németh Pál kis eskütt Pintér Ferentz kis eskütt	DREL III. 66. Községi protokollum, 73–74.
1844.11.28.	Kálber János bíró Gurbáts József Szabó István Udvardi László	DREL III. 66. Községi protokollum, 75.
1845.11.20.	Farkas Ferenc Gurbáts József Kálber János Kerpits György Kiss János Kováts Péter Horváth István kis eskütt Bornemissza János kis eskütt	DREL III. 66. Községi protokollum, 77.
1846.11.17.	Horváth János bíró Gurbáts János Kálber János	DREL III. 66. Községi protokollum, 78.

	Németh Ferentz	
	Pintér Ferentz	
	Pintér István	
	Tóth János	
	Udvardi László	
	Garabits István kis eskütt	
	Zsirai Mihály kis eskütt	
1847.11.25.	Gurbáts János bírő	DREL III. 66.
	Gurbáts József	Községi protokollum, 79.

I. 3.
Községi bírák és elöljárók a polgári korban
(1850–1950)

A neoabszolutizmus korában a császári-királyi hatóságok gyakorlatilag felfüggesztették a községi autonómiát és rendeleti kormányzást vezettek be. A községi bizottságoknak csak a végrehajtás szánalmas és felelősségteljes feladata maradt. Ha pl. a bírák és elöljárók nem hajtották végre határidőre az adószedést, számíthattak a kivezényelt katonaság támogatásával végrehajtott rekvirálásokra, árverezésekre. A kiegyezés korában és a két világháború között alkotmányos viszonyok között működhetett a község, miközben a törvények és jogszabályi keretek növelték az állami beavatkozást a helyi ügyek intézésébe. 1945-től már nem a hagyományos módon, hanem a demokratikus pártok politikai súlya alapján választották a képviselőtestületet és az elöljáróságot. 1950-ben a szovjet típusú közigazgatás bevezetése vetett véget a hagyományos magyar polgári közigazgatásnak. Összeállításunk elsősorban a bírák névsorát tartalmazza, helyenként azonban a többi elöljáró is szerepel. A községi képviselőtestületi jegyzőkönyvek és hivatali iratok hiányos fennmaradása hézagossá teszi listánkat.

1850.01.31.–	N. Vintze János m. k. Helység Bírájja	DREL III. 66.
1851.01.15.	N. Bodor János x törvény bírő	Községi
	N. Marton László malombiró	protokollum, 82–84.
	N. Nagy István nemes eskütt	
	N. Varjas János nemes eskütt	
1851.01.15.–	N. Vintze János m. k. Helység Bírájja	DREL III. 66.
1852.02.15.	N. Horváth János malombiró	Községi
	N. Bodor János törv. Biró	protokollum, 84–85.
	N. Kováts István eskütt	

	N. Horváth Károly eskütt N. Horváth István eskütt	
1852.02.15.– 1853.01.14.	N. Horváth Károly m. k. helység Birája N. Horváth Zsigmond eskütt Keller János eskütt Takáts Imre eskütt Dömötör Gábor eskütt	DREL III. 66. Községi protokollum, 85–86.
1853.01.14.– 1854.01.18.	N. Sokorai János m. k. biró N. Józsa János malombiró N. Nagy József eskütt N. Kováts János eskütt N. Dömötör Gábor eskütt	DREL III. 66. Községi protokollum, 87–88.
1854.01.18.– 1855.01.18.	N. Bodor János m. k. Uj biró N. Kiss Bálint malombiró N. Horváth Zsigmond eskütt N. Horváth Ferentz eskütt N. Vintze Gábor eskütt	DREL III. 66. Községi protokollum, 88–89.
1855.01.18.– 1856.01.09.	N. Horváth János m. k. biró N. Kiss Josef m. k. t. b. ⁵ N. Győri Gergely malombiró N. Balogh Ferentz m. k. N. Csősz János m. k. Gurbáts Josef m. k. N. Horváth Gábor m. k. N. Józsa János m. k. N. Kováts István m. k. N. Kovátsits János m. k. N. Nagy Imre m. k. N. Vintze László m. k.	DREL III. 66. Községi protokollum, 89–91.
1856.01.09.– 1857.03.18.	N. Bodor János m. k. községi biró N. Csősz János m. k. N. Győri Gergely m. k.	DREL III. 66. Községi protokollum, 89–94.

⁵ törvénybíró

	N. Horváth György m. k. N. Horváth János m. k. N. Horváth Károly m. k. N. Horváth Lajos m. k. N. Kiss Imre m. k. N. Kiss Josef m. k. N. Nagy Imre m. k. N. Vintze László m. k.	
1857.03.18. 1858.–	N. Horváth Károly m. k. bíró	DREL III. 66. Községi protokollum, 94–96.
1858.– 1859.12.31.	N. Josa János m. k. bíró Sokorai János m. k. t. b.	DREL III. 66. Községi protokollum, 95.
1864	Nemes Horváth János m. k. bíró	Ny. NAGY 2000. 155.
1865	Csősz Bálint bíró Dömötör Gábor malombíró	Balogh Lajos bírói számadása, 1866
1866	Balogh Lajos s. k. bíró Németh Imre bakter, koldusbíró Erdélyi János koldusbíró	Balogh Lajos bírói számadása, 1866
1867	Ns. Horváth Lajos m. k. k. bíró	Balogh Lajos bírói számadása, 1866.
1885	Győry Ignác bíró	DREL III. 66. Képv.t. jkv.
1886–1887	Kovács Károly bíró	DREL III. 66. Képv.t. jkv.
1888	Horváth A. Károly bíró	DREL III. 66. Képv.t. jkv.
1889	Győry Dénes bíró	DREL III. 66. Képv.t. jkv.
1890	Horváth János bíró	DREL III. 66. Képv.t. jkv.

MŰHELY
ACTA PAPENSIA XV (2015) 1–2.

1891	Vintze Sándor bíró	DREL III. 66. Képv.t. jkv.
1892	Balogh Lajos bíró	DREL III. 66. Képv.t. jkv.
1893	Pámer János bíró	DREL III. 66. Képv.t. jkv.
1894	Horváth Mihály bíró	DREL III. 66. Képv.t. jkv.
1895	Sokoray János bíró Balogh Lajos képviselő Győry Ignác képviselő Horváth Mihály képviselő Nagy Sándor képviselő	DREL III. 66. Képv.t. jkv.
1896–1897	Győry G. Károly bíró	DREL III. 66. Képv.t. jkv.
1898	ifj. Győry Lajos bíró	DREL III. 66. Képv.t. jkv.
1899–1900	Horváth Ignác bíró	DREL III. 66. Képv.t. jkv.
1901–1902	Bodor Károly bíró	DREL III. 66. Képv.t. jkv.
1905	Ifj. Borsos Lajos bíró	PL 1905.02.19. 8.
1912	Kiss Dénes bíró	PL 1912.06.16. 4.
1913	Balogh Sándor bíró	PL 1913.04.19.9.
1932	Horváth Elek	PV 1932.07.10. 4.
1938–1945	Borsos Elek bíró, földműves	VEML V. 405. Képv. t. jkv.
1945	Győry Lajos, a Nemzeti Bizottság elnöke	VEML V. 405. Képv. t. jkv.
1945.09.25.	G. Győri Károly bíró Szabó József törvénybíró ifj. Farkasdi Gyula közgyám Borsos Lajos pénztáros	VEML V. 405. Képv. t. jkv.

	Balogh Gyula előljáró Böröczki Lajos előljáró Réthi Sándor előljáró Zámbó István előljáró	
1945. 09.25.– 1948.09.27.	G. Győry Károly bíró	VEML V. 405. Képv. t. jkv.
1948.09.27.– 1950.08.05.	Farkasdy János bíró	VEML V. 405. Képv. t. jkv.

I. 4.
Takácsi község jegyzői
(1857–1950)

A községi adminisztrációt irányító jegyző (notarius) feladatkörét a jobbágyszabadításig a tanító látta el. Minthogy a XVIII. században Takácsiban csak református tanító volt, természetesen a református tanító volt a község jegyzője. A XVIII. század végén azonban már katolikus tanító, 1806-tól pedig evangélikus tanító is volt a községben, így akár mindhárom tanító közül kikerülhetett a nótárius, elvileg akár váltakozva is elláthatták volna e feladatot. Mégsem így történt: a közbirtokosság többségét a református birtokosok alkották, így az ő akaratuk érvényesült a jegyzőválasztásban is. A neoabszolutizmus idején azonban a bécsi központi adminisztráció előírta, hogy a tanítói és jegyzői hivatalt egymástól el kell választani, ami Takácsiban meg is történt. Sárffi Pál volt az első jegyző a falu történetében, aki főállású hivatalnokként látta el a jegyzői teendőket. Mivel a község jegyzőkönyvei és iratai hiányosan maradtak fenn, a jegyzők névsorát is csak hézagosan ismerjük. A községi képviselőtestületi jegyzőkönyvek közül a legkorábbiakat (1886–1902) a falukutatás során találtuk meg (korábban nem voltak ismertek), az 1902–1938 közöttiek elvesztek, csak az 1938–1950 közöttiek maradtak fenn (ez utóbbiakat a MNL Veszprém Megyei Levéltára Pápai Levéltárában őrzik).

Dátum	Jegyző neve	Forrás
1857–1860	Sárffi Pál községi jegyző római katolikus vallású, felesége Oláh Johanna, gyermekei: Alfréd (*1858), Dénes (*1860)	DREL III. 66. Köz- ségi protokollum 94–95., vaszari r. k. szül. akv. 1852– 1889. 28., 40.
1864	Szelestey Károly jegyző	NY. NAGY 2000. 155.

MŰHELY
ACTA PAPENSIA XV (2015) 1–2.

1869	Oláh András jegyző katolikus vallású, felesége Pleck Matild, ikreik: András Gusztáv, Matild Mária (1869)	Vaszari r. k. szül. akv. 1852–1889.
1886–1887	Nemes Sándor jegyző	DREL III. 66. Képv. t. jkv.
1887–1914	Barthalos Sándor jegyző	DREL III. 66. Képv. t. jkv.
1914.04.15.– 1916.11.04.	Mácsik József jegyző (1913-tól segédjegyző volt, 1916. nov. 4-én 30 évesen elhunyt Takácsiban)	PL 1914.04.19. PL 1916.11.12.
1919.05.14.– 1927.07.31.	Pethő Endre jegyző (100%-os hadirokkant, tartalékos főhadnagy, megválasztása előtt segédjegyző volt; 1917. aug. 1-től nyugdíjban, de aug. 8-án elhunyt Takácsiban)	PK 1919.05.18. PV 1927.07.10.
1920	Rózsa Ferenc segédjegyző	PK 1920
1927.09.22.– 1937.10.18.	Czipott Rezső jegyző (1937-től mezőlaki jegyző)	PV 1927.10.02. PV 1937.10.24.
1930.03.29.– 1937.12.13.	Soós Bálint segédjegyző	PV 1930.04.06. PV 1937.12.19.
1937.12.13.– 1945	Soós Bálint jegyző (később Nyárádon jegyző)	VEML V. 405. Képv. t. jkv.
1945.07.17.– 1950	Gerzsenyi András vezető jegyző	VEML V. 405. Képv. t. jkv.

II.
EGYHÁZKÖZSÉGI TISZTSÉGVISELŐK

II. 1.
A takácsi református egyház kurátorai
(1774–2014)

A hiányosan fennmaradt református egyházközségi iratokban a XVIII. század első és második harmadában nem említik sem a kurátorokat, sem az egyházfiakat. 1774-ben fordul elő először a kurátor neve; az első kurátori számadás 1775. évi, melyet 1776. március 19-én tárgyaltak és hagytak jóvá. A számadási közgyűlésről készült jegyzőkönyvet Szokoli Sámuel lelkész vezette. Az egyházfit az 1778. évi számadás kapcsán említik először. Az 1956 utáni gondnokok névsorát a parókián őrzött iratok alapján Pásztor-Dudinszki Éva lelkipásztor és férje segített tisztázni, segítségüket ezúton is köszönjük.

Dátum	Kurátor neve	Forrás
1774	N. Horváth György x curator ⁶	DREL III. 66. 1774. évi iratok.
1775–1778	Vitáris Ádám	DREL III. 66. 1776–1777. évi iratok.
1778–1779	N. Kováts Mihály	DREL III. 66. 1779. évi iratok.
1787	N. Vintze János	DREL III. 66. 1784. évi iratok.
1789–1790	Demeter János ⁷	DREL III. 66. 1790. évi iratok.
1790	Bodor János	DREL III. 66. 1790. évi iratok.
1792	Győri Ferenc	DREL III. 66. 1790. évi iratok.
1810	N. Demeter György x	DREL III. 66. 1810. évi ira-

⁶ A kurátor neve utáni jel (x) azt jelenti, hogy nem tudott írni, analfabéta volt (neve mellé keresztet rajzolt/rajzoltak).

⁷ 1790-ben, a templom építése idején két kurátor volt egyszerre: Bodor János és Demeter János.

MŰHELY
ACTA PAPENSIA XV (2015) 1–2.

	kurátor	tok.
1814	N. Győri Ferentz m. k. curátor	DREL III. 66. 1814. évi iratok.
1816	N. Nagy Mihály	DREL III. 66. 1816. évi iratok.
1820–1821	N. Horváth János m. k.	DREL III. 66. 1821. évi iratok.
1821	Borsos Márton	DREL III. 66. 1821. évi iratok.
1822–1823	nincs adat	
1824	N. Kováts András	DREL III. 66. 1821. évi iratok.
1826	N. Győri Ferenc	DREL III. 66. 1826. évi iratok.
1828–1829	N. Áts Péter m. k. kurator	DREL III. 66. 1828–1829. évi iratok.
1829–1830	N. Kováts József m. k.	DREL III. 66. 1829. évi iratok.
1838	N. Horváth Lajos m. k. kurator	DREL III. 66. 1838. évi iratok.
1839	N. Pachay József	DREL III. 66. 1839. évi iratok.
1842	N. Kovács István	DREL III. 66. 1842. évi iratok.
1848	N. Kiss Josef m. k. helyettes gondnok	DREL III. 66. 1848. évi iratok.
1850	Vincze László gondnok	DREL II. 35. Esperesi visit. jkv. 1850.
1852	Nagy László gondnok	DREL II. 35. Esperesi visit. Jkv. 1852.
1853	Horváth János m. k. gondnok	DREL III. 66. 1853. évi iratok.

MŰHELY
ACTA PAPENSIA XV (2015) 1–2.

1854	Horváth Dániel gondnok	DREL II. 35. Esperesi visit. jkv. 1854.
1855	Horváth Gábor gondnok	DREL II. 35. Esperesi visit. jkv. 1854.
1856–1857	N. Bereczki Dániel	DREL III. 66. 1856–1857. évi iratok.
1858–1859	N. Jozsa János m. k.	DREL III. 66. 1858–1859. évi iratok.
1859	N. Vincze László helyettes gondnok	DREL II. 35. Esperesi visit. jkv. 1859
1861	Pacsai Bálint gondnok	DREL II. 35. Esperesi visit. jkv. 1861
1862	Nagy Ferenc gondnok	DREL II. 35. Esperesi visit. jkv. 1862
1863	Nagy István gondnok	DREL II. 35. Esperesi visit. jkv.
1864	Farkasdi Bálint gondnok	DREL II. 35. Esperesi visit. jkv.
1865	Kovács János gondnok	DREL II. 35. Esperesi visit. jkv.
1866	Csőszi Bálint gondnok	DREL II. 35. Esperesi visit. jkv. 1866.
1868	Győri Gergely gondnok	DREL II. 35. Esperesi visit. jkv. 1868
1871	Győri Gergely előljáró Csőszi Gábor előljáró Bocsor Imre előljáró	DREL II. 35. Esperesi visit. jkv. 1871.
1873	Győri István gondnok	DREL II. 35. Esperesi visit. jkv. 1873
1874	N. Bodor István gondnok	DREL II. 35. Esperesi visit. jkv. 1874.
1875	Győri Lajos gondnok	DREL II. 35. Esperesi visit. jkv. 1875.

MŰHELY
ACTA PAPENSIA XV (2015) 1–2.

1876	Ns. Nagy Sándor gondnok	DREL II. 35. Esperesi visit. jkv. 1876
1877	Kiss Lajos gondnok	DREL II. 35. Esperesi visit. jkv. 1877
1884	Nagy Károly gondnok	DREL II. 35. Esperesi visit. jkv. 1884
1885	Farkasdy Károly gondnok	DREL II. 35. Esperesi visit. jkv. 1885
1886	Pacsai Mózes gondnok	DREL II. 35. Esperesi visit. jkv. 1886
1889	Benedek Miklós gondnok	DREL II. 35. Esperesi visit. jkv. 1889.
1890	Kovács Dániel gondnok	DREL II. 35. Esperesi visit. jkv. 18
1891	Bodor Károly gondnok	DREL II. 35. Esperesi visit. jkv. 1891.
1893	Pintér Gábor gondnok	DREL II. 35. Esperesi visit. jkv. 1893.
1895	Győri István előljáró Nagy Sándor előljáró Kis Lajos előljáró Győri Lajos előljáró Balogh Lajos előljáró	DREL II. 35. Esperesi visit. jkv. 1895
1909	Kovács Lajos gondnok	DREL II. 35. Esperesi visit. jkv. 1909.
1910	Balogh Sándor gondnok	DREL II. 35. Esperesi visit. jkv. 1910.
1911	Bóka József gondnok	DREL II. 35. Esperesi visit. jkv. 1911.
1935	Nagy Elek gondnok	Egyetemes névtár 1935. 99.
1937	Takács Sándor	DREL III. 66. Presbit. jkv. 1937–1956. 2–4.

MŰHELY
ACTA PAPENSIA XV (2015) 1–2.

1938	Ifj. Győry Lajos	DREL III. 66. Presbit. jkv. 1937–1956. 4–19.
1939	Vida Sándor	DREL III. 66. Presbit. jkv. 1937–1956. 19–38.
1940–1941	Nagy Lajos	DREL III. 66. Presbit. jkv. 1937–1956. 39–82. Egyete- mes névtár 1941. 123.
1942	Böröczky Kálmán (katonának bevonult, 1942. szept. 5-től Nagy Jenő presbiter helyettesí- ti)	DREL III. 66. Presbit. jkv. 1937–1956. 82–98.
1943	Vitéz Vincze Dénes	DREL III. 66. Presbit. jkv. 1937–1956. 98–119.
1944–1945	Nagy Jenő (1945. júl. 1-én lemondott)	DREL III. 66. Presbit. jkv. 1937–1956. 119–132.
1945	Pintér József (1945. júl. 1-től 1946. jan. 3- ig)	DREL III. 66. Presbit. jkv. 1937–1956. 132–140.
1946	Balogh Károly	DREL III. 66. Presbit. jkv. 1937–1956. 141–153.
1947	Győrfy Sándor	DREL III. 66. Presbit. jkv. 1937–1956. 158–170.
1948	Kovács Zsigmond	DREL III. 66. Presbit. jkv. 1937–1956. 170–184.
1949	Vincze Dezső	DREL III. 66. Presbit. jkv. 1937–1956. 184–195.
1950	Kerekes Károly	DREL III. 66. Presbit. jkv. 1937–1956. 195–208.
1951	Győry Károly	DREL III. 66. Presbit. jkv. 1937–1956. 208–214.
1952	Bodor Károly	DREL III. 66. Presbit. jkv. 1937–1956. 214–221.

MŰHELY
ACTA PAPENSIA XV (2015) 1–2.

1953	Adorján József	DREL III. 66. Presbit. jkv. 1937–1956. 221–226.
1954	Gyimóthy Károly	DREL III. 66. Presbit. jkv. 1937–1956. 226–233.
1955	Farkas Dániel	DREL III. 66. Presbit. jkv. 1937–1956. 233–239.
1956	Kovács Miklós	Presbit. jkv. 1956.
1957	Császár Ferenc	Presbit. jkv. 1957.
1958–1961	Győry Károly ⁸	Presbit. jkv. 1958–1961.
1962–1963	Takács Gyula	Presbit. jkv. 1962–1963.
1964	Murai Károly	Presbit. jkv. 1964.
1965–1966	Kiss József	Presbit. jkv. 1965–1966.
1967	Csabi Imre	Presbit. jkv. 1967.
1968–1969	Böröczky Lajos	Presbit. jkv. 1968–1969.
1970–1971	György Gyula	Presbit. jkv. 1970–1971.
1972–1974	Nagy Jenő	Presbit. jkv. 1972–1974.
1975	Garabics Imréné	Presbit. jkv. 1975.
1976–1979	Kovács József	Presbit. jkv. 1976–1979.
1980–1982	Szalai Gyula	Presbit. jkv. 1980–1982.
1983–1986	Böröczky Lajos	Presbit. jkv. 1983–1986.
1987	Bódi László Böröczky Lajos helyettes	Presbit. jkv. 1987.
1988–1997	Bódi László	Presbit. jkv. 1988–1997.
1998	Bódi László Benedek Sándor helyettes	Presbit. jkv. 1998.
1999–2009	Benedek Sándor	Presbit. jkv. 1999–2009.
2010–2014	Böröczky Gyula ⁹	Presbit. jkv. 2010–2014.

⁸ 1960-ban Zsirai Károlyt, 1961-ben id. Murai Károlyt választották meg, de a jegyzőkönyveket Győry Károly írta alá.

⁹ Ezúton is köszönjük Böröczky Gyula gondnok úrnak a falukutatók során nyújtott önzetlen segítségét, külön azt, hogy saját gyűjteményét és kéziratait rendelkezésünkre bocsátotta.

II. 2.
A takácsi evangélikus egyházközség előjárói
(1790–2014)

A pápai evangélikus anyaegyházhoz tartozó falusi gyülekezetek nagy száma miatt az anyagyülekezeti közgyűléseken, előjárósági üléseken a filiák ügyeivel érdemben nem foglalkoztak. Emiatt a filiák előjárói ritkán vettek részt az anyaegyház konventi ülésein. Különösen igaz ez Takácsira, amely leányegyházként 1806-tól a licenciátus tanító és az egyházi előjáróság (kurátor, előjárók) vezetésével már önállóan intézte ügyeit. A filiális egyház megalakulásának körülményeit, az előjáróság és közgyűlés döntéseit, a kurátorok számadásait, a kegyes hagyományokat a filiális jegyzőkönyvek őrizték meg. Mivel a kurátorok szolgálati idejét nem mindig jegyezték fel, a kurátorok névsora is hiányos. A XIX. századra fontos forrás az evangélikus filiális jegyzőkönyv (1806–1873), melyet a parókián őriznek. A későbbiekben főként a gondnoki számadásokat, a gyülekezeti jegyzőkönyveket és a pápai anyaegyház évkönyveit használtuk. Itt mondunk köszönetet Tóth Károly István volt takácsi (most soproni) lelkésznek és kedves feleségének; Polgárdi Sándor pápai lelkésznek, a Veszprémi Evangélikus Egyházmegye esperesének, hogy lehetővé tették és segítették a helyszíni kutatást.

Dátum	Az ev. kurátor neve	Forrás
1790–1791	Ns. Vintze János kurátor	DREL III. 66. IV. sz. vegyes akv. 1788–1839.
1806–1807	Ns. Borsos János kurátor Marton László kurátor Ns. Illyés Ferenc kollektor Ag. Horváth János kollektor	Ev. filiális jkv. 1806–1873. 2–13.
1808	Ns. Horváth István m. k. kurátor	DREL III. 66. 1808. évi iratok.
1810	Ns. Borsos Márton kurátor Ns. Horváth István kurátor	Ev. filiális jkv. 1806–1873. 23.
1815	Ns. Kovátsits Ferenc kurátor	Ev. filiális jkv. 1806–1873. 29.
1816–1817	Györfi Pál kurátor	Ev. filiális jkv. 1806–1873. 30.
1818–1819	Marton József kurátor	Ev. filiális jkv. 1806–1873. 30.
1819–1820	Ifj. Horváth János kurátor	Ev. filiális jkv. 1806–1873.

MŰHELY
ACTA PAPENSIA XV (2015) 1–2.

1821	Ns. Illés Pál gondnok	Ev. filiális jkv. 1806–1873. 45.
1822	Ns. Horváth györgy kurátor	Ev. filiális jkv. 1806–1873. 45.
1823	Ag. Szabó istván kurátor	Ev. filiális jkv. 1806–1873. 45.
1827	Ns. ifj. Borsos János kurátor	Ev. filiális jkv. 1806–1873. 45.
1828	Ns. Horváth Ádám kurátor	Ev. filiális jkv. 1806–1873. 45.
1829	Ns Kis István kurátor	Ev. filiális jkv. 1806–1873. 45.
1833	Ns. Marton János kurátor	Ev. filiális jkv. 1806–1873. 45.
1834–1835	Ns. Horváth Ferenc kurátor	Ev. filiális jkv. 1806–1873. 47.
1835–1836	Ag. Pintér János kurátor	Ev. filiális jkv. 1806–1873. 47.
1836–1837	Ns. Tóth István kurátor	Ev. filiális jkv. 1806–1873. 47.
1837–1838	Ns. Horváth György kurátor	Ev. filiális jkv. 1806–1873. 48.
1843	Ns. Marton József kurátor	Ev. filiális jkv. 1806–1873. 48.
1844	Nagy Mihály volt egyházfiként említve	Ev. filiális jkv. 1806– 1873.42.
1848.05.22.	Tóth Ferenc kurátor	Ev. filiális jkv. 1806–1873. 51.
1855–1856	Kis János gondnok	Ev. filiális jkv. 1806–1873. 52.
1856–1857	Borsos József gondnok	Ev. filiális jkv. 1806–1873. 52.
1860.03.25.	Kovátsits Bálint gondnok	PEEL

MŰHELY
ACTA PAPENSIA XV (2015) 1–2.

	Horváth János id. előjáró Horváth Károly ifj. előjáró Tóth István előjáró	Konventi jkv. 1860. márc. 25.
1861–1862	Horváth Károly gondnok	Ev. filiális jkv. 1806–1873. 44., 69.
1863	Ns. Horváth Mihály gondnok	Ev. filiális jkv. 1806–1873. 44.
1864	Borsos József gondnok	Ev. filiális jkv. 1806–1873. 44.
1864.08.20.	Horváth József gondnok Marton László előjáró Sokorai József előjáró	PEEL Konventi jkv. 1864. aug. 20.
1864.09.25.	Borsos István előjáró Marton László előjáró Sokorai János előjáró Sokorai József előjáró Tóth István előjáró	PEEL Konventi jkv. 1864. szept. 25.
1866	Nagy Dániel gondnok	Ev. filiális jkv. 1806–1873. 69.
1867.03.25.	Horváth Ferenc előjáró Marton László előjáró Sokorai János előjáró	PEEL Konventi jkv. 1867. márc. 25.
1867–1868	Ns. Marton László gondnok	Ev. filiális jkv. 1806–1873. 54., 69.
1869–1872	Horváth János gondnok	Ev. filiális jkv. 1806–1873. 54.
1878.01.23.	Horváth Dénes gondnok	Ev. filiális jkv. 1873–1905. 30.
1880	Kovácsics János gondnok	Ev. filiális jkv. 1806–1873. 55.
1881	Horváth Ignác gondnok	Gondnoki számadás- könyv

MŰHELY
ACTA PAPENSIA XV (2015) 1–2.

1882	ifj. Sokoray János gondnok	Gondnoki számadás-könyv
1883	ifj. Horváth Károly gondnok	Gondnoki számadás-könyv
1884	Kovácsics Sándor gondnok	Gondnoki számadás-könyv
1885	Kiss Zsigmond gondnok	Gondnoki számadás-könyv
1886–1887	Horváth Mihály gondnok	Gondnoki számadás-könyv, Ev. Évkönyv 1888. 28.
1888	Sz. Horváth Gábor gondnok	Ev. Évkönyv 1889. 25.
1889	Borsos János gondnok	Ev. Évkönyv 1890. 20.
1890	Nagy Lajos gondnok	Ev. Évkönyv 1891. 23.
1891	Sz. [Szőke] Horváth Lajos gondnok	Ev. filiális jkv. 1806–1873. 72.
1892	Horváth József b. gondnok	Ev. Évkönyv 1893. 22.
1893.03.18.	Kovácsics Miklós gondnok	Ev. filiális jkv. 1806–1873. 74.
1894	Horváth Gyula gondnok	Gondnoki számadás
1895	ifj. Borsos Lajos gondnok	Gondnoki számadás
1896	Horváth Gy. Lajos gondnok	Ev. Évkönyv 1897. 35.
1898	Mészáros Gábor gondnok	Ev. Évkönyv 1899. 35.
1899	Horváth Gy. Lajos gondnok	Ev. Évkönyv 1900. 40.
1900	Mészáros Károly gondnok	Ev. Évkönyv 1901. 41.
1902–1903	Keller Miklós gondnok	Ev. Évkönyv ár 1903. 41., 1904. 38.
1904	Horváth Imre gondnok	Ev. Évkönyv 1905. 37.
1905	László Lajos gondnok	Ev. Évkönyv 1906. 41.
1906	Horváth György gondnok	Ev. Évkönyv 1907. 40.
1907	Horváth Lajos gondnok	Ev. Évkönyv 1908. 40.
1908	Kiss Dénes gondnok	Ev. Évkönyv 1909. 31.
1909	Kovácsics Károly gondnok	Ev. Évkönyv 1910. 28.

MŰHELY
ACTA PAPENSIA XV (2015) 1–2.

1910	Horváth Károly gondnok	Ev. Évkönyv 1911. 28.
1911	Horváth M. Mihály gondnok	Gondnoki számadás- könyv
1912	Pámer István gondnok	Ev. Évkönyv 1913. 30.
1913	Mészáros Miklós gondnok	Ev. Évkönyv 1914. 29.
1915	Kiss Károly gondnok	Gondnoki számadás- könyv
1916	Bóka Károly gondnok	Gondnoki számadás- könyv
1917	Kovácsics Sándor (perei) gondnok	Gondnoki számadás- könyv
1918	Horváth György gondnok	Gondnoki számadás- könyv
1919	Somogyi Gábor gondnok	Gondnoki számadás- könyv
1920	Sokoray Jenő gondnok	Gondnoki számadás- könyv
1921	Kovácsics Dénes gondnok	Gondnoki számadás- könyv
1922	Horváth Elek gondnok	Gondnoki számadás- könyv
1923	Csapó Eszter gondnok	Gondnoki számadás- könyv
1924	Horváth Géza gondnok	Gondnoki számadás- könyv
1925	Horváth Kálmán gondnok	Gondnoki számadás- könyv
1926	Réthy János gondnok	Gondnoki számadás- könyv
1927	Borsos Elek gondnok	Gondnoki számadás- könyv
1928	Pintér Sándor gondnok	Gyül. jkv.
1929	Surányi Kálmán gondnok	Gyül. jkv.

1930	Borsos Dénes gondnok	Gyül. jkv.
1931	Horváth Gy. Lajos gondnok	Gyül. jkv.
1932	Gottlieb Gyula gondnok	Gyül. jkv.
1933	Molnár Márton gondnok	Gyül. jkv.
1934	ifj. Borsos Lajos gondnok	Gyül. jkv.
1935	Pámer István gondnok	Gyül. jkv.
1936	Réthy Gyula gondnok	Gyül. jkv.
1937	Kovácsics Sándor gondnok	Gyül. jkv.
1938–1939	Zatureczky Miklós gondnok	Gyül. jkv.
1940	Kalbert Lajos gondnok	Gyül. jkv.
1940–1972	Dr. Horváth Károly felügyelő	Gyül. jkv.
1973–1988	Horváth Dénes felügyelő	Gyül. jkv.
1988–2006	Bakó József felügyelő	Gyül. jkv.
2006–2014	Borsos Gyula felügyelő	Gyül. jkv.

II. 3.
A takácsi katolikus leányegyház előjárói
(1822–2014)

A takácsi katolikus gondviselők kutatását Masszi Béla vaszari plébános betegeskedése, majd halála miatt nem tudtuk elvégezni, így a tisztségviselői névsor kiegészítése a jövő kutatási feladata.

Dátum	Az előjáró neve, tisztsége	Forrás
1822–1823	Tóth András egyházfi	VPI Ódor Ferenc 1822/23. évi egyházleírása
1839	Nagy Mátyás egyházfi	VPI 1839. évi iratok
1841	Kerpits György	DREL III. 66. Kurátori számadáskönyv 1829–1845. 66.

1845	Gurbáty [Gurbáts] József temp- lomatya Süt (Sütt) Ferenc egyházfi	VPI 1845. évi iratok
1951–1994	Lampért József sekrestyés Veszprémi Anna sekrestyés Farkasdi Imréné sekrestyés Paksi Gyuláné sekrestyés	Rába Imréné adatközlése
1994–2014. 12.31.	Rába Imréné sekrestyés	Személyes adatközlés.

RÖVIDÍTÉSEK

akv.	= anyakönyv
DREL	= Dunántúli Református Egyházkerület Levéltára
gyül.	= gyülekezet(i)
jkv.	= jegyzőkönyv
képv.t. jkv.	= képviselő-testületi jegyzőkönyv
m. k.	= maga kezével
N.	= nemes
PK	= Pápai Közlöny
PL	= Pápai Lapok
PV	= Pápa és Vidéke
r. k.	= római katolikus
szül.	= születési
VeML	= Magyar Nemzeti Levéltár Veszprém Megyei Levéltára

FORRÁSOK

DREL II. 35.	= A Pápai Református Egyházmegye iratai (1675–1950)
DREL III. 66.	= A Takácsi Református Egyházközség iratai
PEEL	= A Pápai Evangélikus Egyházközség Levéltára
TELI	= A Takácsi Evangélikus Egyházközség (korábban Leányegyház) iratai
VeML IV. 1. b.	= Veszprém vármegye nemesi köz- és kisgyűlésének iratai (1602–1849)
VPI	= A Vaszari Római Katolikus Plébánia iratai

IRODALOM

BOROSS–MADARÁSZ 2002 = Veszprém vármegye összeírásai 1696, 1715, 1720. Fordította:
Takács Endre, közléteszi: BOROSS István, MADARÁSZ Lajos. Veszprém, 2002. (A
Veszprém Megyei Levéltár kiadványai, 17.).

NY. NAGY 2000 = NY. NAGY 2000 = NY. NAGY István: Pesty Frigyes helynévtára. Történelmi
Veszprém vármegye. Pápa, 2000.



Exmisszió, ordináció, konszekráció

A lelkészi hivatal elnyerésének lépései a Dunántúli
Református Egyházkerületben a XVII–XVIII. században

1. RÉSZ: FORRÁSKÖZLÉS*

LELKÉSZI BIZONYSÁGLEVELEKET közöltünk az *Acta Papensia* tavalyi számaiban,¹ hogy illusztráljuk, milyen okmányokkal tudta egy leendő lelkész igazolni sikeres tanulmányait és papi vizsgáit, és melyek voltak szükségesek kibocsátásához, felszenteléséhez, illetve a megválasztott lelkészi állás elfoglalásához. Az idei előző számban a veszprémi, belső-somogyi és tatai egyházmegye exmissiókról szóló XVIII. századi feljegyzéseit adtuk ki a türelmi rendeletig terjedő időszakból.² Ezáltal folytattuk azt a sort, melyet az 1823–1952 között vezetett egyházkerületi anyakönyvek publikálása³ nyitott meg azzal, hogy a főszerző előzményeként közölte a pápai egyházmegye kibocsátási kötelezvényeit.⁴ Korábban megjelentettünk több lelkészi adattárat is,⁵ közreadtuk Torkos Jakab 1747-es részleges egyházlátogatásának jegyzőkönyvét,⁶ legutóbb pedig — az egyházkerület 400 éves születésnapjának apropóján — az egyházkerületi anyakönyv mellett publikálva lettek a dunántúli lelkészek 1943-ban készített önéletírásai⁷ is. Mindezek fő forrásbázisul fognak szolgálni a jövő évi első számban megjelenő tanulmányunknak,

* A forrásközlés a PRTA kutatóprogram keretében készült.

¹ KÖBLÖS 2013a. KÖBLÖS 2013b.

² KÖBLÖS 2014a.

³ KRÁNITZ 2012.

⁴ Uo. 46–71.

⁵ KÖBLÖS–KRÁNITZ 2009. GERECEI–KÖBLÖS–KRÁNITZ 2012.

⁶ KÖBLÖS 2011.

⁷ KRÁNITZ 2013.

mely azt fogja bemutatni a XVII–XVIII. századi dunántúli egyházkerületben érvényesülő elméleti szabályzás és valóságos gyakorlat alapján, hogy milyen lépésekben lehetett ekkor elnyerni a lelkészi hivatalt.

Készülő tanulmányunk jelentős számú olyan egyéb dokumentumra is támaszkodott, melyeket érdemesnek láttuk teljes szövegükben is közzétenni. Mivel ezeknek lábjegyzetekben való publikálása már szétfeszítette volna a tanulmány kereteit, és érthetőségének rovására ment volna, úgy döntöttünk, hogy alább önálló forrásközlésként tesszük közzé.

A forrásokat római számmal jelölt témakörök szerint csoportosítva, azokon belül időrendben közöljük. A dokumentumok folyamatos arab számozást kaptak. A latin nyelvű szövegeket vagy szövegrészleteket követően dőlt betűvel szedve tesszük közzé magyar fordításukat.

I. KIBOCSÁTÁSI ESKÜK

1. XVII. század végi lejegyzés Formula juramenti licentiandorum *A felhatalmazandók esküvésének módja*

Dextera manu Bibliorum, aut saltem novi testamenti codici superimposita jurabit in hanc formam:

A jobb kezét a Biblia, vagy csak az Újszövetség kötete fölé helyezve ezen a módon esküszik:

En, N. N., mivel hogy az en Püspököm / Seniorom engemet az N. Ecclesiában akar exmittalni, eszküszöm az Atia, Fiu es Szent Lelek, tellies Szent Haromság egy Istenre, ki engemet úgy segellien:

1. Hogy en az Helvetiai Confessionak Szent Irassal eggyező ertelmenek vallasaban Isten segetsegebül meg maradok.
2. Hogy az Dunan innend az Helvetiai confession levő Szent Coetusnak tagia lenni, es annak Canonice eligaltatot Praelatusitul engedelemmel függgeni akarok.

3. Hogy az mely Ecclesiasticus ritusokra ennekem Püspek (vagy Senior) Uramtul mostani emissiomkor szabadtság nem adatott, en azokhoz nem niulok, es azokhoz magamat nem artom.
4. Hogy az jövődő Synodusban Isten egessegemet engedven ok vetetlen az examenre es ordinatiora comparealok.

Ezeket tehetsegem meg tartani igyekezem, ugyan azon tellies Szent Haromsag egy bizony Isten az szent Evangelium szerent ugy segellien.

Accepto juramento dicat episcopus:

Confirmet Deus, quod in te operatus est, et donet tibi, ut quae Ipsi et ecclesiae Eius modo jurasti, bona fide et cum insigni fructu ad ecclesias eius perventuro praestare valeas per Christum Dominum nostrum. Amen.

Az eskü fogadása után ezt mondja a püspök:

Erősítse meg Isten, amit elvégzett benned, és ajándékozzon meg téged, hogy amely dolgokra Neki és Egyházának most megesküdtél, azokat meg is tudd tenni állhatatos hittel és egyházai javát szolgáló kiváló termékenységgel Krisztus, a mi Urunk által. Ámen.

Forrás: Pápai ehm. I. sz. jkv. DREKK O. 1055. 24–25.

Kiadás: MOKOS 1901. 192–193.

2.

XVIII. század eleji lejegyzés (1715 után)

Formula juramenti licentiandorum

A felhatalmazandók esküvésének módja

Én, N. N., mivelhogy az én Seniorom engemet N. N. Ecclésiában akar exmittalni, esküszöm az Atya, Fiú, Szent Lélek, tellyes Szent Háromság edgy Istenre, ki engemet úgy segéllyen:

1. Hogy én az Helvetiai Confessiának Szent Irással edgyező értelmének vallásában Isten segicségébül megmaradok.
2. Hogy csak az edgy igaz Hitet, melly a' Prófétak és Apostolok Szent Irásában befoglaltatik, az Helvetiai Confessionak igaz

magyarázottya szerint praedikállom, a' Szent Keresztséget és a' Szent Vacsorát a' Szent Irás szerint Helvetiai Confessionnal edgyezöképen kiszolgáltatom, az házásoknak tiszteket a' Szent Irásból megmutogatom, azon tiszteknek tehetségek szerint való elkövetésére csak a' Szent Háromság edgy Isten nevében (~~nem teremtetett állatnak nevében~~) őket esküttetem, az Ecclesiái Canonokat megtartom hűségessen, Senioromnak és a' több Praelatusimnak köteles szolgálattal engedelmeskedem, Praedikatori szent hivatalomat szent életemmel ékesitem, rossz erkölcsömmel senkit meg nem botrankoztatok.

3. Hogy a jövődö Synodusban, mellyet Isten engedgyen, Isten égességet advan okvetetlen az Examenre és ordinatoria comparealok.

Ezeket az Isten kegyelme és nékem adatott erőm 's tehetségem szerint végben vinni igyekezem, ugyan azon tellyes Szent Háromság edgy bizony Isten engemet úgy segéllyen.

Az Esküvés után a' Senior így szól:

Erösitstse meg Isten, a' mit munkálodott te benned, és ajándékozzon meg tégedet, hogy a' mellyekre ő Félségének és az Ecclésiának most meg esküvél, állhatatos hittel az Ecclesiára meg kívánando haszonnal, azokat megcselekedhessed a' mi Urunk, Jesus Christus által. Amen.

Forrás: Pápai eh. I. sz. jkv. DREKK O. 1055. 3–4.

Kiadás: –

II. KIBOCSÁTÁSI KÖTELEZVÉNY

3.

XVII. század végi lejegyzés

Formula reversalium

A kötelezvény szövege

En, N. N. az melliekre az en böcsűletes Püspökömnek magamat esküvesemmel köteleztem, ugian azonokra ez Reversalisomban magamat kezem irasavalis kötelezem, tudniillik

1. Hogy en az Helvetiaji, vide supra.⁸

Ezekről adom ő kegyelmenek kezem irasaval, pöcsetemmel meg erősettetet Reversalisomat.

Datum.

Kelt.

Idem, qui supra, N. N.

Ugyanaz, aki fent, N. N.

Forrás: Pápai ehm. I. sz. jkv. DREKK O. 1055. 25.

Kiadás: –

III. KIBOCSÁTÓLEVELEK

4.

XVII. század végi lejegyzés

Formula emissionalium

N. N. me praesentium exhibitorem a pietate, modestia, aliisque virtutibus commendabilem juvenem virum N. N. jusiurandi sacramento de more solenniter praemisso in ecclesiam N. N. emisisse, eique verbum DEI veteris et novi testamenti libris canonicis compraehensum praedicandi, sacramentum baptismi, novorum coniugum copulationem, aliosque ritus usitatos (sacrosanctae Eucharistiae sacramento excepto) administrandi licentiam et potestatem ex autoritate mihi divinitus per ecclesiam collata usque ad futurae synodi tempus (quo comparere, publico sese examini submittere, atque ita iudicio et consensu ecclesiae accedente canonice ministerio sacro

⁸ Lásd fent. Az 1. sz. dokumentumra utal.

inaugurari tenebitur) contulisse, dedisse, indulsisse praesentis meae schedulae sigillo usuali, manusque subscriptione munitae vigore et testimonio testor et protestor, eundemque dictae ecclesiae membris fidelibus audiendum et honorandum de meliori nota officiosisse commendo. Datae, etc.

A kibocsátólevél szövege

Én, X. Y. a szokott pecséttel és kezem aláírásával megerősített eme levelem révén tanúsítom és bizonyítom, hogy a számomra Istentől az egyház révén adott hatalomból eredően a jelen levél felmutatóját, a kegyessége, tisztessége és más erények miatt ajánlásra méltó ifjút, N. N-t, miután a szokott módon ünnepélyesen esküvés biztosítékát nyújtotta, kibocsátottam Z. egyházba, és a következő zsinat idejéig (melyen megjelenni, magát nyilvános vizsgálatnak alávetni, és így az egyház jóváhagyását és egyetértését megszerezvén magát a szent szolgálatra az egyházi törvények szerint felszenteltetni köteles) lehetőséget és hatalmat adtam, adományoztam és engedélyeztem neki hirdetni Istennek az Ó- és Újszövetség kanonikus köteteiben összegyűjtött Igéjét, végezni a keresztség sakramentumát, az új házasság esketését és más szokásos szertartásokat (kivéve a legszentebb Eukarisztia sakramentumának kiszolgáltatását), és nagyon készségesen, igen jó szívvel ajánlom őt az említett egyház hívő tagjai számára, hogy hallgassák és tiszteljék. Kelt, stb.

Forrás: Pápai ehm. I. sz. jkv. DREKK O. 1055. 24.
Kiadás: MOKOS 1901. 193.

5.

XVII. század végi lejegyzés

Alia formula emissionalium

N. N. me bonae expectationis juveni viro N. N. in ecclesia N. N., qui vocationem habet, verbum DEI in novum et vetus testamentum comprehensum praedicandi, sacramentum baptismi administrandi, coniuges novos copulandi licentiam usque ad futuram nostram synodum generalem (cui ex iurisiurandi a se praestiti requisito necessario interfieri, sacrique ministerii ordinem in ea publico examine praevisio legitime assumere tenebitur) in Domino concessisse praesentis huius meae schedulae sigillo et manus

subscriptione munitae vigore et testimonio solenniter testatum facio, eundemque iis, quorum intererit, de meliori, ut dicitur, nota officiose commendo. Datae, etc.

A kibocsátólevél másik szövege

Én, X.Y. a pecséttel és kezem aláírásával megerősített eme levellem bizonyysága révén ünnepélyesen tanúsítom, hogy a nagy reménységű ifjúnak, N. N-nek, akinek elhívása van, a következő általános zsinatunk idejéig (melyen az általa letett eskü kívánalmainak megfelelően megjelenni, és nyilvános vizsga letétele után magát a szent szolgálat rendjébe törvényesen felvetetni köteles) az Úrban felhatalmazást adtam arra, hogy Z. egyházban hirdesse Istennek az Ó- és Újszövetség kanonikus köteteiben összegyűjtött Igéjét, kiszolgáltassa a keresztség sakramentumát, végezze az új házasság esketését, és – amint mondják – igen jó szívvel, készségesen ajánlom őt azoknak, akikre vonatkozik. Kelt, stb.

Forrás: Pápai ehm. I. sz. jkv. DREKK O. 1055. 26.

Kiadás: –

6.

1714–1749 közötti lejegyzés

Forma testimonialis pro exmissis

Ego infrascriptus praesentibus testor me reverendo ac doctissimo juveni viro domino N. N. ab ecclesia N. N. bono testimonio ornato ac examinato et adiurato verbum Dei veteris ac novi testamenti libris canonicis compraesens praedicandi, sacramenta novi foederis administrandi, coniuges copulandi, disciplinam ecclesiasticam, aliosque ritus usitatos exercendi licentiam ad tempus usque generalis synodi (ubi e juris jurandi a se praestiti requisito comparere et hic ministerio sacro solennius inaugurari tenebitur) in Domino concessisse, atque adeo eundem omnibus altedatae ecclesiae membris fidelibus audiendum et honorandum officiosis commendo, quod manus propriae subscriptione et sigillo usuali ita munire in futuram cautelam placuit.

Felső Örsini, anno ... die 18^a ...

S[tephanus] D[eáki]

A kibocsátottak részére szóló tanúsítvány szövege

Én, alulírt eme levél bizonyysága révén tanúsítom, hogy a tiszteletes és igen tanult ifjúnak, X. Y. úrnak, akit Z. egyház jó tanúsítvánnyal ékesített, levizsgáztatott és megesketett, a következő általános zsinat idejéig (ahol az általa letett eskü kívánalmának megfelelően megjelenni, és ott magát a szent szolgálatra ünnepélyesen felszenteltetni köteles) az Úrban felhatalmazást adtam arra, hogy hirdesse Istennek az Ó- és Újszövetség kanonikus köteteiben összegyűjtött Igéjét, kiszolgáltassa az Újszövetség sakramentumait, eskesse az új házasságokat, és végezze az egyházi fegyelmezést, valamint a többi szokott szertartást, és ezért őt készségesen ajánlom az említett egyház összes hívő tagja számára, hogy hallgassák és tiszteljék. Úgy láttam jónak, hogy a jövőre való megőrzés érdekében ezt saját kezem aláírásával és szokott pecsétemmel erősítem meg.

Felsőörsön, az ... évben, ... 18. napján.

D[eáki] I[stván]

Forrás: Veszprémi ehm. I. sz. jkv. DREKK O. 969. 111v.

Kiadás: –

IV.
SZENTELÉSI ESKÜK

7a.

1623. –

De forma juramenti

Formam juramenti hanc vel similem usurpabimus.

Ego, N. N. juro coram Deo vivo, qui est Pater, Filius et Spiritus Sanctus, et coram sanctis Eius angelis, et in praesentia sanctae huius synodi, quod in functione sacri huius ministerii, quod nunc a vobis, servis Dei et mysteriorum Eius dispensatoribus fidelissimis summa cum reverentia accipio, solam fidem Catholicam libris canonicis prophetarum ac apostolorum comprehensam secundum expositionem Helveticae nostrae confessionis praedicaturus, canones item ecclesiasticos fideliter observaturus, epis-

copo et senioribus tanquam superioribus meis debitam obedientiam praestiturus, denique vitae meae sanctimonia vocationem hanc ornaturus, ac malis moribus neminem scandalizaturus sim. Haec omnia, quod pro gratia et viribus divinitus mihi datis efficere contendam, sic me Deus adiuvet, Pater, Filius et Spiritus Sanctus. Amen.

Forrás: Pápai ehm. I. sz. jkv. DREKK O. 1055. 360–361.

Kiadás: Can. VIII. cl. III. KomjKán. 39–40.

7b.

1642. –

Az esku^ovésnek formájáról

Illyen vagy ehez hasonlo formán szoktunc meg-esku^odni.

En, N. N., esku^oszo^om az élo^o Isten elo^ott, a' ki Atya, Fiu és szent Lélec, és az o^o szent Angyali elo^ott, s-e' szent Gyu^olekezet szine elo^ott, hogy e' szentséges szolgálatban, mellyet mostan ti to^oletec, Istennek szolgaitol és az o^o titkainac hu^oséges Sáfáritol nagy bo^otsu^olettel fel-vészec, tsak az igaz keresztyeni hitet, melly bé-foglaltatott a' Próphetác és Apostoloc irásában, praedikállom a' mi Helvetiai Confessiononc magyarázása szerént; az Ecclesiai Canonokat hiven meg-tartom; a' Pu^ospo^oknec és a' Senioroknac, mint ennékem fejeimnec ko^oteles engedelmességgel lészec, és továbbá szent életemmel ez én hivatalomat meg-ékesitem, sem gonosz erko^oltso^ommel valakit meg nem botránkoztatoc. Mind ezeket hogy az ajándéc és Istento^ol nékem adattatott ero^o szerént meg-tselekedni igyekezem, Isten engemet ugy segéllyen, ki Atya, Fiu és szent Lélec. Amen.

Kiadás: Komjáti kánonok III. rész, VIII. kánon. KomjKán. 128.

7c.

1750–1760 közti lejegyzés

Formula iuramenti Classis III. Canonis 8.

A III. rész 8. kánonjának eskümintája

Én, N. N., esküszöm az élő Istenre, a' ki Atya, Fiú és Szent Lélek, és az ő szent Angyali előtt, s ez szent Gyülekezet színe előtt, hogy ez Szentséges Szolgálatban, mellyet mostan Ti töletek, Istennek Szolgáitól és az ő Titkainak hűséges Sáfáritól nagy becsülettel felvészek, csak az igaz keresztyéni Hitet, mely befoglaltatott a Próféták és Apostolok írásiban, predikálom a mi Helvetiai Confessiók magyarázatja szerint, az Eklésiai Cónonokat híven megtartom, a' Püspöknek és a Seniornak mint énnékem fejemnek köteles engedelmességgel lések, és továbbá Szent életemmel ez én hivatalomat megékesítem, és gonosz erkölccsel senkit meg nem botránkoztatok. Mind ezeket az Istentől nekem adatott kegyelem és ajándék s erő szerint megcselekedni igyekezem, Isten engemet úgy segéllyen, a ki Atya, Fiú és Szent Lélek. Amen.

Forrás: Pápai ehm. I. sz. jkv. DREKK O. 1055. 8.
Kiadás: –

7d.
1762-es lejegyzés
Formula juramenti
Az eskü szövege

Én, N. N. esküszöm az Élő Isten előtt, a' Ki Atya, Fiú és Szent Lélek, és az ő Szent Angyali előtt, és e' jelen lévő Szent Gyülekezetnek színe előtt, hogy azon Egyházi Szent Szolgálatban, mellyet most ti töletek, Istennek szolgálaitól és az ő Titkainak Hűséges Sáfáritól minden becsülettel elvészek, csak az Egy, Közöséges, Keresztyéni Hitet, melly befoglaltatott a' Szent Profetáknak és Szent Apostoloknak Canonicus Könyveikben, a' mi Helvetiai Confessiók magyarázatja szerint fogom prédikálni, az Eklésiai Cónonokat a' vagy Törvényeket meg tartom, a Superintendensnek és Senioroknak mint nálamnál fellyebb valóknak tartozó Kötelességem szerint engedelmeskedem. Ezeken kívül az én életemnek szentségével ezen hivatalomat meg ékesítem, és gonosz erkölccsel senkit meg nem botránkoztatok. Mind ezeket az Istentől nekem adatott erő és Kegyelem által

bétellyesíteni igyekezem. Isten engemet úgy segéllyen, a' Ki Atya, Fiú és Szent Lélek. Ámen.

Forrás: Hevesi Sámuel tatai esperes ágendáskönyve. DREKK O. 206. 23–24.
Kiadás: BENEDEK 1971. 242.

7e.
XX. század eleji fordítás
Az esküforma

Az általunk használandó esküforma ez vagy ehhez hasonló lehet:

Én, N. N., esküszöm az élő Isten előtt, aki Atya, Fiú és Szentlélek, és az ő szent angyalai előtt s ezen zsinaton jelen lévők előtt, hogy ezen szent szolgálát viselésében, melyet most tőletek, Istennek szolgálaitól és az ő titkainak hűségese sáfáraitól a legnagyobb tisztelettel fölveszek, a közönséges hitet, mely a próféták és apostolok kanonikus könyveiben foglaltatik, egyedül helvét hitvallásunk magyarázata szerint hirdetem, az egyházi törvényeket híven megtartom, a püspöknek és espereseknek mint felsőbbjeimnek kötelesség szerint engedelmeskedem, végre hivatalomat életemnek feddhetetlenségével ékesítem, s rossz erkölcsömmel senkit meg nem botránkoztatok. Mindezeket az Istentől nekem adatott erő és kegyelem mértéke szerint teljesíteni igyekezem. Az Atya, Fiú, Szentlélek egy Isten engemet úgy segéljen. Ámen.

Kiadás: THURY 1998. I. 455.

8a.
1623–1655 közötti lejegyzés

Formula juramenti ordinandorum, qua ecclesia fratrum in Mattyusföld,
Czalloköz, etc. Helveticae confessionis utitur

Az ordináció előtt állók esküszövege, amit a mátyusföldi, csallóközi, stb. helvét hitvallású testvérek egyháza használ

Az örök Mindenható Atya Ur Isten és az ő aldott Szent Fia, az Ur Jesus Christus és az Szent Lelek, egy bizony Isten, ki minden titkoknak általatoja, szíveknek, veséknek vizsgálója, az igazaknak és az igaz mondoknak meg tartója, az hamissáknak és hazugoknak erős meg büntetője, engemet, N. N., úgy segéllyen, és úgy legyen nekem kegyelmes Istenem, hogy az mely hivatalra mast engemet az ü szolgálai által és az több köröztyenec által valaszt, abban ő Fölsegenec híven, igazan és tökéletesen akaroc szolgálni, és hogy attól az tudomantól, mellyet az ő Profetai és Apostoli által előnkben adot, holtig nem akaroc el tavalozni, hanem annak hirdetője és oltalmazója akaroc lenni az köröztyenec között az Helvetiai confessionac magyarázattya szerint, továbbá, hogy azt az tudomant iambor eiletemmel meg akarom eke-setenni és erőssetenni, és hogy senkinek gonoz eiletemmel botrankozasara tehetségem szerint nem igyekezem, hanem inkább mindennec akaroc io pelda ado lenni, és az fő gondviselő Uraimnac engedelmes lenni. Az mindenható Isten engemet úgy segéllyen, ennekem úgy irgalmazzon, az mely igazan ezeket fogadom, sőt ha meg tartom, megh segéllyen, ha pedig vakmerőkeppen el mulatom, meg büntessen. Amen.

Forrás: Pápai ehm. I. sz. jkv. DREKK O. 1055. 120–121. Szövege után a lejegyző – idézve Pál apostolt (1Kor 9,16b) – a következő személyes megjegyzést csatolta hozzá: *Amen. Vae mihi, si non evangelizavero. Ita assentior ego, Emericus Gál manu propria, minister ecclesiae Wespriensis.* **Magyarul:** *Úgy legyen! Jaj nekem, ha nem hirdetem az evangéliumot! Ezzel én, Gál Imre, a veszprémi egyház lelkipásztora egyetértek. Saját kezűleg.*

Kiadás: –

8b.

XVII. század végi lejegyzés

Formula juramenti Ungarica

Az eskü magyar szövege

Az Eörök mindenható Atya Ur Isten és az eő aldott Szent Fia, az Ur Jesus Christus és az Szent Lelek, egy bizony Isten, ki minden titkoknak általatoja, szíveknek, veséknek vizsgálója, az igazaknak és az igaz mondoknak meg tartója, az hamissáknak és hazugoknak erős meg büntetője, engemet,

N. N., úgy segéllyen, es úgy legyen ennekem kegyelmes Istenem, hogy ez mely hivatalra most engemet az eö szolgálai által es az több Körösztienek által választ, abba eö felsegenek hiven, igazan es tökelletessen tehetsegem szerent akarok szolgálni, es hogy attul az tudomantul, mellyet az eö Prophetai es Apostoli által előnkben adott, holtig nem akarok el tavozni, hanem annak hirdetője es oltalmazója leszek az körösztienek között az Helvetiai Confessionak magyarázattya szerent, tovább, hogy azt az tudomant jambor eltemmel meg akarom ekeseteni es erőseteni, es hogy senkinek gonosz eletemmel botrankozasara tehetsegem szerent nem igyekezem, hanem inkább mindennek akarok jó pelda ado lenni, es az en előttem jaro Egyhazi gondviselő Uraimnak, Püspökömnek es Senioromnak engedelmes lenni. Az mindenhato Isten engemet úgy segellien, ennekem úgy irgalmazzon, az mely igazan ezeket fogadom, sőt ha meg tartom, meg segellien, ha penig vakmerőkeppen el mulatom s meg szegem, meg büntessen. Amen.

Forrás: Pápai eh. I. sz. jkv. DREKK O. 1055. 27–28.

Kiadás: MOKOS 1901. 193–194.

9.

1655. június 5.

Formula adiurandi ordinandos ante ordinationem

Az ordináció előtt álló ordinálandók esküvésének módja

Az Attya Mindenhato Úr Isten es az ü öröken áldot Szent fia, az Úr Jesus Christus es az Szent Lélek edgy bizony Isten, ki minden titkoknak által latoia, sziveknek, veseknek vizgaloia, az igazaknak es igaz mondoknak megh tartója, az hamissaknak es hazugoknak erős megh büntetője, engemet, N. N., úgy szegelljen, hogy az mellý egy hazi tisztre engemet mostan választot az ű Anya Szentegyhaza által, abban az edgy hazi hivatalban ő Szent Fölsegenek es az ű Ecclesiajanak hiven es igazan akarok szolgálný, es az ű Szent igejenek tisztan valo hirdeteseben, Szent Sacramentuminak igazan valo ki szolgáltatásaban az Helvecziai Confessionak magyarázattya szerent, es hogy az ream bizattatot Egyhazi Tisztet jambor Istenes eletemmel, fegyheterlen erkölczőmmel igyekezem megh böczűllený, es

hogý az en elöttem jaro Egýhazi rendek mind az mastanyáknak s mind az utan következendőknek minden törvený szerent valo dolgokban engedelmes akarok lenný. Az mindenható Isten engemet, N. N., ugý szegellýen, az mellý igazan ezeket fogadom. Amen.

Per Stehanum Csohy manu propria

Anno 1655. die 5. Junii.

Csói István által saját kezűleg.

Az 1655. évben, június 5. napján.

Forrás: Veszprémi ehm. I. sz. jkv. DREKK O. 969. 57r–v.

Kiadás: THURY 1904. 98.

V. SZENTELÉSI SZÖVEGEK

10a.

1623. –

De forma consecrationis seu benedictionis

Hanc, vel similem formulam in consecrandis ministris usurpare possumus:

In nomine Domini nostri Jesu Christi, qui olim suos apostolos donis Spiritus Sancti instructos misit in universum orbem terrarum praedicare evangelium, administrare sacramenta, ac potestatem clavium seu disciplinam ecclesiasticam exercere, in sancta hac synodo auctoritate sancti huius presbyterii confero tibi potestatem annuntiandi verbum Dei, administrandi sacramenta Eius, et poenitentes a peccatorum suorum vinculis absolvendi, impenitentes vero ligandi. Deus Pater per meritum Filii sui Jesu Christi effundat de Spiritu suo in omnem carnem, ut prophetent filii nostri. Ille Spiritus Sanctus multiformem suam tibi largiatur gratiam, mentem tuam illuminet, cor tuum inflammet in agnitionem et amorem doctrinae suae coelestis, deducat te in omnem veritatem ad gloriam sacrosancti sui nominis et aedificationem ecclesiae suae. Amen.

Forrás: Pápai eh. I. sz. jkv. DREKK O. 1055. 362.
Kiadás: Can. X. cl. III. KomjKán. 41.

10b.

1642. –

A' fel-szentelésnec avagy meg-áldásnac formája

E' formát, vagy ehez hasonlót ko^ovethetu^onc a' szent szolgác fel-szentelésében.

A' mi Urunc, Jesus Christusnac nevében, ki régen az o^o Apostolit meg-ruházván a' szent Lélec ajándékával, ki-ku^oldo^otte az egész fo^oldre o^oket, hogy praedikállyác az Evangeliomot, a' Sacramentomokat ki-szolgáltássác, és a' menyország kúlsánac hatalmával, avagy az Edgyházi fenyitéckel éllyenec, e' szent Gyu^olekezetben, ez jelen való szent Presbyterium méltoságával adoc néked hatalmat az Isten igéjénec hirdetésére, a' Sacramentomoc ki-szolgáltatására és a' bu^onbo^ol meg-térteknec fel-szabadításokra a' bu^on ko^otélébo^ol, a' bu^onben hevero^oknec pedig meg-tartoztatásokra. Az Atya Isten Fiánac, a' Jesus Christusnac érdeméjért ontson-ki szent Lelkébo^ol minden testre, hogy prophetállyanac a' mi fiainc; a' szent Lélec sokféle ajándékit adgya tenéked, világosítsa-meg a' te elmédet, gerjessze-fel szivedet az o^o mennyei tudományánac mind ismérétre, s-mind szerelmére, vigyen téged minden igasságra az o^o szentséges nevénc ditso^oségé-ért és épü^olésé-ért az Anyaszentedgyháznac. Amen.

Kiadás: Komjáti kánonok III. rész, X. kánon. KomjKán. 129–130.

10c.

1762. –

Formula consecrationis seu benedictionis

A szentelés vagy áldás szövege

Tiszteletes Ferjfiak! Én is ezen Tatai Szent Társaságnak Seniora a' mi Urunk, Jésum Kristusnak Nevében, a' Ki régenten a' Szent Léleknek ajándékival fel ékesítettett Apostolit el küldötte a' Széles Világra az Evangye-

liomnak prédikálására, a' Sakramentumoknak ki szolgáltatására, az Egyházi fenyítéknek gyakorlására, e' Szent Gyülekezetben, azzal a' hatalommal, mellyet vettem az Úr Istentől és az Apostolok után ami Superintendensünktől, (ismét) adok tinéktek hatalmat és szabadságot az Isten' beszédének prédikálására, a' Sakramentumoknak ki szolgáltatására, a' házasságra menő Személyeknek hittel való egybenkötöttetésekre, a' meg tért bűnösöknek bűneik kötelei alól való fel oldozásra, a' meg terni nem akaróknak meg kötözésére.

Az Atya Isten az ő Szent Fiának, az Úr Jesus Kristusnak érdeméért tölts ki az ő Szent Lelkét minden testre, hogy profetállyanak a' mi fiaink, azon Szent Lélek az ő sok formájú Kegyelmét adja tinéktek is, világosítsa meg ati elméteket, gerjeszsze fel szíveteket az ő Mennyei Tudománnyának esméretire és szeretetire, vezérellyen titeket minden Igazságra az ő Szent Nevének Ditsőségére és Anya Szent egy Házának épületire. Amen.

Concludatur voto Numerorum 6:24,25,26.

Záruljon a Számok [Könyve] 6. [fejezetének] 24., 25. és 26. [verse]⁹ könyörgésével.

Forrás: Hevesi Sámuel tatai esperes ágendáskönyve. DREKK O. 206. 28–29.

Kiadás: BENEDEK 1971. 242–243.

10d.

XX. század eleji fordítás

A felavatás vagy megáldás formája

A lelkipásztorok felavatásánál ezt a formát vagy ehhez hasonlót lehet használnunk.

A mi Urunk, Jézus Krisztus nevében, ki hajdan az ő apostolait a Szentlélek ajándékaival felruházván az evangélium hirdetésére, a szentségek kiszolgáltatására, a kulcsok hatalmának vagy az egyházi fenyítéknek gyakorlására az egész világra elküldötte, ezen szent presbitérium méltóságánál fogva ha-

⁹ Ez az alább még többször is idézett ároni áldás szövege: *Áldjon meg az Úr, és oltalmazzon! Ragyogtassa rád arcát az Úr, s legyen hozzád jószágos! Fordítsa feléd arcát az Úr, és szerezzon neked üdvösséget!* (4Móz 6,24–26)

talmat adok neked az Isten ígéjének hirdetésére, az ő szentségeinek kiszolgáltatására, a bűnbánóknak vétkeik kötelekeiből való feloldozására, azoknak pedig, akik bűneiket meg nem bánják, megkötözésére. Az Atya Isten az ő fiának, a Jézus Krisztusnak érdeméért árássza ki az ő lelkét minden testre, hogy prófétáljanak a mi fiaink. Ama Szentlélek a maga sokféle kegyelmét adja tenéked, világosítsa meg elmédet, gerjessze föl szívedet az ő mennyei tudományának megismerésére és szeretetére, vezéreljen el téged minden igazságra az ő szentséges nevének dicsőségéért és anyaszentegyházának épüléséért. Ámen.

Kiadás: THURY 1998. I. 456.

II.

1629–1641 között

Benedicendi ordinandos formula clarissimi domini

Johannis Paulidis Canisaei

Az igen jeles Kanizsai Pálfi János úr szövege az ordinálandók megáldására

Misereatur tui Dominus, et benedicat tibi.

Illuminet faciem suam super te, et misereatur tui.

Impleat te Spiritus sui Sancti gratia, et efficiat te salutare organum ecclesiae suae, ut foelici cum ~~effectu~~ {progressu} possis evangelium praedicare, sacramenta administrare <et> ecclesiasticam disciplinam exercere, idque in laudem Trinitatis Sacrosanctae, Ecclesiae suae emolumentum, atque adeo in tuae ipsius animae salutem. Amen.

Hungarice

Magyarul

Könyörüllyön te rajtad az Ur, es aldogyon meg tegedet.

Vilagosettsa megh az ő ortzajanac tekintetit terajtad, es könyörullyön te rajtad.

Töltsön be tegedet az ő szent lölkenek ajandekaval es kegyelmevel, es tegedet tegyen az ő Anyaszentegyhazanak hasznos edenyve es eszközeve,

hogy boldogh előmenetellel az Christus Evangeliomat predikalhassad az Szent haromsagh Istennec tiztessegere, ditseretire, az ö Anyaszentegyhazanac haznara, epületire, es az te magad lölkenec idvésssegere. Amen.

Forrás: Pápai ehm. I. sz. jkv. DREKK O. 1055. 122.

Kiadás: MOKOS 1901. 194 (a magyar változat).

12.

XVII. század közepi lejegyzés

Formula consecrandi seu benedicendi ordinandos

Deus Pater ille noster coelestis, qui ad sacrum hoc ministerium te vocavit, Spiritu suo te illuminet, dextera sua te confirmet, zeloque veritatis evangelicae ac pietatis sinceræ cor tuum inflammet, eumque in modum in hoc tuo ministerio te gubernet, ut possis militare bonam militiam retinens fidem ac bonam conscientiam in verbo Dei pure prædicando, sacramentis legitime administrandis, ecclesiastica disciplina rite exercenda et vitæ, morumque pietate sincere operanda¹⁰ ad glorificationem nominis Divini, amplificationem regni Filii Dei Jesu Christi et salutare aliorum exemplum et emolumentum. Amen.

Formulam consecrandi se<u> benedicendi ordinandos Latinam vide in libro Canonum classe 3tia, canone X.

Az ordinálandók felszentelésének vagy megáldásának szövege

Ama mennyei Atyánk, aki téged kiválasztott ezen szent szolgálatra, Szentlelke által világosítson meg téged, jobbjával erősítsen meg téged, az evangélium igazságának és az őszinte kegyességnek buzgóságával gyújtsa lángra szívedet, és kormányozza azt ezen szolgálatodban oly módon, hogy tudd a jó harcot megharcolni, megtartva a hitet és a jó lelkiismeretet Isten ígéjének tiszta hirdetésében, a sakramentumok törvényes kiszolgáltatásában, az egyházi fenyíték illő gyakorlásában és az életmód és az

¹⁰ Az eredetiben hibásan: *ecclesiasticam disciplinam rite exercendam et vitæ, morumque pietate sincere operandam*.

erkölcsök kegyessége révén tiszta működtetésében Isten nevének dicsőségére, Isten Fia, Jézus Krisztus országának gyarapítására és mások üdvös példájára és előmenetelére. Ámen.

Az ordinálandók felszentelésének vagy megáldásának <másik> latin szövegét lásd a kánonoskönyben, a III. osztály X. kánonjában.

Forrás: Veszprémi ehm. I. sz. jkv. DREKK O. 969. 58r.

Kiadás: THURY 1904. 98.

13.

XVII. század végi lejegyzés

Formula benedicendi tempore impositionis manuum

Manus DEI omnipotentis, Patris, Filii et Spiritus Sancti sit super te, protegat et gubernet te, ut eas et fructum tuo ministerio quam plurimum afferas, isque maneat in vitam aeternam. Amen.

Az áldás szövege a kézrátétel idején

A mindenható Isten, az Atya, Fiú és Szentlélek keze legyen fölötted, őrizzen és vezessen téged, hogy menj, és szolgálatoddal minél több termést hozz, és őrizzen meg az örök életre. Ámen.

Alia formula. Num. 6. versus 24. 25.

Misereatur tui Dominus, et benedicat tibi.

Illuminet faciem suam super te, et misereatur tui.

Impleat te Spiritus sui Sancti gratia, et efficiat te salutare organum ecclesiae suae, ut felici cum profectu possis praedicare evangelium, <et> sacramenta administrare. Idque in laudem Trinitatis Sacrosanctae, Ecclesiae suae emolumentum, atque adeo in tuae ipsius animae salutem. Amen.

Más szöveg. Számok könyve 6. <rész>, 24–25. versek.

Könyörüljön rajtad az Úr, és áldjon meg téged.

Ragyogtassa fel arcát fölötted, és irgalmazzon neked.

Töltsön be téged Szentlelke ajándékával, és tegyen téged egyháza hasznos eszközévé, hogy sikeres előrehaladással tudd hirdetni az evangéliumot és kiszolgáltatni a sakramentumokat, mindezt a Szentháromság dicsőségére, egyháza hasznára és a te saját lelked üdvösségére. Ámen.

Forrás: Pápai ehm. I. sz. jkv. DREKK O. 1055. 23.

Kiadás: –

14.

1762. –

El végeződván a' Könyörgés, és az Ordinandus térdeiről fel állván, a' Püspök vagy Senior ezt mondja néki:

Az Élő Istennek, az Atyának, Fiúnak és Szent Léleknek Nevében azzal a' hatalommal, melly adatott énnékem ebben a Tractusban lévő Atyafiaknak közönséges Synodusa által, meg tisztellek Tégedet a' Lelki-Pásztorságnak és az Evangyeliomi Szent Szolgálatnak Hivatalával, Hatalmat adook néked az Isten' beszédének prédikálására, a' Szent Sakramentumoknak ki szolgáltatására és a' meg térő bűnösöknek az ő bűneik botsanatjának hirdetésére ami Urunk Jesus Kristusnak véghetetlen érdemében. És e' szerént Atyámfiának fogadlak és Szolga társomnak esmérlek Tégedet a' mi Nagy Istenünknek és Idvezítőnknek szolgálattjának munkájában, kinek Kegyelmébe ajánlak az én Lelkemnek minden indulatival. Ámen.

Ennek a' fel szentelésnek nagyobb meg erősítésére a' jelen lévő Tiszteletes Atyafiak kezek adásával szolgál-Társokká fogadnak Tégedet.

Forrás: Hevesi Sámuel tatai esperes ágendáskönyve. DREKK O. 206. 124–125.

Kiadás: –

VI.

LELKÉSZSZENTELÉSI KÖNYÖRGÉS

15a–b.

1750–1760 közti és 1762-es lejegyzés
Oratio tempore impositionis manuum dicenda¹¹
A kézrátétel idején mondandó könyörgés

Oratio tempore candidature¹²
Könyörgés a jelölés idején

Mi Vallásunknak Apostola és Fő Papja! Ur Jesus Christus, élő Istennek Szent Fia, ki vagy Szent Atyádnak fényességének dicsősége és annak Személyének ki metztetett¹³ bélyege! Sors szerint néked jutott és keresztednek vére által töled¹⁴ megváltatott dicsőséges¹⁵ örökségednek hatalmas és győzhetetlen Ura! A ki eleitől fogva ezen Lelki örökségednek védelmezésében és¹⁶ az Idvességnek esméretire való igazgatásában megmutattad régi hatalmatod és hűséges Pásztorságodat, mert ugyanis mint Lelkeknek Hűséges Pásztora és gondviselője az időknek szakaszaiban a Szenteknek egy Testben való kötötzetésekre, a szolgálatnak munkájára a Te Titkos Tesztetnek, az anyaszentegyháznak építésére adtál Apostolokat, Evangelistákat, Pásztorokat és Doctorokat, hogy a Te jótéteményesid mindnyájan jutnának a Hitnek és a Te esméretednek edgyességére e végre, hogy lennének Tellyes férfiakká a Te megöröködött állapotodnak mértéke szerint.

Amiképpen hogy a Te lábaidnak sámolánál önnön magát¹⁷ Lelki aláztossággal meghajtó szolgálatis¹⁸ elő állítottad, hogy részes¹⁹ legyen²⁰ e szolgálatban, hogy sok fiakat a Te dicsőségedre készítsen,²¹ de mivel e nagy dolognak jó lelki esmérettel való végben viteléreh senki önnön magátúl nem

¹¹ **a**

¹² **b**

¹³ **b** metszett

¹⁴ **b** hiányzik

¹⁵ **b** utána és

¹⁶ **b** hiányzik

¹⁷ **b** magokat / magát

¹⁸ **b** Szolgádat / szolgálatis

¹⁹ **b** részesek / részes

²⁰ **b** Légyenek / legyen

²¹ **b** készítsenek / készítsen

alkalmatos, anakokáért maghajttyuk ö felette²² a mi Lelkeinknek Térdeit a Te kegyelmességednek széki előtt esedezvén Felségednek ö érette,²³ hogy ha immár ötöt²⁴ ez helyben való Gjölekezetednek Örállóú adtad, hogy ha a Te Hiveidnek Lelkekért Vigyázóú és Számadóú hagyta, és a Te Juhaid Pásztorává²⁵ választottad, vidd végben, kérünk, a Te Szent Nevedért, a melly jót ö benne²⁶ elkezdettél, és öregbicsed Szent Lelkednek ajándékát, mellyet ez ideig véle²⁷ közlöttél.

Adgyad a Te Szent Igédnek igaz értelmét Szívében,²⁸ adgyad annak buzgóságát Lelkében,²⁹ adgy ö nékie³⁰ tettetés nélkül való szeretetet, igaz hitet, jóreménységet,³¹ maga³² sorsával megelégedő Lelket, adgy szóllásbéli bátorságot, tehetséget,³³ hivatalyában³⁴ való szorgalmatosságot, szorgalmatos hűséget és minden embereknek Idvességekhez Szent és buzgó szeretetet, hogy valamiképpen, midön másnak prédikállyá³⁵ az Igét, maga³⁶ megvettetett³⁷ ne³⁵⁰ légyen.³⁵⁰

Örizd meg Szívét³⁸ fösvenységtől, nyelvét³⁹ hizelkedéstől, és engedgyed, hogy a Te nevednek dicsőséges dicséretire igazgassa⁴⁰ minden gondolatit,

²² **b** felettek / felette

²³ **b** érettek / érette

²⁴ **b** őket / ötöt

²⁵ **b** Pásztorivá / Pásztorává

²⁶ **b** benne / benne

²⁷ **b** vélek / véle

²⁸ **b** az ö Szívekben / szívében

²⁹ **b** Lelkekben / Lelkében

³⁰ **b** nékiek / nékie

³¹ **b** reménységet

³² **b** magok / maga

³³ **a** hiányzik

³⁴ **b** hivatalyokban / hivatalában

³⁵ **b** prédikállyák / prédikállya

³⁶ **b** magok / maga

³⁷ **b** megvettettek ne légyenek / megvettetett ne légyen

³⁸ **b** Szíveket / szívét

³⁹ **b** nyelveket / nyelvét

⁴⁰ **b** igazgassák / igazgassa

szóllásit és cselekedetit, és így a Te Hiveidnek példa⁴¹ lehessen³⁵⁴ a nyájaskodásban, a szeretetben, a hitben és Tisztaságban.

Tarcsd meg, óh, dicsősséges Mennyei Nagy Felség, hűséges gondviselésére⁴² és³⁵⁵ legeltetésére³⁵⁵ biztatott⁴³ kicsiny Gyülekezetednek minden némű igaz Tagjait a Hitnek edgyességében. Adgy ő⁴⁴ nékiek Szent Igédhez való buzgóságot, adgy nékiek megesmért hitekben mind végig megmaradandó álhatatosságot a Te kegyelmességednek dicséretire. Amen.

Mi Atyánk, etc.

Forrás: **a:** Pápai ehm. I. sz. jkv. DREKK O. 1055. 547–549.

b: Hevesi Sámuel tatai esperes ágendáskönyve. DREKK O. 206. 25–28.

Kiadás: –

VII. EGYÉB FORRÁSOK

16. Lelkészszentelési ének 1612–1628 között.

CANTIO
tempore impositionis manuum ministris ordinandis canenda

ad notam O, Izrael, szerető nepem...
clarissimi domini Stephani Pathaini superintendentis

A kézfeltétel idején a lelkészek ordinálására éneklendő
ÉNEK

⁴¹ **b** példák lehessenek / példa lehessen

⁴² **a** *hibásan* gondviselésedre **b** gondviselésekre és legeltetésekre / gondviselésére és legeltetésére

⁴³ **b** bizott

⁴⁴ **b** *hiányzik*

*az Ó, Izrael, szerető népem... dallamára
az igen jeles Patai István püspök úr <szerezte>*

<S>zent az Ur, es szent az ő neve, idvösséges szent igeie,
szentséges minden ő szerzése, rettenetes ő törvénye.

Tellyes hatalma mindeneken, az mennyei seregeken,
birodalma mind mennyen, földön, es az melyseges tengeren.

Ennec hazaban kic szogaltoc, mint palma féc viragoztoc,
Enec szoval vigadgiatoc, es szent nevet ugy aldg yatoc.

Parantsolattyat fogadgiatoc, felelemmel imadgiatoc,
aldomasa száll reatoc, ha tiztetekben el iartoc.

Ha ertelem nekül szükölködtöc, azt az Urtol ti keriétec,
ketseg nekül el veszitec, szent törvényét őrizzetec.

Az Úr meg aldgyon titeket, igazgassa elmeteket,
batoresza sziveteket, büntöl őrizzen titeket.

Nagy meltosag ez {ám} raitatoc, hogy Isten papiai vadtoc,
Azert nekic aldozzatoc, ötet naponként aldg yatoc.

Uralkodic e közöttetöc, mert lakozic ti bennetec,
örvendözzön {hát} ti {s}zivetec, oh, mennyei örökösőc.

Sionban vagyon ő lakasa, öve Salemnec varasa,
mondasaban nints változasa, nepenec erős paisa.

Parantsol az JEHOVA nektec, ez vilagra ki mennyetec,
{És} szent igeiet hirdessetec, ű leszen vegigh veletec.

Azért vegyétéc aldomasat, az Szent Lelec aiandekat,
kivel {az} ördögnec orszagat, elroncsatoc ő hatalmat.

Tiszta életben ti ellyetec, egy mást igen szeressetec,
az hitben eggyessec legyetec, ezt hadgya az Úr tinektec.

Hangassaggal {azt} kialtsatoc, az mit titkon hallottatoc,
mint az egen ~~szép~~ {fényes} csillagoc, ez vilagon ugy iarjatoc.

Az kössegnec szep tüköref{i}, ez vilagnac ő savai,
mert ti vattoc szövetneki, kikre szokott minden nezni.

Isten leven {is} ti veletec, nem arthat senki tinektec,
ioszan eletet kövessetec, hog{y} vetekben ne esetec.

Szent Irasnac {szent} igassaga, mennyországnac draga kultsa
kezeteknel {van} gazdagsaga, minden ionac sáfársága.

Vigyazzatoc {hát} sörenseggel, mert az őrdög dühösseggel,
olalkodic {nagy} mesterseggel utannatoc nappal s éjjel.

Predikalvan faradgyatoc, Istenert munkalodgyatoc,
az hit mellet szenvedgyetec, ditsöseg legyen heletec.

Ez vilagnac ő szidalmat, meg vessetec karomlasat,
~~hogy~~ {higgyük} az Urnac igassagat, meg tapasztallya hatalmat.

Restec a iora ne legyetec, hivolkodastul fussatoc,
az Szent irast olvassatoc, mellyett tiztan ki adgyatoc.

Iregysege es {a} bozonkodas, tavol iarion atkozodas,
reszegeskedes es tobzodas, tavol legyen harag tartas.

Ne ragalmaz, és fösveny se legy, szodba tökelletes te legy,
Usoras, lopo, gylkos ne leg', hogy Istennél te kedves legy.

Ti kevelyec {is} ne legyetec, noha vagyon böltsesegtec,
mert Isten leszen ellensegtec, ha alazatossac nem lesztec.

Egyetemben {ezt} mondgyuc azert, aldott az Úr io voltaert,
kit minden retteneg hatalmaert, imad fölseges voltaert.

No, Istennec szent {szép} serege, kinec szent lelec vezere,
induly föl mar uy ditseretre, s mondgyad, aldott Urnac neve.

Davidnac ki meg esküdtel, es vele minden iott tettel,
Christusban minket szeretettel, es örökösidge tettel.

Erősséts meg {te} szent lölköddel, kazdagéts meg kegyelmeddel,
aldgy meg {jo} tizta ertelemmel, batorsaggal, szeretettel.

Szent vagy, Uram, szent az te neved, szentseges az te beszeded,
te seregedet öregbetsed, velűnc magad tizteltessed.

Nagy hatalom es {nagy} tiztesség, neked adassecc ditsőség,
te vallasodban szep edgyesseg, legyen köztűnc nagy tsöndessegh.

Amen.

Finis.
Vége.

Forrás: Pápai ehm. I. sz. jkv. DREKK O. 1055. 17–20.
Kiadás: KomjKán. 181–184. TÓTH 1808. 78–81. TÖRÖK 1901. 119–121. KOMLOVSZKI–
STOLL 1976. 176–179, 527.

17.

Szeremlyéni János papi diplomája
Pápa, 1630. június 10.

OMNIBUS ET SINGULIS JESU CHRISTI FIDELIBUS in unitate fidei per
charitatis vinculum nobis coniunctis praesentium notitiam habituris gratia
et pax a Deo Patre et Domino nostro Jesu Christo!

DULCISSIMUS NOSTER Salvator ex antro sepulchri redivivus nihil prius
in votis habuit, quam ut mortales fructuum suae passionis et mortis
participes faceret, dispersosque Dei filios per evangelii praedicationem in
unum congregaret. Eo ipso ergo gloriosae suae resurrectionis die vivum se
apostolis exhibens sacrum ministerium, in quo beneficia sua universa in
unum quasi fasciculum colligendo reposuit, his eos verbis allocutus
instituit: Sicut misit me Pater, ita et ego mitto vos. Insufflavit insuper in
ipsos, accipite, inquit, Spiritum Sanctum, quorum remiseritis peccata,
remittuntur, et quorum retinueritis, retenta sunt. Divinum hunc ordinem
idem Salvator, quod Catholica in Ecclesia militante conservatum et
continuatum velit, apostolus his videtur innuere: Alios dedit pastores et
doctores ad consummationem Sanctorum, in opus ministerii, in aedifi-
cationem corporis Christi, donec occurramus omnes in unitatem fidei et
agnitionis Filii Dei, in virum perfectum in mensuram aetatis plenitudinis
Christi. Quod autem apostoli ministros ordinandi potestatem et authori-
tatem habuerint, eam exercuerint, quodque in ipsa ordinatione non rasura,
non unctura, ludicrisque aliis caeremoniis, quas degeneris posteritatis
superstitio adinvenit, sed simplici manuum cum jeiunio et precibus
impositionis ritu usi fuerint, ipsorum ex Actuum libro, gentiumque
doctoris ad Timotheum et Titum epistolis palam eliquescit. Quae quidem
potestas et authoritas a Christo Domino apostolis collata non est unacum
ipsis mundo ablata, verum etiam num manet. Sed forte quaerat quis:
Ubinam ea manserit, sitque quaerenda? Respondemus: in Ecclesiarum
apostolicarum archivo. Et quaenam, dices, hodie Apostolicae Ecclesiae?
Audi celebre illud Tertulliani dictum: Ecclesiae, quae licet nullum ex aposto-
lis vel apostolicis authorem suum proferant, ut multo posteriores, quae

denique quotidie instituuntur, tamen in eadem fide conspirantes, non minus apostolicae deputantur propter consanguinitatem doctrinae. Hactenus Tertullianus quo demonstratur, Ecclesiam aliquam Apostolicam censi ex eo, si in fide cum apostolis conspiret, doctrinaeque apostolicae consanguinitatem foveat et habeat. Nota itaque Apostolicae Ecclesiae est in fide cum apostolis conspiratio et doctrinae consanguinitas. Etiam si igitur Ecclesiae nostrae, ut apostolis longe posteriores nullum (quo nomine adversarii quoque nostri tragice nobis insultant) ex apostolis vel apostolicis authorem suum proferre possent, tamen, cum in eadem fide cum apostolis conspirent, sane non minus apostolicae habendae sunt propter consanguinitatem doctrinae. Unde si apostolicae sunt, ut certe sunt, quis auctoritatem quoque et potestatem ministros ordinandi eas habere negaverit? Quisquis nobis eam extorquere, aut apud nos non esse probare nititur, prius fidem apostolicam et doctrinae consanguinitatem extorqueat, nosque cum fide et doctrina apostolica nihil consanguinitatis habere demonstrat, necesse est. Usque dum enim hoc non praestiterit, in illo probando nil profecturis littora bobus arat.

Nos itaque, evangelici Cisdanubianarum ecclesiarum ministri, cum nostras ecclesias apostolicas esse ipsa fides apostolica, doctrinaeque consanguineitas manifeste coarguant, ministros ordinandi potestatem et auctoritatem apud nos existere certi eo privilegio in pastorum principis Christi (qui dixit: Messis quidem multa, operarii autem pauci. Rogate ergo Dominum messis, ut extradat operarios in messem suam Mat. 9. v. 37. 38.) gloriam et ecclesiarum aedificationem utentes virum hunc honestum **JOANNEM SZEREMLEINI** fidelem eum sermonem, qui secundum doctrinam est, amplectentem, ab omnibus erroribus et haeresibus calculo Ecclesiae Catholicae ex scriptura damnatis abhorrentem, bonum vitae et conversationis testimonium etiam ab iis, qui foris sunt, habentem, ab ecclesia **FOL ŐRIENSI** legitime vocatum, examine de more praemisso manuum presbyterii nostri cum jeiunio et precibus impositionis ritu apostolico in ministrum ecclesiae ordinavimus, ipsique non humanas traditiones, sed purum Dei verbum in veteris et novi testamenti canonicis libris (in quibus omnia quaecunque tum ad fidem salvificam, tum ad vitam Deo placentem recte informandam requiruntur, plenissime exposita ha-

bentur) comprehensum juxta fidei analogiam in apostolico, quatuor idem illarum primarum et praestantissimarum synodorum Nicaeae, Constanti-nopoli, Ephesi et Chalcedone celebratarum, Athanasiano quoque et omni-bus his similibus symbolis, necnon etiam in confessione nostra Helvetica contentam praedicandi, duoque sacramenta, baptismum scilicet et coenam Domini secundum institutionem Christi administrandi auctoritatem in Domino contulimus, ipsum omnibus piis, ut pro vero et legitime ordinato ministro agnoscant et amplectantur, officiose recommendantes.

Precamur insuper supplici voto unanimes, ut manus Dei omnipotentis, Patris, Filii et Spiritus Sancti sit super eum, protegat et gubernet eum, ut eat, suoque ministerio fructum quam plurimum afferat, isque maneat in vitam aeternam.

Cui in evidens legitimae suae ordinationis testimonium patentes hasce literas nostras authentico communitatis nostrae sigillo, manuumque subscriptione munitas dandas et concedendas esse duximus.

Datum in oppido **PAPA** generali nostra in congregatione, die **20.** mensis **Junii**, anno aerae Christianae **1630.**

Johannes Paulides
Canisaeus episcopus

manu propria

Stephanus Tholnaeus
minister ecclesiae

Tsopakien-sis, senior
manu propria

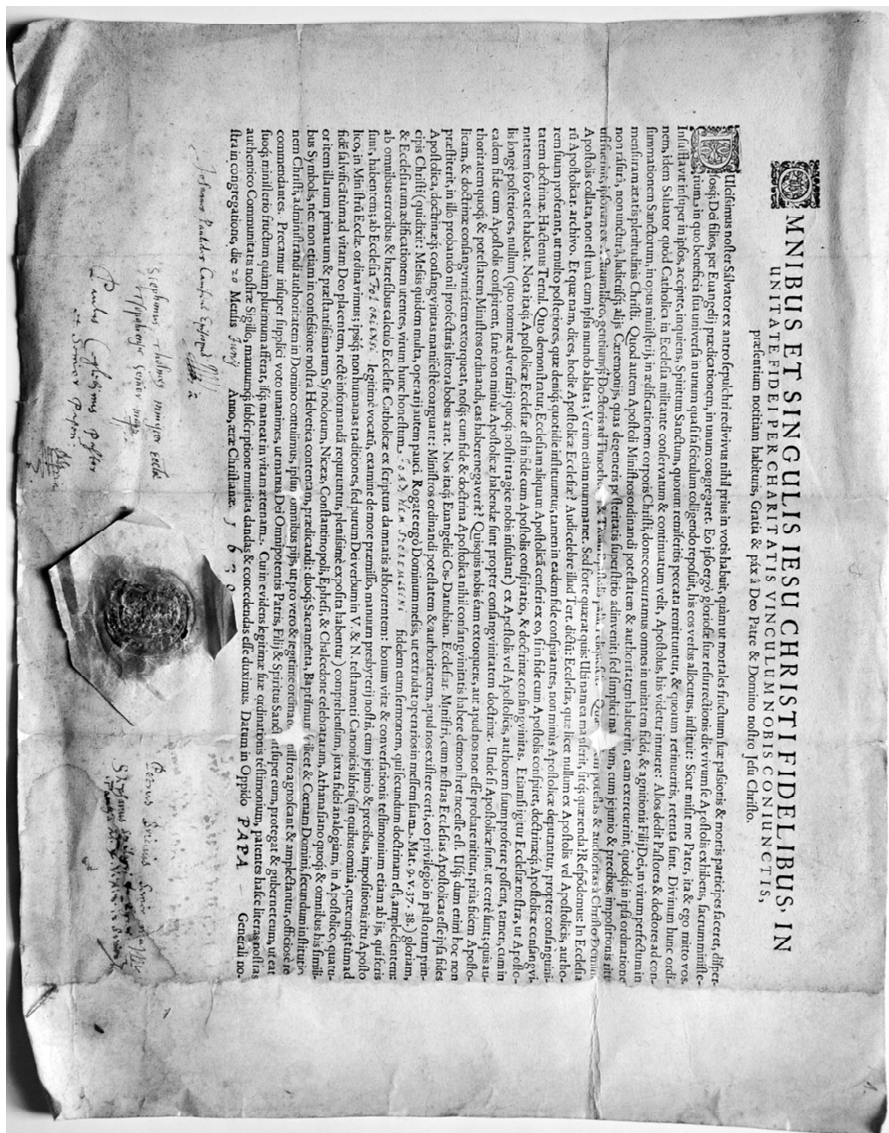
Paulus Cegledinus
pastor et senior
Papensis
manu propria

SIGILLUM

Petrus Briccius senior
manu propria

Stephanus Szilagyi de
Egres Patakkja⁴⁵
minister ecclesiae
Vepiensis et senior
manu propria

⁴⁵ Az E betű nehezen olvasható, azonosítását két másik adat tette lehetővé: *Stephanus Szilagy de E. P. I. sz. ehk. jkv. DREL I. 1. a. 1. 260. Steph. Szilagyi de Egres Patakia/Patakya. IVÁ-NYI 1990. 315, 322. Egrespatak a Szilágyságban van, Zilah mellett nyugatra.*



Szeremlyéni János papi diplomája
Pápa, 1630. június 10.

JÉZUS KRISZTUS MINDEN EGYES HÍVÉNEK, akiket a szeretet köteléke a hit egységében hozzánk kapcsol, és a jelen levél tudósítását olvasni fogja, kegyelem és békesség az Atyaistentől és a mi Urunk, Jézus Krisztustól!

Legdrágább Üdvözítőnk a sírkamrából új életre kelve semmit nem óhajtott jobban, mint azt, hogy a halandók részesüljenek szenvedése és halála gyümölcseiből, és Isten szétszórt fiait az örömhír hirdetése révén egybegyűjtse. Ezért magától értetődően dicsőséges feltámadásának napján megmutatván az apostoloknak, hogy él, ezekkel a szavakkal hozzájuk szólva: Amint engem küldött az Atya, úgy küldelek én is titeket, megalapította a szent szolgálatot, melybe mintegy csokorba egybegyűjtve belehelyezte összes jótéteményét. Ezen felül beléjük árasztotta a Szentlelket, mondván: vegyétek, akiknek megbocsátjátok bűneit, annak el lesznek engedve, akinek megtartjátok, annak megmaradnak.⁴⁶ Úgy látszik, az apostol egyetért azzal, hogy ugyanezen Üdvözítő meg akarta őrizni és folytonossá akarta tenni ezen szent rendet: másokat pásztorrá és tanítóvá tett a szentek tökéletesítésére és Krisztus testének fölépítésére, amíg mindnyájan el nem jutunk az Isten Fia hitének és megismerésének egységére, és tökéletes emberré nem leszünk, [elérve] Krisztus teljessége életkorának mértékére.⁴⁷ Hogy pedig az apostoloknak megvolt a hatalma és engedélye a szolgák ordinálására, és azt gyakorolták, méghozzá ezen ordináció során nem borotválással, nem felkenéssel, vagy más nevetséges szertartásokkal, melyeket az elfajzott következő nemzedékek babonásága talált ki, hanem böjttel és könyörgéssel együttjáró kézfeltétellel egyszerű szertartásával jártak el, ezek cselekedeteinek könyvéből, és a népek tanítójának Timóteushoz és Tituszhhoz írt leveleiből nyilvánvalóan kiderül. Ez a Krisztus Urunk által az apostoloknak adott hatalom és engedély pedig nem tűnt el a világból velük együtt, hanem most is fennáll. De esetleg valaki meg fogja kérdezni: Ugyan hol áll fenn, és hol kell keresni? Azt fogjuk válaszolni: az apostoli egyház kincstárában. És ma, mondod, ugyan melyik az apostoli egyház? Hallgasd meg Tertullianus eme híres mondását: Azok az egyházak, amelyek ugyan senkit nem mutatnak fel alapítóként az apostolok vagy a környezetükben éltek közül, minthogy sokkal későbbiek, amelyek legalább naponta keletkeznek, mivel azonban ugyanabban a hitben egyetértenek, a tanítás rokonsága miatt nem kevésbé tarthatók apostolinak. Ezáltal Ter-

⁴⁶ Jn 20,21–23.

⁴⁷ Ef 4,11–13.

tullianus máig igazolja, hogy bármelyik egyházat apostolinak lehet tartani akkor, ha a hitben egyetért az apostolokkal, és a rokonságot az apostoli tanítással ápolja és fenntartja. Az apostoli egyház ismertetőjele tehát a hitbeli egyetértés az apostolokkal és a tanítás rokonsága. Mégha tehát a mi egyházaink, minthogy az apostoloknál sokkal későbbiek, senkit az apostolok vagy a környezetükben éltek közül nem is tudnak felmutatni alapítóként, mely címen ellenfeleink is iszonyúan bántanak minket, mégis, mivel ugyanabban a hitben az apostolokkal egyetértenek, bizony nem kevésbé tarthatók apostolinak a tanítás rokonsága miatt. Ha apostoliak, amint bizonyosan azok, hogyan tagadhatja bárki, hogy a szolgálok ordinálásának hatalmával és engedélyével ezek nem rendelkeznek? Ha bárki arra törekszik, hogy tőlünk azt elvitassa, vagy megmutassa, hogy nálunk nincs meg, előbb az szükséges, hogy az apostoli hitet és a tanítás rokonságát vitassa el, és bebizonyítsa, hogy mi a hittel és az apostoli tanítással semmilyen rokonságban nem vagyunk. Amíg tehát ez nem áll fenn, ennek a bizonygatása során a partot semennyire nem haladó ökrökkel szántja.

Mi tehát, a dunáninnen i evangéliumi egyházak szolgái, mivel maga az apostoli hit és a tanítás rokonsága nyíltan bizonyítja, hogy egyházaink apostoliak, bizonyosak vagyunk abban, hogy megvan nálunk a lelkipásztorok ordinálásának hatalma és engedélye, ezzel a kiváltsággal a pásztorok fejedelme, Krisztus dicsőségére (aki azt mondta: Az aratás sok, az aratók pedig kevesen vannak. Kérjétek az aratás Urát, küldjön ki munkásokat aratásába! Mt 9,37–38) és az egyházak építésére figyelmet fordítván eme jeles férfiút, **SZEREMLYÉNI JÁNOST**, aki szereti azt a megbízható beszédet, ami a tanítás szerint van, iszonyodik minden tévedéstől és eretnokségtől, melyet a Katolikus Egyház ítélete az írás alapján kárhoztat, rendelkezik az életéről és magaviseletéről szóló olyan jó bizonyosságlevéllel is, mely azoktól származik, akik a padokban ülnek, és akit a **FELSŐŐRI** egyház törvényesen meghívott, miután szokás szerint vizsgát tett, böjttel és imádsággal kísérve véneink kézrátételének apostoli szertartásával az egyház szolgájává ordináltuk, és az Urban megadtuk neki a felhatalmazást, hogy ne emberi hagyományokat, hanem azzal a hittel egyezően, melyet a Niceában, Konstantinápolyban, Efezusban és Kalkedónban tartott ama négy első és igen kitűnő zsinat által fogalmazott apostoli, valamint az Athanasius-féle és a többi egyéb hitvallás, továbbá a mi helvét hitvallásunk is tartalmaz, hirdesse Isten tiszta igéjét, mely az Ó- és Újszövetség kanonikus könyveiben van összegyűjtve, s melyekben minden, ami részint az üdvösségszerző hit, részint pedig az Istennek tetsző élet helyes kialakításához szükséges, teljességgel ki van fejtve, és Krisztus meghagyása szerint kiszolgáltassa a két

sakramentumot, tudniillik a keresztséget és az Úr vacsoráját, őt pedig készségesen ajánljuk minden istenfélő ember számára, hogy ismerjék el és karolják fel mint valódi és törvényesen ordinált szolgát.

Ezenfelül esdeklő imában egyesülten könyörgünk azért, hogy a mindenható Isten, az Atya, a Fiú és a Szentlélek legyen fölötte, oltalmazza és vezesse őt, hogy menjen, szolgálatával teremjen minél több gyümölcsöt, és maradjon meg az örök életre.

Neki pedig törvényes ordinációja tanúsítására átadjuk és kiállítatjuk eme nyílt oklevelünket, mely közösségünk hiteles pecsétjével és kezünk aláírásával lett megerősítve.

Kelt Pápa városában [tartott] közgyűlésünkön, június hónap 20. napján, a keresztény korszak 1630. esztendejében.

Kanizsai Pálfi János
püspök saját kézzel

Berecki Péter esperes saját
kézzel

Tolnai István, a csopaki
egyház lelkésze, esperes
saját kézzel

PECSÉT

Egrespataki
Szilágyi István, a vépi
egyház lelkésze és esperes
saját kézzel

Ceglédi Pál pápai
lelkipásztor és esperes
saját kézzel

Eredeti: DREL I. 24. f. 1. Nyomtatott szöveg, díszes iniciálékkal, a szabadon hagyott részeket kézírással töltötték ki (a latin szövegben ezt **vastag** betűkkel jelöltük). A pecsét kör alakú, papírfelzetes. Képén a pünkösdi jelenet látható: két oszlop között néhány apostolfigura áll vagy térdel, fejük felett a Szentlélek lebeg galamb képében. Körirata olvashatatlan.

Kiadás: –

18.

Komáromi Sülye József pápai lelkész és esperes fogalmazványa az új lelkészek kibocsátása és ordinálása körüli teendőkről
Pápa, k. n. (1736 után)

Formula agendorum circa personas ad ministerium sacrum noviter exmittendas et ordinandas statui ecclesiarum Helveticae confessioni addictarum post libertatem synodos particulares ac generales convocandi per articulum <XXXI.> diaetae Poseniensis anni <1715.> sublatam, necnon resolutionem regiam in negotio religionis ad acta commissionis Pesthiensis anno 1731. emanatam accomodata canonibus tamen receptis conformiter eo, quo fieri potuit, modo concinnata per Josephum Komaromi ecclesiae Papensis Helveticae confessioni addictae verbi Divini ministrum, eiusdemque Papensis tractus seniore

Exmissioni et ordinationi neoministrorum haec praemittenda:

1. In aliquam ecclesiam per dominum seniore huius tractus collocata, et necdum ad sacri ministerii omnes partes administrandas licentiata persona unacum ecclesiae suae potioribus debet comparere coram seniore de futura exmissione et ordinatione instantiam faciendo.
2. Cum ministros ordinandi facultas secundum canones venerabilibus dominis superintendentibus et senioribus indulta sit, itaque dominus senior per suas literas notificet ordinandi et ecclesiae, cui praeerit, instantiam de expetita ordinatione, invitetque venerabilem dominum superintendentem unacum venerabilium dominorum fratrum scriba ad ordinationis actum peragendum, a quo etiam (nisi urgens fuerit festinationis causa) terminus temporis designabitur.
3. Si ob aliquas rationes venerabilis dominus superintendens vel generalis scriba adesse non potuerint, necessitas tamen exmissionem urgeat, debet venerabilis dominus superintendens facultatem seniori indulgere ad peragendum actum ordinationis.
4. Accepta a venerabili domino superintendente ordinandi facultate Canone 4. Classis 2^{dae} dominus senior terminum tum temporis, tum loci peragendae ordinationi praefigat, ad quem invitet per literas dominos suos assessores et suae diaeceseos potiores venerabiles

dominos ministros, locus vero, nisi quid impediat, debet esse ecclesia, cui ordinandus praeficitur.

5. Tandem praesente seniore cum suis assessoribus facto potioribusque ecclesiae in templo congregatis invocato primum nomine Divino examinandus ordinandus erit.
6. Finito examine, si examinatus dignus judicabitur ad capessendum munus sancti ministerii, dominus senior haec habebit dicenda et agenda:
 - Interrogabit auditores: utrum placeat istis pro futuro verbi Divini ministro hic dominus NN? An eius eruditione erunt contenti? Pariter et conversatione?
 - 2^{do} ordinandum de his interrogabit:
 - a. An unice gloriae Dei promovendae zelo et ecclesiae Dei aedificandae studio se offerat ad sanctum ministerium capessendum?
 - b. An habeat plenam intentionem verbum Dei, eique annexa sacramenta, aliosque ritus ecclesiasticos nonnisi secundum Helveticam confessionem tradere et administrare in eaque usque ad terminum vitae permanere?
 - c. Utrum velit se sua sponte obligare ad omnem obedientiam in Domino suis praepositis et canonibus ecclesiasticis praestandam, vitamque suam et conversationem secundum canones ecclesiasticos cum omni honestate ducere?
 - d. An habeat librum agendorum, Bibliarum et canonum ecclesiasticorum, quae si habeat, producat unacum Helvetica confessione.
7. Si itaque his annuerit, dominus senior Sacris Bibliis, Helvetica confessione et canonibus ecclesiasticis in manus ordinandi traditis jubeat genua flectere et secundum formulam juramenti in canonibus expressum Hungarico idiomate eum adiurare.

8. Post haec senior adiurato benedicat.
9. Tandem reversalis exigenda erit ab ordinato secundum formulam receptam.
10. De ordinatione rite peracta et facultate sacris administrandis adiurato concessa literae testimoniales sint dandae sub manuscriptione domini senioris et praesentium venerabilium dominorum ministrorum appposito simul sigillo usuali.

Formula literarum testimonialium praesente solum seniore

Ego infrascriptus vigore praesentium testor, quod praesentium exhibitor a pietate, eruditione, modestia, aliisque virtutibus commendabilis juvenis vir dominus NN. examine publico secundum consuetudinem solemniter praemisso, juris jurandique sacramento canonice praestito per me facultate mihi a venerabili domino superintendente NN. huius superintendendae Transdanubianae concessa in ecclesiam NN. exmissus sit, eique me verbum Dei Veteris et Novi Testamentorum libris canonicis compraeheſsum secundum expositionem Helveticae confessionis praedicandi, sacramentum baptismi et sanctae Eucharistiae administrandi, novos coniuges copulandi, aliosque ritus secundum eandem confessionem usitatos exercendi licentiam et potestatem ex auctoritate etiam mihi Divinitus per ecclesiam collata, accedente etiam iudicio et consensu reverendorum dominorum assessorum et potiorum tractus huius venerabilium dominorum ministrorum tempore examinis publici et solemnisi praesentium ipsiusque ecclesiae praespecificatae contulisse, dedisse et indulgisse ita tamen, ut suo tempore ad solemnitatem manuum impositionis me admonente et invitante comparere teneatur. Quem pariter dictae ecclesiae membris fidelibus audendum et honorandum tanquam probae vitae virum officiose commendo.

In cuius rei fidem has literas sigillo venerabilis tractus usuali et manuum subscriptione roboratas exhibeo.

Datum in NN. die ... anno ... etc.

Nota bene! Si superintendens praesens fuerit, cum impositione manuum dabitur etiam formata, ideoque his testimonialibus isto casu opus non erit.

A szent szolgálatra újabban kibocsátandó és ordinálandó személyek körüli teendők módja, melyet Komáromi József, a helvét hitvallásnak elkötelezett pápai egyház lelkésze, és ugyanazon pápai egyházmegye esperese igazított a helvét hitvallásnak elkötelezett egyházak állapotához azután, hogy az 1715. évi pozsonyi országgyűlés XXXI. törvénycikke eltörölte a részleges és általános zsinatok összehívásának jogát, és a vallás ügyében az 1731. évben ki lett adva a pesti bizottság tevékenységéhez kapcsolódó királyi rendelet, és [ugyanő] fogalmazott az elfogadott kánonokkal összhangban oly módon, ahogy lehetett.

Az új lelkészek kibocsátásánál és ordinálásánál ezek legyenek betartva:

- 1. Az ama egyházmegye esperes ura által bármely egyházba helyezett és a szent szolgálat minden részének végzésére még nem felhatalmazott személy köteles megjelenni az esperes előtt egyháza jelesebbjeivel együtt, hogy kérvényezze jövőendő kibocsátását és kirendelését.*
- 2. Mivel a lelkipásztorok ordinálásának hatalma a kánonok értelmében a tiszteletes püspök és esperes urakat illeti, ezért az esperes úr levele útján küldjön értesítést az ordinációra készülőknek és ama egyháznak, melynek élére fog kerülni, az óhajtott ordinációra vonatkozó kérvényéről, és hívja meg a tiszteletes püspök urat a tiszteletes lelkésztestvérek jegyzőjével együtt, hogy elvégezze az ordináció szertartását, mellyel kapcsolatban (hacsak nem sürget sietség oka) legyen kijelölve a határidő is.*
- 3. Ha bármilyen okok miatt a tiszteletes püspök úr vagy a főjegyző nem tudna jelen lenni, a szükség pedig sürgeti a kibocsátást, a tiszteletes püspök úr köteles felhatalmazást adni az esperesnek az ordináció szertartásának elvégzésére.*
- 4. Miután az esperes megkapta a tiszteletes püspök úrtól a felhatalmazást az ordinációra, a II. rész 4. kánonja szerint tűzze ki az ordináció elvégzésének mind időpontját, mind helyét, melyre levele útján hívja meg ülnökeit és egyházmegyéje jelesebb tiszteletes lelkész urait, a helyszín pedig, hacsak valami nem akadályozza, legyen az az egyház, melynek élére lesz állítva az ordinációra készülő.*

5. *Ezután az ülnökeitől és az egyháznak a templomban összegyűlt jelesebbjeitől kísért esperes jelenlétében, miután először segítségül hívták Isten nevét, az ordinációra készülő tegyen vizsgát.*
6. *A vizsga végeztével, ha a vizsgázót a szent szolgálat felvételére méltónak fogják ítélni, az esperes úr ezeket mondja és tegye:*
 - *Kérdezze meg a hallgatókat: Vajon megfelel-e nekik ez az XY úr jövődőlkipásztornak? Vajon meg vannak-e elégedve képzettségével? Hasonlóképpen a magaviseletével is?*
 - *Másodszor az ordinációra készülőt kérdezze meg ezekről:*
 - a. *Vajon egyedül Isten dicsőségének előmozdítására irányuló buzgóságból és Isten egyháza építésének vágyából ajánlkozott a szent szolgálat felvételére?*
 - b. *Vajon minden szándéka arra irányul-e, hogy Isten Igéjét, az ahhoz tartozó sakramentumokat és minden más egyházi szertartást egyedül a helvét hitvallás szerint adja át és végezze, és abban egészen élete végéig megmaradjon?*
 - c. *Vajon akarja-e magát önként kötelezni arra, hogy előjárói felé és az egyházi kánonoknak az Úrban teljes engedelmességet tanúsítson, és [akarja-e] életét és magaviseletét teljes tisztelettel az egyházi kánonok szerint irányítani?*
 - d. *Vajon van-e ágendás könyve, bibliája és egyházi kánongyűjteménye? Ha van, mutassa be a helvét hitvallással együtt.*
7. *Ha ezeknek megfelelt, az esperes úr, miután az ordinációra készülő kezébe adta a szent bibliát, a helvét hitvallást és az egyházi kánonokat, felszólítja, hogy ereszkedjen térdre, és a kánonokban található esküforma szerint magyarul nyelven tegyen esküt.*
8. *Ezek után az esperes megáldja az esküt tett személyt.*
9. *Ezután az ordinálttól kötelezvény kiállítását várjuk el a bevett minta szerint.*
10. *Az illően lefolyt ordinációról és az esküt tett számára az isteni szolgálat végzésére adott felhatalmazásról bizonyáglevelet kell adni az esperes úr és*

a jelen lévő tiszteletes lelkész urak aláírásával, egyszersmind a szokásos pecsét rányomásával [megerősítve].

A bizonyáglevél szövege, ha csak az esperes van jelen

Én, alulírott a jelen levél erejével tanúsítom, hogy az írás felmutatóját, a kegyessége, képzettsége, fegyelmezettsége és más erényei alapján ajánlásra méltó ifjú X. Y. urat, miután a szokás szerint ünnepélyesen nyilvános vizsgát és törvényes módon esküt tett, a tiszteletes X. Y. úr, eme dunántúli egyházkerület püspöke által nekem adott felhatalmazás alapján kibocsátottam Z. egyházba, és a nekem Istentől az egyház révén adott hatalom által lehetőséget és felhatalmazást adtam, adományoztam és engedtem neki arra, hogy a helvét hitvallás kifejtése szerint hirdesse Istennek az Ó- és Újszövetség kánoni könyveibe gyűjtött igéjét, kiszolgáltassa a keresztség és az úrvacsora sakramentumát, eskesse az új párokat, és végezzen minden más, az ugyanazon hitvallás szerint szokásos szertartást. Mindehhez hozzájárult a tiszteletes ülnök urak, továbbá eme egyházmegyének a nyilvános és ünnepélyes vizsga idején megjelent jelesebb tiszteletes lelkipásztor urai, valamint ama előbb megjelölt egyház [jelesebbjeinek] döntése és egyetértése is. Mindezt pedig úgy [tettem], hogy annak idején, amikor felszólítom és hívom, a kézrátétel ünnepélyes alkalmán köteles legyen megjelenni, őt pedig hasonlóképpen az említett egyház hívó tagjainak mint megvizsgált életű férfiút készségesen ajánljuk a meghallgatásra és megbecsülésre.

Eme dolog bizonyágául kiadom a tiszteletes egyházmegye szokásos pecsétjével és több kéz aláírásával lett megerősített ezen levelet.

Kelt Q-ban, ... évben, ... napon, stb.

Megjegyzés. Ha a püspök jelen lenne, a kézfeltétellel együtt [papi] diploma is lesz kiállítva, ezért abban az esetben erre a bizonyáglevélre nem lesz szükség.

*Forrás: Pápai ehm. I. sz. jkv. DREKK O. 1055. 591–595.
Kiadás: –*

19.

**Deáki Márkus István veszprémi esperes feljegyzése az 1743-ban
Peremartonban, Alsóörsön és Szentkirályszabadján tartott
lelkésszentelésekről.
(Felsőörs) 1743. –**

1743. 14. Junii cum plenipotencia aegrotantis venerabilis superintendentis Stephani M. Kocsi praesente venerabili domino Paulo Komaromi generali nostro contrascriba manus imposuimus tres, praescriptus scilicet Paulus Komaromi generalis scribe superintendentiae Transdanubianae et senior Tatensis, Stephanus M. Deáki senior Veszpremiensis, Josephus Komáromi senior Papensis

Peremartonini Martino Hosszufalusi ministro Polgardiensi, Paulo Tokaj ministro Enyingiensi, Andreae Edelenyi ministro Peremartoniensi, Johanni Bilkei ministro Alsó-Örsiensi, Stephano Tuba Keresztúri Szent Király Szabadiensi ministro,

Alsó-Örsini 15. Junii Samueli Oroszi ministro Fürediensi, Michaeli Almasi ministro Aracsiensi, Josepho Terestyen Lovasiensi, Josepho Szentpeteri Veresberinyiensi, Johanni Szőke Kenesseiensi,

Szent Király Szabadini 17. Junii

[...]⁴⁸

manus impositione confirmati: Franciscus Hollosi, Johannes Baranyi, Johannes Veres Egyhazi, Emericus Szent-Gáli, Johannes Borsodi, Josephus Győri, Stephanus Szili, Franciscus Kenessei, Georgius Palótaj.

1743. június 14-én a betegeskedő tiszteletes Kocsi M[ajor] István püspök felhatalmazásával a tiszteletes Komáromi Pál úr főjegyzőnk jelenlétében hárman, tudniillik az előbb említett Komáromi Pál, a dunántúli egyházkerület főjegyzője és tatai esperes, Deáki M[árkus] István veszprémi esperes, valamint Komáromi József pápai esperes kezeinket ráhelyeztük

⁴⁸ Itt az eredeti tárgytól eltérően egy hatsoros szakasz olvasható Hollósi Bódis Mihály kádártai lelkész akadémiai ajánlólevelének vizsgálatával kapcsolatban. Szövege az Acta Papensia következő évi 1. számában megjelenő tanulmány jegyzetei közt lesz közölve.

Peremartonban Hosszúfalusi Márton polgárdi lelkészre, Tokaji Pál enyingi lelkészre, Edelényi András peremartoni lelkészre, Bilkei János alsóörsi lelkészre, Keresztúri Tuba István szentkirályszabadjai lelkészre,

Alsóörsön június 15-én Oroszi Sámuel füredi lelkészre, Almási Mihály arácsi lelkészre, Terestyén József lovasi, Szentpéteri József vörösberényi, Szőke János kenesei [lelkészre],

Szentkirályszabadján június 17-én [pedig] kézrátétellel meg lettek erősítve: Hollósi Ferenc, Baranyi János, Veresegyházi János, Szentgáli Imre, Borsodi János, Győri József, Szili István, Kenesei Ferenc, Palotai György.

Forrás: Veszprémi eh. I. sz. jkv. DREKK O. 969. 110v.

Kiadás: –

20.

**Komáromi Sülye József pápai lelkész és esperes feljegyzése az 1746-ban
szentelt lelkipásztorokról
Pápa, 1746–1750 között**

Anno 1746. 3. Februarii manuum impositiot vettek Pápán:

Tiszteletes Lendvai Istvan uram
Tiszteletes Ladanyi Miklos uram
Tiszteletes Fűredi Ferencz uram
Tiszteletes Lampert György uram
Tiszteletes Palotai Istvan uram
Tiszteletes Karacson Adam uram.

Vettek a formatát Tiszteletes Karacson Adam, Fűred[i] Ferencz, Tiszteletes Palotai Istvan Uram.

Forrás: Pápai eh. I. sz. jkv. DREKK O. 1055. Első kötéstábla belső oldalán.

Kiadás: –

21.

**Felsőbányai Allós István pápai esperes feljegyzése az 1709-ben és 1731-ben
szentelt lelkipásztorokról
H. n., 1750–1760 között**

Tiszteletes Pető György Táp Szent Miklósi Schóla Mesterségrül rendeltetett Csesznegi és Szent Királyi Predikátorságra Anno 1709. Juniusban Tiszteletes Hodosi Sámuel Veszprémi Superattendens által, és felszenteltetett Decemberben Csesznegben említett Püspöktől Ujvári János Prosenior, Ujvári Daniel, Szikszai Mihály és Kecskeméti ... Predikátorok jelenlétekben, a mint a testimoniálissa bizonyította, Formatat az időhöz képest nem vehetvén. Vett Formatat Tiszteletes Superattendens Major Kocsi István Uramtúl, minek előtte a Veszprémi és Komáromi Superintendens coalescált volna, Anno 1731. die 6. Aprilis Pápán.

Tiszteletes Naszályi István Pápai Predikátor azon Tractusnak Seniorává említett Komáromi Superattendensnek Inspectorátul, Tiszteletes Kocsi Major István és Tiszteletes Komáromi Pál Uramtúl, a Tatai Tractusnak Seniorátul adjuráltatott és fel szenteltetett.

Szecsödi János, Szikszai Pál, Peleskei István, Adorjáni Tsomasz Benedek, Bányai István és Tréncsényi János a Predikatori Szent Tisztre kéznek Tételével és Formátavétellel edgyütt fel szenteltettek.

Forrás: Pápai ehm. I. sz. jkv. DREKK O. 1055. 613.

Kiadás: –

22.

**Hevesi Sámuel tatai esperes, nagyigmándi lelkész feljegyzései az általa
kibocsátott és ordinált személyekről
(Nagyigmánd) 1762. június 29 – 1769. –**

Ezek szerént ment véghez Exmissiójok és ordinatiojok általam két Tiszteletes Férjfiaknak, ugymint Öri Fabján Pál Kotsi Prédikátor és Deák Ferentz Kömlődi Prédikátor Uraméknak a' Kotsi Helvetica confession lévő Eklé-

siában, az Uj Templomban publice⁴⁹, a’holott más Eklésiákból való jó emberek is meg jelenvén látták ’s hallgatták, minekutánna az eleikben adattatott Textust: Csel. 6. 4. mind ketten jelessen elaborálták⁵⁰, az első solenniter⁵¹ el predikállotta, a’ másodíknak labora revidealtatott praesentibus reverendis ac clarissimis viris domino Martino Bagosi, venerabilis tractus Tataiensis notario et pastore ecclesiae Dadiensis, domino Gregorio Füredy, venerabilis tractus adessore et ecclesiae Szőnyiensis pastore, domino Francisco Thót Pápai, tractus praefati adessore et ecclesiae Atsiensis pastore, et hae erant primitiae mei senioratus in exmittendis et ordinandis verbi Divini ministris anno 1762. in festo sanctorum apostolorum Petri et Pauli. [... a másodíknak munkája felülvizsgáltatott a tiszteletes és tudós férfiak, Bagosi Márton úr, a tati tiszteletes egyházmegye jegyzője és a dadi egyház lelkipásztora, Füredi Gergely úr, a tiszteletes egyházmegye tanácsbírája és a szőnyi egyház lelkipásztora, Tót Pápai Ferenc úr, az említett egyházmegye tanácsbírája és az ácsi egyház lelkipásztora jelenlétében, és ezek voltak az én esperességem első ténykedései a lelkipásztorok kibocsátásával és ordinálásával kapcsolatban az 1762. évben, Szent Péter és Pál apostolok ünnepén.]

Anno 1766. die 28^a Februarii post privatam exmissionem in domo parochiali Nagy Igmandiensi peractam [Az 1766. évben, február hó 28. napján a nagyigmándi parokiális házban lezajlott magános kibocsátás után] Tiszteletes Szabó János Szőnyi Prédikátor Uram publice examináltatott és candidaltatott, Textusúl tőlem adattattván Máth. 13.22. ditséretessen elaborálta, ’s el is predikállotta. Jelen voltak a’ fellyebb említett Tiszteletes Adessorokon kívül Tiszteletes Huszti Nagy György Neszmeli Prédikátor, Tiszteletes Váli István Almási Prédikátor Uramék.

Anno 1769. die 15^a Augusti, minek utána Tiszteletes Kalmár Ferentz Gyermei Prédikátor és tiszteletes Salamon Pál Uramék az eleikhez adatott Textust elaborálták: 1Tim. 5.17., Tiszteletes Salamon Pál Uram el is predikállotta volna Nagy Igmandi Helvetica confession lévő Templomban, annakutánna

⁴⁹ publice = nyilvánosan

⁵⁰ elaborál = kidolgoz

⁵¹ solenniter = ünnepélyesen

FORRÁSKÖZLÉS

ACTA PAPENSIA XV (2015) 1–2.

fere per universam theologiam, e praecipuis religionis Christianae capitibus, [majdnem az egész teológiából, a keresztény vallás legfőbb ágazataiból] mellyek 36 thesisekben foglaltattanak és adattattanak ki, examináltattanak, mely examenben magokat ditséretessen forgattak praesentibus reverendis ac clarissimis viris domino Francisco Tóth Pápai ecclesiae Eteiensis, domino Paulo Fábján Öri ecclesiae Kotsiensis, domino Georgio Horvath ecclesiae Császáriensis verbi Divini ministris. [... a tiszteletes és tudós férfiak, Tót Pápai Ferenc úr, az etei egyház, Öri Fábián Pál úr, a kotsi egyház, és Horváth György úr, a császári egyház lelkipásztora jelenlétében.]

Forrás: Hevesi Sámuel tatai esperes ágendáskönyve. DREKK O. 206. 30–31, 36–37.

Kiadás: –

RÖVIDÍTÉSEK

AP	= Acta Papensia
can.	= canon
cl.	= classis
DREKK	= Dunántúli Református Egyházkerület Könyvtárának Kézirattára, Pápa
DREL	= Dunántúli Református Egyházkerület Levéltára, Pápa
ehk.	= egyházkerület, egyházkerületi
ehm.	= egyházmegye, egyházmegyei
jkv.	= jegyzőkönyv, jegyzőkönyve
MPEA	= Magyar Protestáns Egyháztörténeti Adattár
sz.	= számú

A RÖVIDÍTVE KÖZÖLT IRODALOM JEGYZÉKE

BENEDEK 1971.	= BENEDEK Sándor: A magyarországi református egyház istentiszteletének múltja. Órisziget, 1971.
GERECSEI-KÖBLÖS-KRÁNITZ 2012.	= GERECSEI Zsolt – KÖBLÖS József – KRÁNITZ Zsolt: A Tatai Református Egyházmegye lelkészi adattára (1554–2012). = AP 2012/1–4. 135–546.

FORRÁSKÖZLÉS

ACTA PAPENSIA XV (2015) 1–2.

-
- | | |
|------------------------|---|
| IVÁNYI 1990. | = IVÁNYI Béla: A körmendi Batthyány–levéltár reformációra vonatkozó oklevelei. I. 1527–1625. Szerk. Szilasi László. Szeged, 1990. (Adattár XVI–XVIII. századi szellemi mozgalmaink történetéhez. 29/1.) |
| KomjKán | = Canones ecclesiastici in quinque classes distributi [...] editi communi suffragio ministrorum DEI in synodo Comiathina congregatorum. Varadini, [...] MDCXXXXII. Az edgyhazi jó rend-tartásoknak irot to ^e rvenyi, mellyek öt reszekben foglaltattak. Nagyvárad, 1642. |
| KOMLOVSZKI–STOLL 1976. | = Régi magyar költők tára. XVII. század. VII. Szerk. KOMLOVSZKI Tibor, STOLL Béla. Bp., 1976. |
| KÖBLÖS 2011. | = „Processus visitationis.” Torkos Jakab egyházlátogatása 1747-ben. Szerk. Köblös József. Pápa, 2011. (A Pápai Református Gyűjtemények kiadványai. Forrásközlések 11.) |
| KÖBLÖS 2013a. | = KÖBLÖS József: Bizonyásglevelek Páli Mihály lelkészi pályafutásának kezdetéről. = AP 2013/2. 175–211. |
| KÖBLÖS 2013b. | = KÖBLÖS József: Lelkeszi bizonyásglevelek a Dunántúli Református Egyházkerület Levéltárában. = AP 2013/3. 369–397. |
| KÖBLÖS 2014a. | = KÖBLÖS József: Lelkeszi kibocsátásokról szóló XVIII. századi feljegyzések a dunántúli egyházkerületből. = AP 2014/1–2. 21–39. |
| KÖBLÖS–KRÁNITZ 2009. | = A Dunántúli Református Egyházkerület prédikátorai és rektorai. I. 1526–1760. Szerk. KÖBLÖS József, KRÁNITZ Zsolt. Pápa, 2009. (A Pápai Református Gyűjtemények kiadványai. Forrásközlések 10.) |
| KRÁNITZ 2012. | = KRÁNITZ Zsolt: „A késő idők emlékezetében éljenek...” A Dunántúli Református Egyházkerület lelkészi anyakönyvei 1823–1952. Pápa, 2012. (A Pápai Református Gyűjtemények kiadványai. Forrásközlések 12. Jubileumi kötetek 1.) |
| KRÁNITZ 2013. | = KRÁNITZ Zsolt: „A késő idők emlékezetében éljenek...” A Dunántúli Református Egyházkerület lelkészi önéletrajzai (1943). Pápa, 2013. (A Pápai Református Gyűjtemények kiadványai. Forrásközlések 13. Jubileumi kötetek 2.) |

FORRÁSKÖZLÉS

ACTA PAPENSIA XV (2015) 1–2.

MOKOS 1901.	= MOKOS Gyula: A hercegszöllősi kánonok. Bp., 1901.
THURY 1904.	= THURY Etele: Cultustörténeti adatok. In: MPEA III. Bp., 1904. 95–104.
THURY 1998.	= THURY Etele: A Dunántúli Református Egyházkerület története. I–II. Pozsony, 1998 ² . (Csallóközi Kiskönyvtár)
TÓTH 1808.	= TÓTH Ferencz: A Helvétziai vallás tételt tartó tul a Dunai főtiszteletű superintendentziában élt superintendentsek vagy református püspökök élete. Győr, 1808.
TÖRÖK 1901.	= TÖRÖK István: Ének papok felavatására a XVII. század első feléből. = Erdélyi Múzeum 1901. 118–122.

SZÖVEGKÖZLÉSI JELEK

[]	= rongálódott vagy rövidített szöveg pótlása, kiegészítése, fordításnál értelemszerű kiegészítés
[...]	= szövegben szereplő részlet kihagyása
< >	= elmaradt betű, szövegrész pótlása
{ }	= utólag beszúrt betű, szövegrész



Kisebb közlemények

MEGJEGYZÉS FERENCZI SÁNDOR ÉS SIGMUND FREUD ÁLLÍTÓLAG PÁPÁN KÉSZÜLT FÉNYKÉPÉHEZ.

• 2008-ban Pápán látott napvilágot Kerecsényi Zoltán: *Két tudós Pápán* című, 103 oldalas értekezése. A munka alcíme tájékoztat az írás tárgyáról is: *Adalékok Ferenczi Sándor és Sigmund Freud kapcsolatához*. A könyv 17. oldalán egy közös fényképet láthatunk a két jeles tudósról. A kép felirata a következő: „Ferenczi Sándor és Sigmund Freud Pápán. Az 1915-ben készült fotófelvétel eredetije az Osztrák Nemzeti Könyvtár kézirat- és inkunábulum-gyűjteményének tulajdonát képezi. (A jelen kiadvány illusztrálásához a „Freud élete képekben és szövegekben” című a Glória Kiadónál 1999-ben megjelent kötet 208. oldaláról használtuk fel.)” Ugyanezen fénykép kivágatával készített kompozíció – háttérben a pápai Nagytemplom fotójával – díszíti a kötet borítóját is.

A kötet figyelmes átolvasása során az a vélemény alakult ki bennem, hogy ez a fénykép – a szerző állítással ellentétben –, nem készülhetett Pápán és nem 1915-ben készült. A munkából ugyanis megtudjuk, hogy dr. Ferenczi Sándor (Miskolc, 1873. július 7. – Budapest, 1933. május 22.) orvos, pszichiáter, a hazai pszichoanalitikus mozgalom alapítója, Freud kollégája és barátja az I. világháború alatt, 1914. október 26-tól 1916 január elejéig szolgált Pápán, mint tartalékos népfölkelő honvédorvos a m. kir. 7. (pápai) honvéd huszárezredben, kezdetben segédorvosként, később főorvosként, majd ezredorvosként. A 47. oldalon közölt, a cs. és kir. Mária-Valéria Barakk-kórház (Ferenczi későbbi szolgálati helye) parancsnoksága által Budapesten kiállított, az 1914. október 26-tól 1916. május 31-ig terjedő időszakra vonatkozó minősítés leírása szerint 1915. december 2-án lépett elő ezredorvossá. Ezredorvosi előléptetéséről a Pápai Hírlap XII. évfolyamának 51. száma (1915. december 18.) is tudósított. Ennek a reprodukciója is látható a könyv 81. oldalán.

A tanulmányból (79. oldal) azt is megtudjuk, hogy Freud 1915. szeptember 29-én érkezett meg Bécsből Pápára, Ferenczi Sándor barátja látogatására. A kérdéses fényképen Ferenczi Sándor orvostishti zubbonyának (fekete bársony) paroliján jól láthatóan 3 (arany) csillagot visel, ami az ezredorvos (százados orvos) rangjelzése. Amennyiben a fénykép valójában az 1915. szeptem-

ber végi látogatáskor készült volna, úgy Ferenczi még a főorvosi (főhadnagy orvosi) rangjelzést (2 arany csillag) kellene, hogy viselje. Továbbá, a közös fényképen Ferenczi doktor zubbonyán egy (vörös-fehér) bordás kitüntetés szalagsávot visel. A fentebb említett minősítésleírásból tudjuk azt is, hogy 1916. május 27-én tüntették ki a Koronás Arany Érdemkereszttel. Nagy valószínűséggel ezen kitüntetésének szalagsávját viseli Ferenczi a fényképen. A kitüntetés elnyerésének időpontja is ellene mond a fotó 1915-ös datálásának. (Bár megjegyezzük, hogy az Ezüst vagy Bronz Katonai Érdemérmeket is ugyanilyen vörös-fehér bordás szalagon adományozták a világháborúban, amely kitüntetést szintén megkaphatott egy katonaorvos. Az Arany Érdemkereszt és a Katonai Érdemérem szalagsávja ugyanolyan volt. Tehát amennyiben a kitüntetett szalagsáv formátumban viselte elismeréseit, a két kitüntetés nem volt megkülönböztethető egymástól. Minősítésleírása szerint, ezen okmányban csak a legmagasabb kitüntetését tüntették fel. A szerző említi (a 68. oldalon, de a fényképet nem közli), hogy Ferenczi egy „rendjelekkel ékesített képmását” (fényképét) 1914. november 25-én kapta kézhez Freud. Ezek szerint Ferenczinek már ekkor több kitüntetése – ha nem is rendjele – volt.)

A fényképen a két barát valami útszélen, vagy árokparton üldögél, mögöttük a növényzettel borított terep kis részlete látható. Ferenczi köpeny nélkül zubbonyban, Freud nagykabát nélkül, zakóban látható. Mindkettőjük hajadonfőtt van, Ferenczi jobb kezében tartja tisztai társasági sapkáját. Ezek szerint a fotográfia valamikor tavasz és kora őszi között, jó időben készülhetett, véleményem szerint 1916 nyara és 1918 ősze között, de nem Pápán, hanem Bécsben, Budapesten vagy egyebütt. A kötetből kiderül, hogy a két orvos Ferenczi pápai szolgálatának ideje alatt Pápán csak egy alkalommal találkozott egymással, viszont ugyanezen időszakban Bécsben többször is találkoztak. A Ferenczi doktor pápai szolgálatát követő időszokról nem informál a munka, de nyilván továbbra is több alkalommal találkozhattak Budapesten, Bécsben vagy másutt is. Feltehetőleg az egyik ilyen alkalommal készülhetett közös fotográfiájuk.

A fentieket szem előtt tartva ugyan szertefoszlott egy illúziónk – nevezetesen, hogy a kérdéses felvételt Pápán készítették – viszont közelebb kerültünk az érdekes archív fotó datálásához.

RAINER PÁL

EGY KÖTET KALMÁR GYÖRGY KÖNYVTÁRÁBÓL • A pápai vonatkozásokkal bíró Kalmár György (Tapolcafi, 1725 körül – 1781 után) a XVIII. század Európa-szerte híres nyelvésze, nyelvelmélet-írója volt. Az utóbbi egy-másfél évtizedben megszáporodtak a vele és műveivel kapcsolatos hazai publikációk, az irodalomtörténet és a nyelvészet is újabb elemzésekre vállalkozott életműve ürügyén.¹

Kalmárt Kazinczy Ferenc jellemzése² óta a magyar tudománytörténet mint különöcöt, csodabogarat tartja számon. Weöres Sándor azt írta róla: „A magyar irodalom ismeretlen monstruma. Koldusszegény magányos világcsavargó – nagy műveltségű, széles látókörű tudós – valószínűtlenül furcsa költő – se barátságot, se szerelmet nem ismerő groteszk figura, emberi kötelmeken kívüli, paranoiás örvült.”³ Való igaz, hogy a világ, amelyet Kalmár életműve magában hord, a mai olvasó számára alig befogadható, nehezen vagy egyáltalán nem értelmezhető. Egy olyan hagyomány része, mely már távol került tőlünk. Ez azonban nem indokolja, hogy figyelmen kívül hagyjuk a vele kapcsolatos, újonnan napvilágra kerülő adatokat.

Egy ilyen adatra szeretnénk most felhívni a figyelmet.

Szelestei N. László 2000-ben megjelent kötetében közölte azt a 222 tételből álló könyvjegyzéket, amely a Kalmár által 1762 tavaszán Magyarországra hozott könyveket lajstromozza.⁴ Ez a jegyzék azokat a műveket tartalmazza, amelyeket részben ajándékba kapott, részben az 1760-ban kiadott héber grammatikájának jövedelméből vásárolt. A művek Kalmár biblikus-régészeti és nyelvészeti érdeklődését bizonyítják, bár nyilvánvalóan könyvtárának csak egy részét jelentik.

¹ SZELESTEI N. László: *Kalmár György, „a magyar nyelv szerelmese”*. Piliscsaba, Pázmány Péter Katolikus Egyetem BTK, 2000. (Pázmány Irodalmi Műhely, Források 2.). — HEGEDŰS Béla: *Kalmár György első nagy útjáról*. = „Nem súlyed az emberiség...” Album amicorum Szörényi László LX. születésnapjára. Főszerk. Jankovics József. Bp., MTA Irodalomtudományi Intézet, 2007. — SZELESTEI N. László: *Kalmár György eddig nem ismert kéziratok bejegyzései*. = Magyar Könyvszemle 123 (2007) 364–367. — HEGEDŰS Béla: *Prodromus. Kalmár György (1726–?) világáról*. Bp., Argumentum, 2008. (Irodalomtörténeti füzetek, 164.)

² KAZINCZY Ferenc: Pályám emlékezete. Kiadta Abafi Lajos. Bp., 1879. 60–62.

³ WEÖRES Sándor: Három veréb hat szemmel. Antológia a magyar költészet rejtett értékeiből és furcsaságaiból. I–II. Bp., Helikon, 2010. Idézet: II. 119.

⁴ SZELESTEI 2000. 35–42.

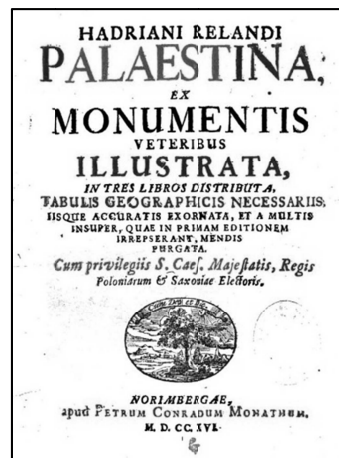
Kalmár könyvjegyzékében a 98. számú tétel így szerepel: „*Relandi Palaestina. Norimberg, 1716.*” Ez a mű most került elő a Pápai Református Gyűjtemények még feldolgozatlan állományrészéből. Alább bizonyítjuk, hogy a kötet valóban Kalmár György tulajdona volt.

A mű bibliográfiai adatai:

REELANT, ADRIAAN (1676–1718) [*Hadrianus Relandus*]

Hadriani Relandi Palæstina: ex monumentis veteribus illustrata, in tres libros distributa, tabulis geographicis necessariis, iisque accuratis exornata, et a multis insuper, quæ in primam editionem irrepserant, mendis purgata / Hadriani Relandi. Norimbergæ [Nürnberg]; apud Petrum Conradum Monathum [Monath, Peter Konrad], MDCCXVI [1716]. 4^o [14], 787, [83] p., 12 t. fol., ill. 23 x 17,5 cm. [Nyelv: latin, görög, héber, arab]

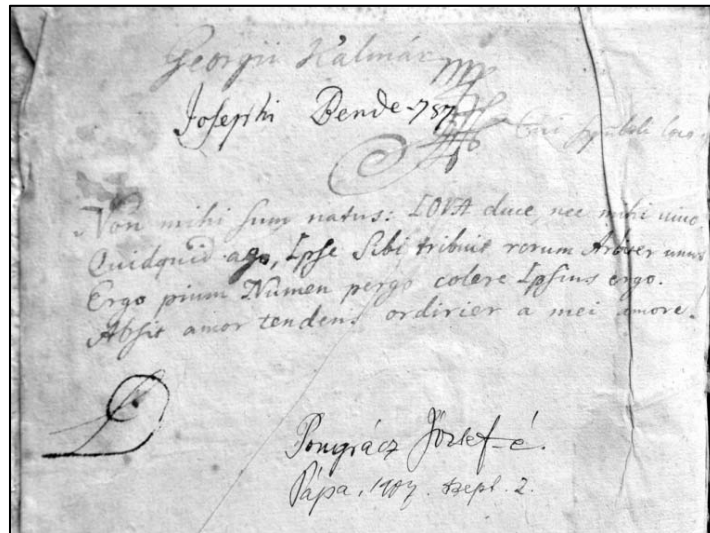
Példányunk címlapja ugyan hiányzik, de a nyomtatás jellegzetességei és a mellékletek, térképek, illusztrációk alapján azonosítani tudjuk az 1716-os nürnbergi kiadást, megkülönböztetve ezt az 1714-ben megjelent utrechti első kiadástól.⁵



⁵ Érdekességgént említjük, hogy az utrechti kiadás újonnan is megjelent: Charleston (USA, Dél-Karolina) Nabu Press, 2011.

A kötet előzéklapjain több possessor-bejegyzés is található, ezek közül legfontosabb az, amely igazolja, hogy a könyv Kalmár tulajdona volt. Ennek szövege a következő:

„Georgii Kalmár m[anu] p[ropria] Cui symboli loco est.”
„Non mihi sum natus: IOVA duce nec mihi uiuo.
Quidquid ago, Ipse sibi tribuit rerum Arbiter unus.
Ergo pium Numen pergo coelare. Ipsius ergo:
Absit amor tendens ordier a mei amore.”⁶



Ez a versike — Kalmár egyik „symbolum”-a — összefoglalja nézetét, hitvallását, életfelfogását. Ezeket a sorokat máskor is leírta már, például 1765. május 25-én Dézsi (Dési) György marosvásárhelyi református lelkész emlékkönyvébe.⁷

⁶ Magyarul: Kalmár György maga kezével, akinek szimbóluma [hitvallása] ez: Nem magamnak születtem, Isten segítségével nem magamnak élek. / Bármit is teszek, a mindenség uráé egyedül az érdem. / Vagyis: tartozom a kegyes Istent imádni. Ennélfogva: / Ne irányítsa önszeretetem törekvő szeretetemet. SZELESTEI 2007. 364. 5. jegyzet.

⁷ CSÚRY Bálint: Adatok Kalmár György életéhez. = Erdélyi Múzeum, 1931. 201–202. Idézi: SZELESTEI 2007. 364.

Kalmár neve alatt egy másik név is szerepel: „*Josephi Bende-787*”. Hogy ki lehetett ez a Bende József, nem sikerült kiderítenünk; sem a dunántúli lelkészek, sem a tanítók adattárában nem szerepel. A versike alatt egy nagy „D” betű van, ez más kéz írása, más tintával. Ez a harmadik possessor-i bejegyzés „kezdeménye” lehet, mert ugyanez a kéz az első kötetstábla belsejére a következő szöveget írta: „*Dono Rev. ac Clar. Domini Jacobi Torkos possidet Btheca Ill. Colleg. Reformatorum Papensis.*” Vagyis a könyv Torkos Jakab⁸ adományaként került a Pápai Református Kollégium könyvtárába. Hogy ez mikor történhetett, csak találgathatunk, de ha figyelembe vesszük, hogy Bende József 1787-ben birtokolta a kötetet, Torkos Jakab pedig 1794-től a Pápai Egyházmegye esperese, majd 1795-től a Dunántúli Egyházkerület püspöke volt egészen haláláig, akkor valószínűsíthetjük, hogy az ő ajándékozása valamikor 1794–1813 között történt.

A negyedik bejegyzés az első előzéken — ahogy a fotón is látható — Pongrácz József (1885–1963) teológus, későbbi könyvtárigazgató kezétől származik: „*Pongrácz József-é. Pápa, 1907. szept. 2.*” Pongrácz — amint ezt visszaemlékezésében⁹ leírja — 1906 ősze és 1908 nyara között a Skót Szabadegyház ösztöndíjával Edinburghban tanulhatott, de a nyári nagy szünidőt Magyarországon töltötte. Valószínűleg e szünidő alatt — vásárlás vagy ajándékozás útján — jutott a Relandus-kötet birtokába, mely Kalmár György könyvtárából való. Pongrácz felismerhette, hogy a tapolcafői születésű nyelvészről van szó, akinek nevével hazajövet már találkozott, hiszen az oxfordi Bodleian könyvtárban kutatva megtalálta a beiratkozott olvasók között.¹⁰ Az itt végzett kutatómunka eredménye a „Magyar diákok Angliában” című közleménye, ami a pápai Jókai Kör 1912/13. évi évköny-

⁸ Torkos (IV.) Jakab 1749-ben született, 1813. október 31-én hunyt el. Vö.: KÖBLÖS József: „*Tiszteletes tudós, kegyességgel 's böltsességgel tündöklő Áronok...*” A pápai Torkos család története és szerepe a dunántúli reformátusság életében. = Acta Papensia X. (2010) 3–4. 227–292., különösen 255–256.

⁹ PONGRÁCZ József: Emlékeim. Közzéteszi Kránitz Zsolt. = Acta Papensia XIII (2013) 4. szám. 519–662.

¹⁰ „Edinburghból hazajövet, mert a nagy szünidőt Magyarországon töltöttem, felkerestem Oxfordot és Cambridget is. Gazdag aratásom volt. Oxfordban a Bodleian könyvtárban, ahol kimásoltam a Liber Admissorum-ból azoknak a magyaroknak a névsorát, akik a könyvtáralapítás óta engedélyt nyertek a könyvtár használatára.” PONGRÁCZ 2013. 547–548.

vében, illetve különlenyomatban (Pápa, 1914) is megjelent. A különlenyomatból idézzük a Kalmárra vonatkozó sorokat (kiemelések az eredetiben):

„1749-ben járt Oxfordban *Kalmár György*, aki ekkor értekezést írt és adott ki, 1751-ben pedig már részt vett három röpirattal, amelyet Magyarországon nem ismernek, egy nagy irodalmi vitatkozásban, mégpedig angol nyelven írván meg mondanivalóját¹¹. A ritka röpiratokat megvizsgáltam, és mondhatom, *Kalmár* minden tekintetben kora színvonalán állott. *Kalmár* bennünket azért is érdekel, mert félig-meddig *pápainak* tekintette magát. Pl. a Bodleianban 1749-ben, mikor bebocsátották olvasónak, így írta magát alá: *Georgius Kalmár Hungarus Papensis*. Ennek magyarázata az, hogy ő *Tapolcafülön* született 1725 körül; egyszer voltam kint *Tapolcafülön*, hogy a pontos adatot megszerezsem, de sajnos az anyakönyv csak 1726-tal kezdődik.¹² Kalmárokat azonban találtam, úgy látszik, nagy család volt abban az időben. *Pápán* járt iskolába,¹³ azután *Győrbe* ment, majd *Debrecenbe*, és már akkor feltűnt bámulatos emlékező tehetségével. Sajnos, eszét nem tudta úgy értékesíteni, hogy valami nagyot alkotott volna. Folyton utazott, tanult, de eredménye nemigen volt. Olyan íráson törte a fejét, amelyet minden nemzet fia a saját anyanyelvén olvashatott volna. Nagyszerű eszme, az bizonyos; kísérletét méltányolták is, három nyelven jelent meg a *Filozófiai nyelv*¹⁴ stb. című munkája, latinul,

¹¹ Valószínűleg ezekre gondol Pongrácz: *A short reply to Mr Holloway's few remarks on Dr Sharp's dissertations on the words Elohim and Berith*. By George Kalmár (...) London, 1751. [2], 22 p., 8°. — *Mr. Bate's answer to Dr. Sharp's two dissertations answered: being a vindication of the etymology and scripture-meaning of Elohim and Berith*. By George Kalmár. London, 1751. 69, [1] p., 8°. — *Censurer censured: or A defence of Dr Sharp's two dissertations on the Hebrew words Elohim and Berith: Being a reply to Mr Aboab's remarks*. London, 1751. 64 p., 8°. (A Bodleian Library online katalógusából.)

¹² Ennek ellenére a legtöbb életrajz az 1726-os évet hozza születési évszámként.

¹³ A Pápai Református Kollégium classista diákjai közt így szerepel: „*Gregorius* [helyesen: *Georgius*] *Kalmár e comitatu Vecseiensi Tapolcafülöi ab anno 1733*”. = A Pápai Református Kollégium diákjai 1585–1861. (Szerk. Köblös József). Pápa, 2006. (A Pápai Református Gyűjtemények kiadványai. Forrásközlések, 9.) 151. — „Vecse szék” nem önálló vármegye, hanem a Győri Püspökség prediális nemeseinek önkormányzati szerve volt. Uo. 48.

¹⁴ *Præcepta grammatica atque Specimina Linguae Philosophicæ sive Universalis, ad omne vitæ genus accommodata*. Berolini et Lipsiæ, 1772.

németül, olaszul, de semmi mélyebb hatást nem gyakorolt. Bejárta egész Európát, munkái Hollandiában, Olasz-, Német-, Angol-, Cseh-, Magyarországon és Svájcban jelentek meg, és mégis, életét tanulmányozva arra a meggyőződésre jutunk, hogy azt a fényes tehetséget jobban kellett és lehetett volna gyümölcsoztatni. Könyveinek jó része, melyeket vándorlása közben itt is, ott is ajándékba kapott, főiskolánk könyvtárában van.¹⁵ Élete végéről semmit sem tudunk, még azt sem, hogy mikor és hol halt meg.”

Pongrácz tehát az oxfordi egyetemi könyvtárban ismerkedett meg Kalmár ottani tartózkodásának emlékeivel, s hazatérve megszerezte könyvgyűjteményének egyik kötetét. Hogy Kalmár könyvtárából mely művek kerültek be a pápai kollégiumi könyvtár állományába, még további kutatást igényel.

A Palesztina ókori leírását tartalmazó Relandus-kötet hátsó előzékén is találunk olyan kéziratos bejegyzéseket, amelyek Kalmár Györgyhöz kötődnek, bár az íráskép és a tinta alapján ezeket már nem Kalmár, inkább a már emlegetett Bende József másolhatta ide.

Tulajdonképpen három versről: két himnuszról és egy disztichonról van szó, amelyeket Kalmár költött názáreti, konstantinápolyi, illetve Kármel-hegyi tartózkodásakor, 1755-ben.

❶

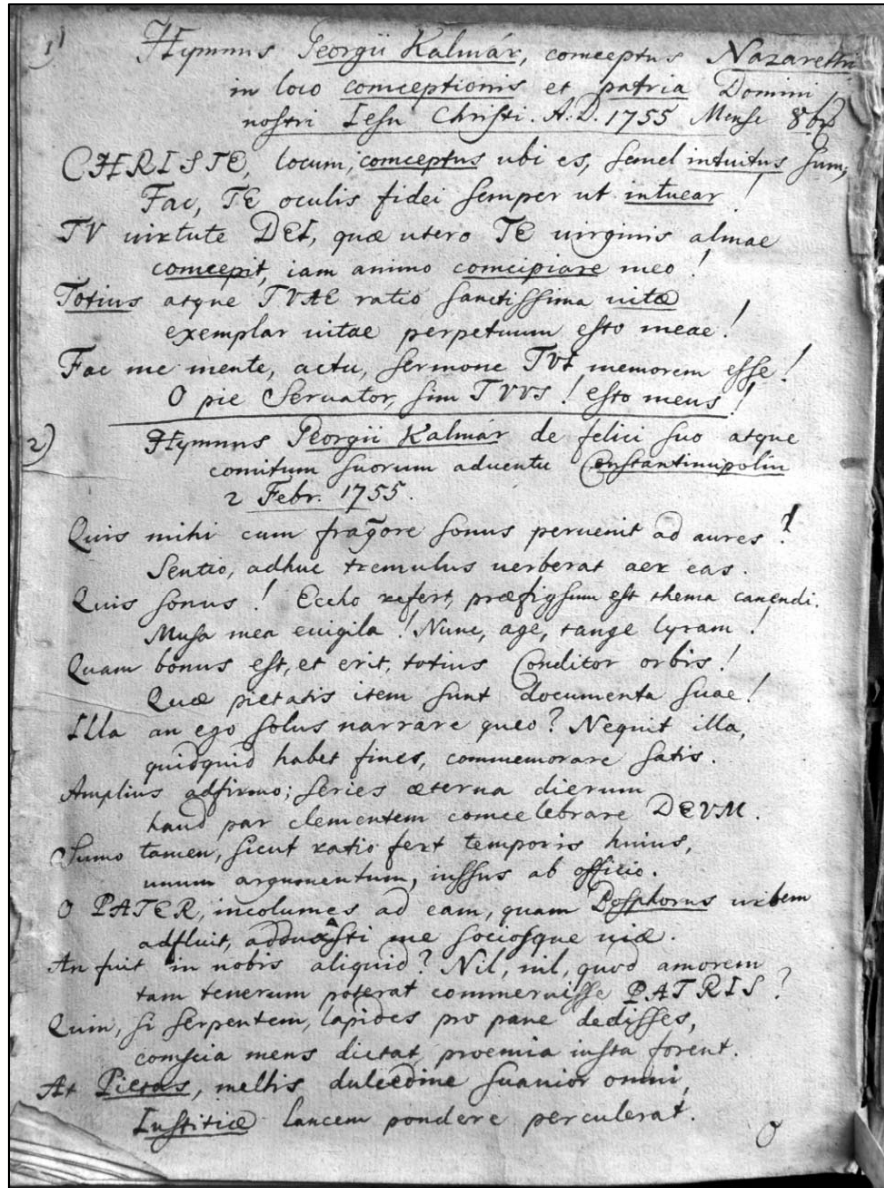
Hymnus Georgii Kalmár comceptus Nazarethi
in loco conceptionis et patria Domini
nostri Iesu Christi. A.D. 1755. Mense 8bris.

CHRISTE, locum; *comceptus* ubi es, semel *intuitus* sum,
Fac, TE oculis *fidei* semper ut *intuear*!
TV virtute DEI, quae utero TE uirginis almae
comcepit, iam animo *comcipiare* meo!
Totius atque TVAE ratio sanctissima *uitae*
exemplar *uitae* perpetuum esto meae!

¹⁵ Ezt az állítást — possessor-katalógus hiányában — egyelőre nem tudjuk megerősíteni.

Fac me mente, actu, sermone TVI memorem esse.

O pie Seruator sim TVVS! esto meus!



2

Hymnus *Georgii Kalmár* de felici suo
atque comitum suorum aduentu *Constantinopolin*:
2 Febr. 1755.

Quis mihi cum fra[n]gore sonus peruenit ad aures?
Sentis: adhuc tremulus uerberat aer eas.
Quis sonus! Eccho refert: præfigsum [sic!] est thema canendi.
Musa mea euigila! Nunc, age, tange lyram.
Quam bonus est et erit totius Conditor orbis!
Quæ pietatis item sunt documenta suae!
Illa an ego solus narrare queo? Nequit illa,
quidquid habet fines, commemorare satis.
Amplius adfirmo: series aeterna dierum
haud par clementem concelebrare DEVM.
Sumo tamen, sicut ratio fert temporis huius,
unum argumentum, iussus ab officio.
O PATER, incolumes ad eam, quam *Bosphorus* urbem
adfluit, addux[i]sti me sociosque uiae:
An fuit in nobis aliquid? Nil, nil quod amorem
tam tenerum poterat commeruisse PATRIS.
Quin si serpentem, lapides, pro pane dedisses,
conscia mens dictat, proemia iusta forent.
At *Pietas*, mellis dulcedine suauior omni,
Iustitiae lancem pondere perculerat.
O Bonitas, TIBI eas grates, quas quimus, habemus.
Sit TIBI, sit Soli, gloria laus et honor.
Porro TVVM Nomen uenerando, quaesimus omnes!
ut TVA cura TVOS protegat ulterius!
Tum petimus: Sancto, quod coelis Filius olim
miserat, ut ducas Flamine! Fiat ita!

3

Brevis Historia¹⁶ *Eliae* Prophetæ scribta a G. [K.]
eaque uno disticho comclusa in monte *Car-*
melo. Mense 8bris 1755.

Quæ fuerit merces, virtus; quis zelus *Elia*?
Dic Iordan, Carmel: prode Sarepta, Chifon!

Kalmár György e három verse valószínűleg a már említett Bende József kézírásával került be kötetünk üres lapjaira. A versek Kalmár keleti útjának állomásain születtek, melynek egyes állomásai Hegedüs Béla kutatásai szerint a következők voltak:

- 1754. március: Firenze;
- 1754. április–május: Róma;
- 1754. május eleje: Livornó, Pisa;
- 1755. február: megérkezik Konstantinápolyba;
- 1755. október 1.: Egyiptom;
- 1755. október 6.: Názáret;
- 1755. október vége: Kármel-hegy;
- 1755. december 14.: vissza Konstantinápolyba;
- 1756. július–szeptember: Szentpétervár;
- 1756. december 26.: Tapolcafé.¹⁷

Közleményemben igyekeztünk bemutatni a szerencsés módon előkerült Relandus-kötetet a bibliai történeti földrajz kézikönyvét, amely bizonyíthatóan Kalmár György könyvtárából való, illetve Pongrácz József személyén és Tapolcafé községen keresztül is a Pápai Református Kollégium könyvtárához kapcsolódik. Bízunk benne, hogy Kalmár egykori könyvtárából még további kötetek is előkerülnek.

MEZEI ZSOLT

¹⁶ Csúrynél: „Historia praecipuorum *Eliae* Prophetæ gestorum / unico disticho comprehensa a G. K. in monte / Carmelo, A. 1755. Octobr. exeunte.” CSÚRY 1931. 202.

¹⁷ HEGEDÜS 2008. 58–59.

pápai polgármester 1885. évi jelentésének melléklete¹

A Pápai Lapok 1886. évi augusztus 22-i számában cím nélküli tanulságos írás jelent meg, amely Woita József (1807–1896) pápai polgármester 1885. évi jelentését ismertette.² A cikk önmagában aligha érdemelne figyelmet, hiszen a polgármester törvényes kötelességének eleget téve minden évben készített hivatalos jelentést az előző közigazgatási évről, melyet jóváhagyás végett a képviselőtestületi közgyűlésen ismertetett. A történetekről a város nyilvánossága is tudomást szerezhetett, hiszen a jelentést a város hivatalos közlönyében még a közgyűlés megtartása előtt közzétették. Az 1885. évi jelentés azonban különleges számított,

¹ Pápa, 1886. aug. 21. [Woita József pápai polgármester 1885. évi jelentésének ismertetése] = Pápai Lapok 13 (1886) 34. sz. (augusztus 22.) 185–186.

² Woita József (Körmend, 1807–Pápa, 1896. december 18.) pápai építőmester, polgármester. Körmenden született Voita [Woita] Ferenc uradalmi építőmester és Prűkker Erzsébet házasságából. Atyja a XVIII. század végén Morvaországból vándorolt be és a Batthyány-uradalomban kapott állást. Woita a gimnáziumot Budán végezte, majd a bécsi politechnikumban építészetet tanult. Ezután Pápán telepedett le. 1834-ben szerzett polgárjogot. 1835-ben a választott személyek közé vették fel. Később tanácsnökká választották. 1848–1849-ben gyámatya, 1849. november 11-én egyik gyámatyának nevezték ki. 1849 után a városi bizottmány tagja, 1856-tól ismét gyámatya volt. 1865–1886 között töltötte be a polgármesteri tisztséget, 1886-ban önként lemondott, hogy barátját, Kiss Lászlót, az Esterházy-uradalom elbocsátott jószágkormányzóját álláshoz juttassa. Építőmesterként főleg főúri családok, uradalmak megrendelésére dolgozott. Polgármesterként a takarékoskosságot, a város meglévő adósságának csökkentését tartotta szem előtt, a komolyabb fejlesztésekkel járó kockázatot nem vállalta. 1871–1872 között a Pápai Önkéntes Tűzoltó Egylet elnöke volt. Érdemeit a király 1887-ben a „Ferenc József Rend lovagja” kintüntetéssel ismerte el. Pápán, a Kálvária temetőben nyugszik. Az egyik fia, Voyta Adolf (Pápa, 1834. október 25. – Budapest, 1923. február 14.) szintén apja mesterségét folytatta, ő tervezte és építette a pápai színházat (1881), majd ennek nyomán számos vidéki város (pl. Zombor, Szatmár, Nyitra, Munkács) színházát. Visszaemlékezésében családjáról, édesapjáról és különféle vállalkozásairól is számos adatot közöl. Voyta Adolf az 1875-ben alapított pápai Kölcsey Ferenc Szabadkőműves Páholyinak is tagja, több alkalommal nagymestere volt. Vö. LÖWY 2010. 167., HUDI 2011. 51–52., VOYTA 2012. 7. (Az apa a *Woita*, a fia a *Voyta* családnevet használta.)

mivel a lemondott polgármester nemcsak a jelzett év eseményeiről adott számot, hanem Pápa elmúlt fél évszázados fejlődéséről is.

Sajnos, a füzetnyi terjedelmű nyomtatványnak jelenlegi ismereteink szerint egyetlen egy példánya sem maradt fenn. A pápai sajtótermékeket számba vevő könyvészeti irodalom sem tud róla.³ A nyomtatványt a város kiegészítés kori levéltári iratanyagában hiába keressük, hiszen az a második világháború végén elpusztult. Ily módon mindaddig, amíg egy eredeti példány valahonnan elő nem kerül, csak a vezércikket helyettesítő hírlapi közleményből alkothatunk fogalmat a polgármesteri jelentés függelékeként megjelenő történeti áttekintés tartalmáról. A két szöveg összevetésére is csak akkor lesz lehetőség. Annyi azonban már most is megállapítható, hogy a hírlap szerkesztősége a függelék nem teljes terjedelmében közölte.

A polgármesteri hivatalos jelentés függeléke olyan történeti jellegű szöveg, amely kettős célt szolgálhatott: a polgármester történeti emlékezetének rögzítését és a városi identitás, lokális történeti tudat elmélyítését.

Hasonló kezdeményezéssel másutt is találkozunk. Aligha véletlen, hogy az „örök rivális” Veszprémben is ugyanebben az évben jelent meg Véghely Dezső volt főjegyző 1875. évi közigazgatási jelentésének időközben várostörténeti monográfiává átalakított változata.⁴ Az alapos levéltári forrásfeltáráson alapuló feldolgozás Veszprém XVIII–XIX. századi közigazgatás-történetének máig gyakran forgatott alapműve, melynek reprint kiadása a Veszprémi Szemle Könyvek sorozatában 2014-ben jelent meg.

Az alábbiakban a Pápai Lapokban olvasható közleményt mai helyesírással, lábjegyzetekkel ellátva közöljük újra. A korabeli nyelvhasználatra jellemző szavakra a lábjegyzetekben utalunk. Az átírás során tartalmi hűségre törekedtünk, a latinosan írt terminus technicusok (pl. absolut, april, culturalis, ministerium) mai alakját (abszolút, április, kulturális, minisztérium) adtuk meg. A rövidítéseket minden esetben feloldottuk, de e tényt külön nem jelöltük.

(– Hudi J.)

³ A főiskolai nyomda 1886. évi kiadványairól: SZEGLETI 1978. 89.

⁴ VÉGHELY 1886. Véghely Dezső (Szentkirályszabadja, 1840. november 28. – Abbázia, 1897. április 2.) ügyvéd, alispán, történész. 1875–1878 között volt Veszprém város, 1878–1881 között Veszprém megye főjegyzője, 1881-től haláláig a megye alispánja. Veszprém város főjegyzőjeként az 1875. év „emlékére”, a megyeszékhely rendezett tanácsú várossá alakulásának megörökítésére készített jelentést, mely áttekintette a város állapotát, vagyoni helyzetét, alapítványait is. A közgyűlés a jelentést jónak tartotta és átdolgozás, okmánytárral való kiegészítés után a nagyközönség számára kinyomatni rendelte. Amikor azonban a képviselőtestület több tagja a mű terjedelmes voltáról értesült, „a nyomtatási költségek ellen finánciálás szempontból kifogásokat tett”. (Uo. III.) Mivel időközben Véghely megyei tisztségviselő lett, hivatali elfoglaltsága miatt nem tudta eredeti tervét megvalósítani, így a műve csonkán jelent meg. Kiadását a város, értékesítését a szerző vállalta magára. Véghely életrajzát lásd: VARGA 2014. 1069.

EGY CSINOS FÜZETET vettünk, mely városunk visszavonult⁵ polgármesterének, Woita József úrnak az 1885. évről szóló hivatalos jelentését foglalja magában.

Ezen jelentés, mely a folyó évi július 8-án tartott közgyűlésen terjesztett elő, nemcsak az 1885-ik év figyelemre méltó mozzanatait tárgyalja, de függelékében visszatekintve a legközelebb lefolyt 50 év eseményeire kiterjeszkedik mindazon adatokra, melyek városunk ezen félszázados történetében a város anyagi és kulturális⁶ haladására befolyással voltak.

E lapok a város hatóságának hivatalos közlönye levén,⁷ a polgármester évi jelentések a képviselő-testület tárgyalását megelőzőleg rendszerint lapunkban szoktak közölni: most azonban nagyobb terjedelménél fogva és a hivataláról lemondott polgármester iránti figyelemből ezen „hattyú dal”-t is képező jelentés kinyomatása határozottatott el. Így az érdekelt képviselőnek az említett jelentés birtokában levén, mellőzzük a szorosabb értelemben vett évi jelentés közlését, de a nagyközönséget is érdeklő függelékben célszerűnek véljük az alábbiakat olvasóinkkal is megismertetni, és pedig érdekességén kívül még azért is, hogy a város történetének ezen részletét mennél hűbbé és teljesebbé⁸ tegyük, és alkalmat szolgáltatassunk arra, hogy a netán hiányzó egyéb adatok, minőket a helyi egyesületek felsorolásánál mi is észleltünk, a közönség által pótoltassanak, amelyek felvételére lapunk hasábjait ezen készségesen felajánljuk.

A jelentés említett adatai [a] következők:

⁵ Woita József 1886. július 8-án tartott közgyűlésen mondott le hivataláról, Kiss Lászlót 1886. október 2-án választották meg a helyébe, de 1887. január 22-én Pápán váratlanul gutaütésben elhunyt. Kiss lexikonokban nem olvasható rövid életrajza: VOYTA 2012. 209., 242.

⁶ A cikkben még latinosan: *culturalis*

⁷ A címlapon olvasható szöveg: *Pápa város hatóságának és több pápai, s pápavidéki egyesületnek hivatalos közlönye.*

⁸ A cikkben: *teljesbé*

I.
ÚJ ÉPÍTKEZÉSEK KÖZÉPÜLETEKBEN

1837-ben a női kórház mellé a megye egy egyemeletes épületet állított elmebetegek ápolására 12 szobával.⁹

1846-ban az izraelita hitközség zsinagógája épült.¹⁰

1847-ben az izraelita hitközség az Ispotály utcában egyemeletes iskola-épületet állíttatott 4 tanteremmel.¹¹

1859-ben épült az új református főiskola a Séta téren.¹²

1862-ben a megyeház háttérében állami fogház épült.¹³

⁹ A pápai Rozália Franciska asszonykórházat 1816-ban alapította Csuzy Gáspárné Tallián Rozália 4 ágygal, melyet később gr. Esterházy Miklós és neje, Royasin Francisca támogatásával 12 ágyásra bővítettek. Az „észbetegek kórházát” Veszprém megye 1837-ben közadakozásból alapította 10 beteg (8 tébolyodott, 2 veszett állat állat által megmart személy) számára. Ingyen telket gr. Esterházy Miklós biztosított a jótékony intézmény céljára. 1846. október végéig 125 Veszprém megyei és környező megyebeli beteget gondoztak benne. VeML IV. 1. b. 2042/1846. sz. i. Cseresnyés Sándor vármegye főorvos jelentése Pápa egészségügyi intézményeiről. Pápa, 1846. október 30. Közli: HUDI 2001. 43–44.

¹⁰ Az új zsinagógát gr. Eszterházy Károly pápai földesúr hathatós anyagi támogatásával építették, 1846. szeptember 11-én (a zsidó naptár szerint 5606. év Elul hó 20-án) szentelte fel Löw Lipót főrabbi. Beszéde megjelent folyóirata – az első magyar nyelvű zsidó folyóirat – első füzetében: A Magyar Zsinagóga, Pápa, 1847. 3–52.

¹¹ A hitközség és az iskola történetét áttekintő Schoor Ármin szerint a hitközség 1840-ben határozta el a népiskola kibővítését, 1845-ben pedig reáliskola felállítását, de egyik terv sem valósult meg. Feltehetőleg nem volt információja az 1847-es építkezésről. Vö. KAPOSSY 1905. 199., 246. Vele ellentétben Szalai Antal iratok alapján állapította meg, hogy a négyosztályossá átszervezett elemi iskola bővítése a földesúr támogatásával megvalósult. Vö. SZALAI 2003. 68. Tudjuk, hogy a hitközség az új iskolát a Meller Jánosnéól megvásárolt Ispotály u. 159. sz. alatti házban alakította ki. 1849. március–áprilisban átmenetileg a megszálló császári katonaságot szállásolták el benne. JAKAB 2014. 126.

¹² A későbbi Széchenyi, a mai Március 15. téren épült főiskoláról, a Későbbi Nátusról, a Pápai Református Teológiai Akadémia mai épületéről van szó. A főiskola 1857-ben költözött át az új épületbe, amelyet 1856–1858 között emeletréépítéssel bővítettek. Vö. TRÓCSÁNYI 1981. 281–282.

¹³ A megyeháza a Fő u. 17. szám alatt 1824-ben épült neoklasszikus stílusban. HORVÁTH-TÓTH 1936. 94–95. A fogház az udvar végére épült.

1863-ban épült újból az ágostai evangélikus hitközség elemi iskolája tanítói lakkkal.¹⁴

1868/9-ben épült az állami honvéd laktanya, az úgynevezett Császár major-féle telken.

1871-ben épült a vasúti indóház s még ugyanazon évi október 2-án a vasúti forgalomnak át is adatott.¹⁵

1873-ban épült az izraeliták kórháza 10 ágygal.¹⁶

1874-ben [a] Szent Anna kápolna helyén egészen új csinos templom építetett boldogult Ranolder János¹⁷ püspöksége alatt, melynek költségei 40.000 ft¹⁸ erejéig a város kezelése alatt álló Ruszek-féle plébánia alapból¹⁹ fedeztettek.

1874/75-ben épült a városi kisdédóvoda és rajziskola,²⁰ mely utóbbinál alkalmazott tanár fizetésére Zimmermann János, városunk szülöttje, berlini bankár²¹ évenként 600 ft-ot ajánlott, mit az[on] idő óta minden év első napján pontosan meg is küld, ki ezen nemes adományozásáérti hálából még

¹⁴ Az épületet Voyta Adolf építőmester tervezte és építette. VOYTA 2012. 78. A korszerű iskola és paplak Payr Sándor elkész, a gyülekezet történetírója szerint 10 ezer forintos költséggel épült. Vö. KAPOSSY 1905. 174.

¹⁵ A magyar nyugati vasút Győr–Pápa–Szombathely vonala a városmonográfia szerint 1871. október 1-én [vasárnap] nyílt meg. KAPOSSY 1905. 340. A vasúti menetrend is 1871. október 1-től volt érvényben. Vö. HUDI-MEZEI 2010. 258–259. A Pápa–Csorna szárnyvonalat 1896-ban, a Pápa–Bánhida szárnyvonalat 1902-ben adták át a forgalomnak. FEJES 2001. 97.

¹⁶ A zsidó kórházat 1748-ban a „Chevra Kadischa” jótékony és temetkezési egylet alapította, 1873-ban új székházat építhettek számára. Vö. KAPOSSY 1905. 330.

¹⁷ Ranolder János Ranolder János (Pécs, 1806. május 6. – Csopak, 1875. szeptember 12.) veszprémi püspök (1849–1875) a magyar nőnevelés úttörőjének számított.

¹⁸ A cikkben a forint rövidése minden esetben: *ft*.

¹⁹ Ruszek József (Pápa, 1779. március 1. – Veszprém, 1851. november 9.) keszhelyi plébános, veszprémi kanonok (1834), filozófus 1849-ben kelt végrendeletében az Alsóvárosban felállítandó plébánia számára tett tekintélyes alapítványt. Életrajza: VARGA 2014. 875., az alapítványról: KISS 1908. 58., 119. A Szent Anna kápolna mellé tervezett plébániát csak 1943-ban szervezték meg Szent Anna Plébánia néven. Vö. NÉVTÁR 1996. 180.

²⁰ A 2 tantermes városi óvodát dr. Löwy László egészségügyi szempontból jellemzi: KAPOSSY 1905. 305. Az egy tantermes katolikus óvodát a Paulai Szent Vince apácák tartották fenn. (Uo.)

²¹ Zimmermann János (Pápa, 1820. március 27. – Berlin, 1901. július 2.) lakatosmester, chemnitzi (szászországi) szerszámgépgyáros, szülővárosa nagylelkű támogatója, Pápa díszpolgára (1875). Pápán utcanév őrzi az emlékét. Vö. VARGA 2014. 1111.

1875-ben városunk díszpolgárává választott, s később, 1882-ben arcképe a városháza tanácstermében kifüggesztetett.

1875-ben a szeretet leányai zárdája²² épült a Korona utcában boldogult Ranolder János veszprémi püspök²³ költségén.

1876-ban a református hitközség temploma udvarán egy elemi iskolát építtetett két tágas tanteremmel.²⁴

1881-ben a Séta téren állandó színház emeltetett részvénytársulat által, melynek alapja 1881. május 9-én lett letéve, s ugyanazon évi december 7-én abban már az első színi előadás is megtartott kellő ünnepélyességgel.²⁵

1882-ben az evangélikus hitfelekezet új paplakot építtetett.²⁶

1884-ben az evangélikus hitfelekezet temploma nevezetes újítás alá vétetett, meg bővített, toronnyal és haranggal ellátott, s ezek felszentelése ünnepélyes szertartással ment végbe.²⁷

²² Az 1633-ban alapított Paulai Szent Vince Szeretet Lányai Társulata (Societas Filiarum Caritas Sancti Vincentii a Paulo), másként irgalmas nővérek zárdájáról van szó, emyet a köznép csak *Zárda* néven emlegetett. A

²³ Ranolder János veszprémi püspök a tanítással és betegápolással foglalkozó Irgalmas Nővérek-rend tagjait 1854-ben Veszprémben, 1864-ben Pápán, 1872-ben Tapolcán, 1873-ban Kaposváron, 1875-ben Pesten telepítette le, az Angolkisasszonyokat 1860-ban hívta be Veszprémbe. A keszthelyi leánynevelő intézetet 1875-ben építtette, 1882-ben nyílt meg. TAKÁCS 1987. 49–76., VARGA 2014. 844–845.

²⁴ Korábban a Teleki Blanka, ma a Csáky u. 17. sz. alatti épület, a Dunántúli Református Egyházkerület Levéltára. A levéltár 2014 novemberében kezdte meg átköltözését új székházába, a teológiai akadémia épületébe, a volt Nátusba. Az épületben 1876–1901 között működött az elemi, 1901-től az ókollégiumban folyt a tanítás, 1905-től az Ajkay-féle házban, melyet iskola céljára rendeztek be. Vö. TÓTH 1941. 266.

²⁵ A színházat 1931-ben lebontották, a helyén épült fel a ma is álló új református templom. A pápai színház építéséről és megnyitásáról: NÁDASDY 1981. 57–66. A megnyitón Beödy Gábor társulata két darabot adott elő: Szigligeti Ede: *A nőuralom* c. három felvonásos vígjátékát és Csepreghy Ferenc: *A sárga csikó* c. három felvonásos népszínművét, melynek zenéjét Erkel Ferenc szerezte. A társulat 1881. december 7. – 1882. március 1. között 33 előadást tartott Pápán.

²⁶ Az evangélikus paplakot Voyta Adolf pápai építőmester építtette. VOYTA 1012. 78. Az építkezés 12 ezer forintba került. Az új paplakot „az építőmester az iskolaépülettel való szimmetria kedvéért” építtette alacsonyabbra. Vö. KAPOSSY 1905. 174.

²⁷ Az evangélikus templomot Voyta Adolf építtette. VOYTA 2012. 78. Az önkéntes munkát nem számítva, az építkezés 58 ezer forintba került. A templom felszentelését 1884. október 26-án fényes külsőségek között végezték. Vö. KAPOSSY 1905. 175.

1884-ben a szeretett leányai zárdája mellett egy emeletes árvaházat építtetett nagyméltóságú özvegy gróf Esterházy Pálné [a] saját költségén.²⁸

II. MAGÁNÉPÍTKEZÉSEK

a) *Alapjukból emelt házakban:*²⁹ 1836-ban a Győri útban a 263. számú Reguly-féle ház,³⁰ 1839-ben a Fő téren a 62. sz. ház Rába Boldizsárné³¹ által (most kaszinó³² helyiség), 1850-ben a Séta téren az Eisler-féle 815. sz. ház,³³ 1864-ben a Séta téren a Kluge-féle 823. sz. ház,³⁴ 1866-ban a Séta téren a Lá-

²⁸ Gróf Esterházy Pál (Bécs, 1805. október 30. – Levico, 1877. július 20.) nagybirtokos, a pápa-ugod-devecseri uradalom birtokosa, 1848/49-es honvéd őrnagy, hadosztályparancsnok. 1877-ben egy tirolai vadászbaleset következtében hunyt el. A gannai családi sírboltba temették. VOYTA 2012. 62. Esterházy Pál 1855-ben nősült, gr. Esterházy Ilonát (Gáta, 1835. június 9. – Bécs, 1896. május 12.) vette feleségül. Mindketten a pápai közintézmények, szegényügy kiemelkedő támogatói voltak. A zárdai katolikus kisdédóvoda helyisége pl. gr. Esterházy Pálné támogatásából épült. Az asszony férje halála után teljesen visszavonult a közélettől és egy bécsi zárdában élt. Szélhűdés következtében hunyt el. 1896. május 16-án őt is a gannai családi kriptába temették. – Veszprémmegye népoktatás ügye. Vargyas Endre kir. tanfelügyelő jelentéséből. n = PL 15 (1888) 29. sz. (július 8.) 121., Özv. gróf Esterházy Pálné. [nekrológ] = Uo. 23 (1896) 20. sz. (május 17.) 5.

²⁹ Az ábécé betűivel jelzett altételek a cikkben nincsenek kurziválva.

³⁰ 1848-ban Reguly János német szabó lakott benne, akit a feldühödött nép árulás gyanúja miatt 1849. június 13-án meggyilkolt. A házat utódai örökölték. HUDI 2001. 296.

³¹ Felsőőri Rába Boldizsár katolikus birtokos köznemes, Veszprém vármegye másodalispánjaként (1804–1827) Pápán lakott, felesége a katolikus nemes Tallián Rozália volt. 1827-ben, 55 évi vármegyei szolgálat után vonult vissza. VeML IV. 1. a. 1/1827 (november 12.) közgy. sz., HUDI 1995a. 60., HUNKÁR 2004. 77.

³² A cikkben régiesen: *casino*; ma a Fő u. 2. sz. alatti épület, amely a Pedagógus Művelődési Otthon székháza volt. Az U alakú épület eredetileg 1750 körül épült barokk stílusban. A városismertetés írói tévedtek, amikor az átépítés kapcsán a következőket írták: „Az épületet 1839-ben építette át Rába Boldizsár pápai polgármester felesége.” NÉMETH-SZABÓ 1989. 64–65. Rába ugyanis vármegyei másodalispán volt, városi tisztséget sose töltött be.

³³ Eisler Fülöp lisztkereskedő, 1892-ben az Eisler Fülöp Fia lisztkereskedő virilisként a városi képviselőtestület tagja. NÉVJEGYZÉK 1892. 190.

³⁴ Az evangélikus vallású Kluge Ferenc képfestő lakóházáról van szó. Ez még földszintes volt, koraeklektikus emeletes változatát 1869-ben építette Voyta Adolf építőmester. A ház Kluge Ferenc halálakor (1871) is a 823. számot viselte. Vö. VOYTA 2012. 78.

zár-, most Galamb-féle 812. sz. ház.³⁵ 1867-ben a Posta utcában Pap János úr 1048. sz. háza,³⁶ 1867-ben az Új utcában a Martonfalvay-féle 119. sz. ház,³⁷

³⁵ Galamb, másként Cseh-Galamb József (Veszprém, 1848. március 18. – Pápa, 1918. június 16.) református ügyvéd, 1889–1913 között az Esterházy család uradalmi ügyésze, emellett és gróf Batthyány Lajos uradalmi ügyésze volt. Idősebb korában elhatalmosodó neuraszténiája miatt tisztségeiről le kellett mondania. Virilisként évtizedeken át tagja volt a városi képviselőtestületnek. A Pápai Takarékpénztárnak alelnöki, majd elnöki tisztségét is betöltötte. A Dunántúli Református Egyházkerületnek hosszú ideig világi számvevője, majd tanácsbírája volt. A Jókai u. 18. szám alatti családi házából az alsóvárosi családi sírboltba temették. A Séta téren lévő házát felesége, Lázár Laura révén örökölhették. (Lázár Laura Lázár Lajos pápai ügyvéd lánya volt, aki 1874-ben halt meg.) Galambné a Pápai Jótékony Nőegyletnek aktív tagja, a Vörös Kereszt Egyesület pápai választmányának elnöke volt. 1914–1918 között a katonai kórház mintaszerűen vezette, melyért 1918-ban Koronás Arany Érdemkereszttel tüntették ki. Pápán hunyt el 1930. július 7-én. – WOITA 1885. 105., NÉVJEGYZÉK 1892. 190., Galamb József. [Nekrológ.] = PH 15 (1918) 25. sz. (június 22.) 1–2., Galamb József. [Nekrológ.] = PK 28 (1918) 25. sz. június 23.) 3., Halálozások. = PV 27 (1930) 28. sz. (július 13.) 3. A családi kapcsolatokról: LÁZÁR 1999.

³⁶ Pap Nepomuki János (?1807–Pápa, 1893. november 26.) jogász, középiskolai katolikus birtokos. 1834–1837 között a pápai járás alszolgabírája, 1837–1843 között ugyanott járási főszolgabíró, 1843–1848 között Veszprém megye főügyésze, 1848-ban főjegyző, a somlósárhelyi kerület országgyűlési képviselőjévé választotta. 1849 őszén Veszprém megye császári-királyi biztosa, 1850-ben megyefőnök, később a somlósárhelyi alapítványi uradalom tisztje, majd haláláig Pápán ügyvéd. Virilistaként évtizedeken át tagja volt a városi képviselőtestületnek és a törvényhatósági közgyűlésnek. 1878-ban a városi közgyűlés tiszteletbeli tanácsnokká választotta. 1884-től a városi közgyűlés jogügyi szakbizottságának elnöki tisztségét is betöltötte. Buzgó vallásos emberként 1877-től éveken elnöke volt a katolikus egyházközségnek. 1838-ban a Pápai Kaszinó választmányi tagja. Híresen fukar ember volt, jelentős vagyont gyűjtött össze, amelyet lánya, Amely és unokája örökölt. Végelgyengülésben hunyt el, végakarata szerint Középiszkázon temették el. – Pap János. [Nekrológ.] = PL 20 (1893) 49. sz. (december 3.) 220., Halálozás. = PFU 1 (1893) 37. sz. (december 3.) 5. HUDI 2001. 27., HUNKÁR 2004. 210., VARGA 2014. 779.

³⁷ Id. Martonfalvay Elek (Iszkáz, 1821 – Pápa, 1904. augusztus 28.) Iszkázon született katolikus nemes birtokos családba; a középiskoláit Veszprémben és Győrött, a jogakadémiát Pozsonyban. 1843-ban szerzett ügyvédi diplomát. 1848-ban 26 évesen Veszprém vármegye adószedője, a pápai nemzetőrség alhadnagya volt. 1848–1849-ben a pápai járás szolgabírájaként működött. 1849-től a város gyámi ügyésze, emellett a pápai gróf Esterházy és a marcaltói gróf Amadé család ügyésze. 1871-ben a pápai törvényszék megszervezésével megbízott miniszteri biztos. A kiegyezés után törvényszéki elnökként tevékenykedett Pápán, Kaposvárott, majd Győrött. Részt vett a Pápai Takarékpénztár alapításában, évtizedeken át az igazgatóság tagja volt. A pápai jogakadémián az állami vizsgabizottság elnökeként tevé-

1873-ban a Fő utcában Weisz Adolf 21. sz. háza,³⁸ 1881-ben a Szél utcában Nagy István 74. sz. háza.³⁹

b) *Földszinti házak emeletre vetettek*: 1838-ban a Fő téren a 6. sz. uradalmi ház, 1842-ben a Fő utcában Tóth Lajos úr 59. számú háza,⁴⁰ 1842-ben a Fő utcában Soós Dániel úr 60. sz. háza,⁴¹ 1846-ban a Hosszú utcában a Tarczy-féle 837. sz. ház,⁴² 1852-ben a Hosszú utcában a Kerkapoly-, utóbb Békássy-féle 840. számú ház,⁴³ 1867-ben a Fő utcában az Eőry-féle 15. sz. ház, 1881-

kenykedett. 1892-ben nyugalmazott királyi törvényszéki elnök, virilisként a városi képviselő-testület tagja. Utolsó éveiben súlyos beteg volt. A Kálvária temetőben nyugszik, sírját a plébánia néhány évvel ezelőtt újjahasznosította. Házasságából Pápán született ifj. Martonfalvay Elek (1853–1923) ügyvéd, hírlapíró. NÉVJEGYZÉK 1892. 190., Idősb Martonfalvay Elek. [Nekrológ.] = PH 1 (1904 36. sz. (szeptember 3.) 3., H. SZABÓ 1994. 104., HUDI 2001. 40.

³⁸ Weisz Adolf Fő utca 21. sz. alatti házában szabóüzlet működött, melyet 1888. május 20-án Singer Mihály vett át. A Weisz-féle üzletet 40 évi fennállás után egyesítette a magáéval. Üzletváltás. = PH 1 (1888) 4. sz. (június 3.) 8.

³⁹ 1878 novemberében a Szél utca 74. sz. alatt, a Pollák-féle kávéház szomszédságában Waldmann Ignác amerikai varrógépüzlete nyílt meg. Amerikai varrógépraktár Pápán. = PL 5 (1878) 46. sz. (november 17.) 189. Nagy István házának építéséről nincs sajtóértesülésünk. Nagy Istvánnak a Fő utca 50. sz. alatt is volt háza, melyet 1889-ben úgy hirdetett bérbeadásra, hogy már 30 éve papírüzlet működik benne és lakás tartozik hozzá. – A fő utca... = PL 16 (1889) 1. sz. (január 6.) 4.

⁴⁰ Tóth Lajos (Pápa, 1805. november 27. – Pápa, 1886. június 6.) kiváló képzettségű pápai ügyvéd, Tóth Ferenc dunántúli református püspök és Cziike Julianna fia. 1847-ben a 30 pápai ügyvéd egyike. A pápai Esterházy (és több más megyebeli főúri) család ügyésze. A kaszinó mellett tagja volt a takarékpénztárnak, a székesfehérvári ügyvédi kamarának, 1885–1889 között főgondnoka a pápai református egyháznak. TÓTH 1941. 269., HUDI 2001. 58., VOYTA 2012. 28.

⁴¹ Soós Dániel református birtokos, belsővárosi háztulajdonos, a református egyházköz-ség módosabb tagjaként 1850/51-ben a II. adóosztályba tartozott (ekkor az egyháztagok teherviselő képességük szerint az I–VIII. adóosztály valamelyikében foglaltak helyet). Adóbesorolása az 1850-es években változatlan maradt. 1883-ban virilis jogon a városi képviselő-testület tagja volt. DREL III. 62. Adókievetési lajstrom az 1850/51. évre. Pápa, 1850. december 15. – A múlt vasárnap... = PL 10 (1883) 1. sz. (január 7.) 3.

⁴² Tarczy Lajos (Hetény, 1807. december 6. – Bécs, 1881. március 20.) református főiskolai tanár, a Képzőtársulat (1841) alapítója, 1841–1844 között tanárelnöke. Lakása ma a Jókai u. 26. számú ház, emléktábla jelöli. VARGA 2014. 1002.

⁴³ Békási Békássy Lajos (Kemeneshőgyész, 1825 – Pápa, 1880. július 24.) jogász, szolgabíró, földbirtokos. 1848/49-ben honvéd százados, a világosi fegyverletételt követően besorozták

ben dr. Korit[s]choner Lipót úr Korvin utcai 321. sz. háza,⁴⁴ 1883-ban a Hosz-szú utcában a Váli-féle 834. sz. [ház] belső része.⁴⁵

c) *Földszinti ház épült:* ez 50 év alatt mintegy 120–130.

d) *A város külbirtokán történt építkezések:* a városnak a p.-gyimóthi⁴⁶ határon levő pusztáján a földek ember emlékezete óta parcellánként szoktak a városi lakosoknak bérbe adni, de ezen kezelési mód célszerűtlennek bizonyulván, a város elhatározta, hogy azokat rendes majorsággá alakítja,⁴⁷ mely célból 1847-ben azon, szükséges gazdasági épületekkel, egy majort állíttatott fel, mire 8000 ft kölcsönt vett [fel], s a pusztát egyelőre házilag kezeltette, de 1851-ben már Czéhmaszter Ferencnek⁴⁸ adta bérbe, mely is az időkori városbíró, Villax Antalról⁴⁹ Antalházi pusztának lett nevezve.

az osztrák császári seregbe. Leszerelése után Pápán telepedett le és békási birtokán gazdálkodott. Voyta Adolf barátjaként részt vett a Pápai Népbank szervezésében. VOYTA 2012. 139.

⁴⁴ Koritschoner Lipót dr. (Pápa, 1850 – Pápa, 1911. január 31.) izraelita vallású ügyvéd, Veszprém vármegye tiszteletbeli ügyésze, a cionista mozgalom úttörője. A pápai református gimnáziumban tanult és érettségizett, majd a bécsi és budapesti egyetem jogi fakultásán folytatta tanulmányait. Az ügyvédi diploma megszerzése után Budapesten Weinmann Fülöp királyi közjegyző helyetteseként dolgozott, 1879-ben jött vissza szülővárosába, ahol ügyvédi irodát nyitott. Virilis jogon évtizedeken át Pápa város képviselőtestületének tagjaként tevékenykedett. 1880-tól a Pápa és Vidéke Takarékpénztár jogtanácsosa, a Pápai Izraelita Ápolda alapítója és elnöke volt. 1896-ban a Szabadelvű Párt helyi vezetőségének tagja. 1905-ben egyik alapítója volt a pápai Choveve Cion egyesületnek. Haláláig a Jókai Mór u. 26. számú házban lakott. Az új izraelita temetőben nyugszik. 1909-ben 23 évesen tüdőbajban elhunyt egyetlen fia, Koritschoner Iván ügyvédjelölt mellé temették. (Fia tehetségesen verselt, versei Katona Iván álnéven jelentek meg a Pápai Hírlapban.) NÉVJEGYZÉK 1892. 190., Halálozások. = PK 19 (1909) 43. sz. (október 24.) 5., dr. Koritschoner Lipót. [Nekrológ.] = PH 8 (1911) 5. sz. (február 4.) 3–4., HERMANN 1995. 46., SZALAI 2003. 52., 56–57., 104.

⁴⁵ Váli-féle ház: Váli Ferenc (Magyarsók, 1810. szeptember 30. – Pápa, 1882. december 13.) a pápai református gimnázium tanára, tankönyvíró. A Jókai u. 25. szám alatti házában emléktábla őrzi a nevét. Az alsóvárosi temetőben nyugszik. VARGA 2014. 1050–1051.

⁴⁶ pusztagyimóti

⁴⁷ A város pusztagyimóti gazdaságának korszerű majorsággá történő átalakításáról Bezerédy Mihály pápai uradalmi prefektus készített tanulmányt, melyet a városi tanács elfogadott, s a birtokot saját kezelésbe vette. Bezerédy tervezetét közli: HUDI 2001. 50–56.

⁴⁸ Czéhmaszter Ferenc vaskereskedő, városi tanácsnok. 1842-ben városi adóévvő. 1847-ben Pápa négy vaskereskedőinek egyike, városi tanácsnok és gyámatya. 1848-ban 37 éves, magánzó, a városi nemzetőrség főhadnagya. 1849 októberében gyámatyai pénztárnok 425

A város határának tagosítása alkalmával 1877-ben a kisebb részletekben elszórva volt városi földek: a polgári árpóda⁵⁰ földbirtoka, úgy az iskolai földek és jegyzői illetmény egy tagban lettek a Felsőmezőn, a pálházi urasági telek mellett kimérve, ezeken a város szintén kisebbszerű gazdasági épületeket emeltetett.

e) *A város belterületén:* A város majorjában egy szilárd cselédház és szénás pajta, ez alá egy tágas kocsiszín állíttatott fel, mely a tűzoltó egyletnek⁵¹ is szertárul szolgál, ezen egyet ugyanott egy őrtornyot is emeltetett. A város malmánál a régi molnárlakás helyett a malom melletti istálló új molnárlakássá alakíttatott. (Mikor?)⁵²

A Csóka vendéglő⁵³ megett egy fecskendőszín állíttatott fel a város által 1854-ben. A Hosszú utcai korcsmánál 1884-ben jégverem építtetett.

váltóforint évi fizetéssel. 1849. november 11-től az egyik árvagyámatyává nevezték ki. KAPOSSY 1905. 342., H. SZABÓ 1994. 105., HUDI 2001. 57–58., 343.

⁴⁹ Villax [Willax] Antal (Pápa, 1794. április 26. – Pápa, 1875. február 5.) tímármester, városi tanácsos, Villax Ferdinánd (1784–1857) zirci apát öccse. 1834–1842 között bizonyíthatóan a fegyveres polgárság őrnagya, 1841-ben a zeneiskola egyik alapítója, 1846–1848 között városbíró, 1848–1849-ben a város polgármestere, a városi nemzetőrség őrnagya, 1849–1856 között ismét városbíró, akkor lemondott. 1847-ben a győri fegyveres polgárság tiszteletbeli tagjává választotta. MITHAY 1986. 47., 52., 49., KAPOSSY 1905. 342–349., H. SZABÓ 1994. 105., HUDI 2001. 348., VARGA 2014. 1080–1081.

⁵⁰ A polgári ispotály a Kisgyimóthi család kegyes hagyományából jött létre, 1732-ben a ferendces rendház közelében állt, 11 személyt ápoltak benne. KISS 1908. 118.

⁵¹ A Pápai Önkéntes Tűzoltó Egylet 1871. január 15-én alakult meg ideiglenesen, április 16-án tartotta tisztújítását, és fogadta el alapszabályát. A 60 alapító, 130 működő és 300 pártoló taggal rendelkező testület első elnökévé Woita József polgármestert, alelnökévé Vághó János uradalmi mérnököt, főjegyzőjévé Rózsa István református főiskolai tanárt választották meg. Az egyletet anyagilag támogató gróf Esterházy Pált tiszteletbeli főelnöknek választották. Vö. HUDI-MEZEI 2004. 58.

⁵² A szerkesztő kérdése a nagyközönséghez.

⁵³ A Csóka vendéglő az egykori Alsóváros szélén, négy út (Veszprémi út, Gyimóti út, Hosszú utca és Pocséta utca) kereszteződésében feküdt. Gróf Esterházy Ferenc építtette az 1750-es években. Egykori épületében ma a MOL-benzinkút üzlethelyisége van. A beszálló vendéglő életét feleleveníti: HUSZÁR 2005. 21–22., történetéről: SZALAI 2005. 87.

III.
A VÁROS SZERZEMÉNYE INGATLANOKBAN

1835-től 1885-ig. A Bika-féle ház a város malma⁵⁴ és alsó Hosszú utcai korcsmája közt leégvén, a telket a város 1860-ban 600 ft-ért megvásárolta, s a malom udvarához csatolta.

Az úgynevezett Ordonance-ház⁵⁵, melynek [a] telke [a] gr. Esterházy családé volt, a város 1871-ben 537. jk[v]. p. a.⁵⁶ foglalt határozat szerint 2 hold szántóföldért becserélete, ezen telken épült 1874/75-ben a városi kisdédóvoda és rajziskola.⁵⁷

A Felsővárosban, a Tóth Lajos-féle 542. sz. ház⁵⁸ [a város] 1879-ben 5000 ft-ért megvásárolta, s azt még 2700 ft beruházásával közvágóhíddá alakította, mely a beruházott és vételi összeget pár év múlva le fogja törleszteni, s a városnak tiszta javadalmává fog válni.

A gyepmesteri lakást a város 1880-ban, [a] 85. és 505. sz. házakat a város Seebauer Jánostól⁵⁸ 1864-ben vásárolta meg 7300 ft-ért, melyet előbb a lo-

⁵⁴ A városmalom a Szalmavári Kovács János utcában állt. HORVÁTH-TÓTH 1936. 138. Ma a Bakonyerdő Zrt. székháza telke végén jelképes malomkerék őrzi az emléket. A malmot a város építtette és bérlők által működtette. A malom 237 négyszöghöles területe a Bika-féle telekkel 254 négyszögöllel egészült ki 1860-ban. Vö. NÁDASDY 1986. 29.

⁵⁵ Ordonance ház, ordonánc-ház: az *ordonnance* (francia) = katonai küldönc, parancstovábbító katona; nyilván a katonaság ellátását szolgáló ordonánc személyzet házáról van szó.

⁵⁶ jegyzőkönyvi pont alatt

⁵⁷ A városi kisdédóvoda az 1874. évi polgármesteri jelentésben XIII. fejezetében (Építkezések) szerepel. WOITA 1875. 104.

⁵⁸ Seebauer János pápai polgár, 1842-ben a Felsőváros részéről megválasztott tanácsbeli. 1847-ben is városi tanácsnok. 1848-ban Seebauer János néven, 40 éves tímármesterként, házbirtokosként tüntették fel az országgyűlési képviselői választójoggal bírók összeírásában. 1849 novemberében a császár-királyi hatóságok nem tartották elég megbízhatónak, ezért a városi tisztségviselők között nem szerepel. A helyi sajtóban 1874–1892-ben fordul elő; virilistaként a városi képviselőtestületnek és a megyebizottságnak is évtizedeken át tagja volt. A Pápai Gözcseplőgép Társulatnak felügyelőbizottsági tagja volt az 1870-es évek második felében. Családja a Kálvária temetőbe temetkezett. KAPOSSY 1905. 348–349., HUDI 1995b. 89., HUDI 2001. 58., 152., 342–346. – Gyászjelentés. = PL 8 (1881) 36. sz. (augusztus 20.) 148. – A mult vasárnap... = PL 10 (1883) 1. sz. (január 7.) 3. – Névjegyzéke a legtöbb államadót fizető városi képviselőknek. = PL 19 (1892) 47. sz. (november 20.) 190.

vasság, 1869. október 1. óta pedig a 71. honvédszászlóalj, 1884. november hóig tartotta megszállva.⁵⁹

Tagosítás alkalmával városi faiskolául az állami laktanya udvartelke szomszédságában délkeletről kijelölt terület elcseréltetett ugyancsak a laktanya udvartelkének északnyugati⁶⁰ részén a borsosgyőri utcahosszat fekvő területtel, amiről szóló csereszerződést a megyének 1882. szeptember 4-én 428/10450., a minisztériumnak⁶¹ pedig december 2-ről 53265. sz. rendeletével lett jóváhagyva.

IV.

JÓTÉKONY ÉS TÁRSADALMI EGYLETEK ALAKULÁSA

1835-től 1885-ig. 1835-ben alakult a Pápai Casino,⁶² mely 50 éves évfordulóját 1884. december 31-én ünnepelte, ez alkalommal annak múltját s egész történelmét [a] még akkor életben volt boldogult Bocsor István,⁶³ a casinonak keletkeztétől fogva annak állandó tagja, jelesen tolmácsolta; ily veterán tagok közül még akkor Bocsor István és Tóth Lajos,⁶⁴ most is Pap János,⁶⁵ Woita József, Rikóty Károly⁶⁶ és József⁶⁷ voltak, illetőleg vannak életben.

⁵⁹ A 71. honvédszászlóaljat Pápáról Veszprémbe helyezték. A honvédek 1884. október 1-jén a „Söprök a pápai utcát” dalt énekelve költöztek el a városból. – „Söprök a pápai utcát” című dalt... = PL 11 (1884) 40. sz. (október 5.) 166.

⁶⁰ A cikkben korabeli szóhasználat: *északnyugati*

⁶¹ A cikkben: *ministeriumnak*

⁶² Téves adat: a Pápai Kaszinó megalakítását 1834. január 4-én határozták el, alakuló közgyűlését január 6-án tartották, melyen elfogadták az alapszabályait és megválasztották tisztikarát. A polgárok kiválásával 1837-ben jött létre a Polgári Kaszinó. Vö. HORVÁTH-TÓTH 1936. 47., KÖVI 1986. 54–56.

⁶³ Bocsor István (Enying, 1807. október 18. – Pápa, 1885. június 3.) pápai református főiskolai tanár, tankönyvíró, 1848-ban az enyingi választókerület országgyűlési képviselője. A Széchenyi u. 10. számú házban emléktábla őrzi a nevét. VARGA 2014. 138.

⁶⁴ Tóth Lajos ügyvéd, a Pápai Kaszinó alapító tagja, az 1838-ban kiadott nyomtatott névsorban is szerepel. HUDI 2001. 27.

⁶⁵ Pap Nepomuki János (?1807–Pápa, 1893) pápai ügyvéd, középiskolai katolikus birto-
kos. 1892-ben magánzó, virilisként képviselőtestületi tag. 1838-ban a Pápai Kaszinó választ-
mányi tagja. NÉVJEGYZÉK 1892. 190., HUDI 2001. 27., HUNKÁR 2004. 210., VARGA 2014. 779.

1837-ben alakult a Polgári Kör, mely máig⁶⁸ is szintén fennáll s virágzásnak örvend.⁶⁹

1863-ban a Pápai Takarékpénztár, melynek alapszabályai 1863. február 22-én 2115. sz. udvari rendelvényrel helyben hagyatván, működését 1863. február 1-én megkezdette, s az 1885. évi zárszámadás szerint 2.404.468 ft 95 kr forgalmat mutat ki.

1865. szeptember 8-án nyílt meg városunkban a távirdai közlekedés, ami által pótolta hiányt és nyert előnyök mindenki előtt ismeretesek.

1870-ben a Pápai Népbank, melynek alapszabályai 1870. november 22-én 1509. sz. a. kelt miniszteri rendelettel helyben hagyatván, működését csak 1878. április haváig folytatta, amikor liquidációt⁷⁰ rendelve el, ez még máig⁷¹ sincs befejezve.⁷²

⁶⁶ Rikóty [Rikóti, Rikóty, Rikotti] Károly pápai polgár, 1842-ben a Felsőváros részéről megválasztott tanácsbeli, a pápai fegyveres polgárság pénztárosa (1845), a Pápai Kaszinó alapító tagja. 1848-ban 42 éves magánzó, a városi nemzetőrség tagja. 1881–1889 között a Pápai Gözcséplőgép Társulat igazgatója. MITHAY 1986. 46., HUDI 1995b. 89., H. SZABÓ 1994. 89. Hirdetmény. = PL 8 (1181) 7. sz. (február 13.) 28., Hirdetmény. = Uo. 16 (1189) 1. sz. (január 6.) 4.

⁶⁷ Rikóty [Rikotti, Rikóti] József 1848-ban 41 éves, uradalmi számtartó, a városi nemzetőrség tagja. 1848. június 17-én, az országgyűlési követ megválasztása előtt évi 500 forintos jövedelemmel került a politikai választójogot élvezők összeírásába. Ekkor 40 évesnek írták. 1849-től a két kaszinó egyesüléséből keletkezett Polgári Kör választmányi tagjaként tevékenykedett. 1874-ben városi számvevő volt. 1883-ban virilis jogon a városi képviselőtestület tagja. 1890-ben még élt. Művelt, olvasott embernek számított, komolyabb magánkönyvtára lehetett. Erre utal, hogy 1878-ban a Polgári Körnek 82 kötetet ajándékozott. Egyik kortársa, Löwy László városi képviselő úgy jellemezte, hogy mintaszerű hivatalnok volt. „Ő képes lett volna és volt is hajlama a haladáshoz; de ezen környezete mellett úszott az árral.” Egyik képviselőtársa – A múlt vasárnap... = PL 10 (1883) 1. sz. (január 7.) 3. H. SZABÓ 1994. 105., HUDI 2001. 149., HUDI 2008. 88., LÖWY 2010. 171.

⁶⁸ A cikkben korabeli szóhasználattal: *maig*

⁶⁹ A Polgári Kaszinót a Pápai Kaszinóból kilépő polgárok alakították meg 1837-ben. Az egyesület 1867-ben Polgári Kör néven alakult újjá. Vö. KAPOSSY 1905. 261., HUDI 2007. 113.

⁷⁰ liquidatio (latin) = felszámolás

⁷¹ A cikkben: *maig*

⁷² A Pápai Népbank létrehozásáról, a tisztviselők sikkasztásáról, az intézmény csődjéről részletesen beszámol visszaemlékezéseiben Voyta Adolf építőmester. VOYTA 2012. 139–147.

1871-ben a Pápai Kereskedelmi Bank, melynek alapszabályai 1871. február 20-án 1509. sz. a. kelt minis[z]teri rendelettel helyben hagyatván, működését 1873. október havában szintén beszüntette és liquidált.⁷³

1871-ben az önkéntes tűzoltó egyesület alakult, mely zászlószentelési ünnepélyét 1876-ban tartotta.⁷⁴

1873-ban [alakult] a Pápai Jótékony Nőegylet,⁷⁵ mely 12 évi működése után 9658 ft 43 kr törzsvagyonnal rendelkezik, mi 327 ft 79 kr kivételével gyümölcsözőleg van elhelyezve. 1885-ben segélyezett 68 szegényt 1327 ft 67 kr.-ral, s gondozott 27 árvát 801 ft 99 kr.-ral. Összesen 2129 ft 66 kr.-ral [gazdálkodott].

1873-ban a lövész egyesület, melynek alapszabályai 1873. augusztus 9-én 32740. sz. belügyminiszteri rendelettel helyben hagyattak.

1874-ben az uszoda részvénytársulat, amelynek engedélyezéséhez a város 140/[1]874. sz. közgyűlési határozatával járult, ennek gyakorlati helyisége ugyanazon évben berendezve, a használatnak átadott a város malma alatt, melyért jogelismerés címén a városnak évenként 1 db aranyat fizetett, mely utóbb 10 kr-ra lett [le]szállítva.⁷⁶

1875. A Kertészeti Társulat alakult.⁷⁷

1878. A Pápa és Városi és Vidéki Takarékpénztár [alakult],⁷⁸ melynek alapszabályai a veszprémi királyi törvényszéknél 1878. október 21-én 11490. sz. a. bemutatvatván, a céggel együtt bejegyeztettek.

1879. A Pápai Vereskereszt Fiókegylet [alakult].⁷⁹

1879. A gőzcséplő részvénytársulat [alakult], mely 1871-ben már első ízben, de 1879-ben újból alakult és alapszabályai és cége a veszprémi királyi

⁷³ A Pápai Kereskedelmi Bankról: KAPOSSY 1905. 338–339.

⁷⁴ A Pápai Önkéntes Tűzoltó Egyesület 1876. júniusban tartotta a zászlószentelési ünnepélyét 700 tűzoltó jelenlétében. KAPOSSY 1905. 167.

⁷⁵ A városmonográfia szerint 1874-ben alakult. KAPOSSY 1905. 163.

⁷⁶ A Pápai Uszoda Rt. 1875–1913 között működött. Alapításában Antal Gábor játszotta a főszerepet. HUDI 2011. 35.

⁷⁷ A Pápai Kertészeti Társulat (1874) létrehozását a pápai szabadkőművesek is támogatták. HUDI 2011. 33.

⁷⁸ A Pápa Városi és Vidéki Takarékpénztárról: KAPOSSY 1905. 339–340.

⁷⁹ A városmonográfia szerint 1879 januárjában alakult meg. KAPOSSY 1905. 163. A Pápai Vöröskereszt Egyesület alapítói, választmányának tagjai között számos izraelita volt. Vö. SZALAI 2003. 55.

törvényszéknél mint kereskedelmi bíróságnál 1879. március 9-ről 6307. sz. a. vannak bejegyezve.⁸⁰

1882-ben a Lloyd Egylet [is megalakult], melynek alapszabályai a kereskedelmi minisztériumnak 1882. július 10-én 22505. sz. kelt intézkedésével nyertek jóváhagyást.⁸¹

1884-ben városunkban a 3. gyógyszerár engedélyezett 1884. aug. 4-ről 39768. sz. belügyminiszteri intézkedéssel, mely 1885. február 18-án történt szabályszerű megvizsgálás után azonnal meg is nyitott a Kistéren [a] 393. sz. házban.

V.

A HATÓSÁGI SZERVEZETBEN TÖRTÉNT VÁLTOZÁSOK

1835–1885-ig. 1842-ben az előbb külön helyhatósággal bírt 3 városrész egybeolvasása iránt a tárgyalások már 1841-ben megkezdettek, s folytak egy éven át, midőn 1842. ápr. 21-én a végtárgyalásra, illetőleg az egyezség megállapítására a belváros részéről 24, az alsó- és felsővárosok részéről 12 és 12 meghatalmazott választott; a végtárgyalás megyei küldöttség előtt 1842. április 27-én tartott meg, amidőn az egyezség megállapított, s június 13-án aláíratott 48 meghatalmazott által, kik közül mai napig még Seebauer János⁸² van életben.

⁸⁰ A Pápai Gőzcséplőgép Társulatot 40 darab, egyenként 500 forint értékű részvénnel, összesen 20.000 forint alaptőkével alapították. Vagyonának (székház, két régi gőz- és cséplőgép, két új cséplőgép, három régi gőzgép, egy lovaskocsi, kevés készpénz) értéke 1881 év végén megközelítette a 25 ezer forintot. A társulat igazgatója Rikóti Károly, könyvelője Buchwald Antal, három felügyelője Antal Gábor, Lövy Adolf, Kluge Károly voltak. – Hirdetése. = PL 9 (1882) 1. sz. (január 8.) 9.

⁸¹ A „kereskedelem és iparszorgalom emelésére” 1881-ben szerveződött a Pápai Lloyd, melynek alapszabályát a következő évben hagyták jóvá. 1894-ben 100 taggal működött, saját könyvtárat tartott fenn, 17 magyar és német nyelvű hírlapot járatott. KAPOSSY 1905. 262.

⁸² Seebauer János magánzó 1892-ben a legtöbb állami egyenesadót fizetők közé tartozott, e jogon volt városi képviselőtestületi tag. NÉVJEGYZÉK 1892.

1848-ban Pápa városa külön országgyűlési képviselőválasztási joggal ruházott fel.⁸³

1849-ben a város az abszolút kormányzat folytán az időkori császári királyi szolgabíróság alá került.⁸⁴

Itt helyén látom megemlíteni a magyar nemzet történelmében korszakot képező 1848–1849-ki szabadságharcot, amely alatt a városra kirótt hadisarcok, az ezután bekövetkezett abszolút kormány alatt, a katonaszállásolásokkal felmerült terhek, szolgálmányok kezdték leginkább a város eladósoadását előidézni, ugyanis jelentékenyebb ilyenmű terhe volt már a városnak az 1849. júl. 17-én 624. jkv.-i p. szerint követelt 1500 akó jó bor, 500 akó pálinka hordóstól, 1000 db lepedő, 500 db szalmazsák, 500 db fejevándor, 1000 db ing, 1000 db lábravaló, 400 pár bakancs, 200 db törülköző s különféle főző-, evőeszközök, kórházi szerelvények stb.

1857. A város ugyancsak az abszolút kormányzat alatt új szervezetet nyert.⁸⁵

Városunk ez időkori hatósága, felfogva azon hivatását, hogy a szépítés terén haladásban is más, hozzánk hasonló népességű és műveltségű városoktól elmaradni nem szabad, s belátva az éji utcavilágításnak úgy közbátorsági, mint kényelmi tekintetből szükséges és elodázhatatlan⁸⁶ voltát, ugyancsak 1857-ben elrendelte, hogy egyelőre a Fő téren egy kettős lángú kandeláber,⁸⁷ és legalább a főbb utcákban 20 utcalámpa állíttassék fel, ezzel kezdetett meg városunkban az utcavilágítás, mit a jelen ideig annyira terjeszteni sikerült, hogy jelenleg 119 utcalámpa van.

⁸³ 1848-ban Pápa város – a megyebeli mezővárosok közül egyedülként – önálló választókerületet alkotott és egy országgyűlési követet választott. Erről az 1848. évi V. tc. 5.§.-a rendelkezett. Vö. 1847/8-ik országgyűlési törvények. Nyomatott miniszter-elnöki rendelet-nél fogva a k. kir. megerősítést nyert eredeti kézirat után. Pozsony, 1848. 22. A város a kiegyezés korában is saját követet választhatott. Vö. WOITA 1875. 66.

⁸⁴ Az új városi tisztkart 1849. november 11-én nevezték ki. A pápai járást Pápay Miklós cs. k. főbíró irányította. Vö. KAPOSSY 1905. 348. Pápay Miklós Pápay Sámuel uradalmi ügyész, irodalomtörténész fia volt.

⁸⁵ Erről a városi jegyzőkönyvek pontos adatokat nem tartalmaznak. Vö. KAPOSSY 1905. 350.

⁸⁶ A cikkben régiesen: *elodázhatlan*

⁸⁷ A cikkben régiesen: *Candelaber*

Szükségesnek látta továbbá [a] városi hatóságunk úgy egészségügyi, mint köztársalgási tekintetéből⁸⁸ egy nyilvános és közsétatérnek is berendezését, mely célra ép[p]en az én megbízatásom folytán általam előterjesztett tervezet szerint a volt fapiac jeleltetvén ki, ez ugyancsak az 1857. évben lett bekerítve, s fákkal beültetve.

Ezen évben kezdetett meg a gyalogjárdáknak négyszögletű faragott kővel való kirakatása is, amennyire az a jelen állapotig, később somlai kővel is pótolva terjesztetett.

1861. A város régi alkotmányszerű szervezete visszaállott.⁸⁹

1862. Városi törvényszék állíttatott fel, mely azon évi július 15-én hivatalába ünnepélyesen be is iktattatott.⁹⁰

1865. A városi törvényszék december 2-ról 23688. sz. a. kelt királyi helytartósági intézvénnyel megszünttetett.⁹¹

1865. A város kövezetvám-szedési engedélyt nyert, mely 3 évenként szokott megújíttatni.

1872. Városunkban is királyi törvényszék állíttatott fel járásbíróssággal és telekkönyvi hatósággal, a törvényszék azonban 1876. július hónapban már ismét megszünttetett.

1872. Városunk hatósága új törvény alapján rendezett tanácsú minőségben szervezkedett.⁹²

1872. A város a vasútról beszállított tárgyak után vámszedési engedélyt nyert a közmunka és közlekedési minisztériumnak 9899. sz. intézvényével, mely szintén 3 évenként szokott megújíttatni.⁹³

⁸⁸ Helyesebben: *tekintetből*

⁸⁹ Ekkor ismét az 1848. évi törvények értelmében választottak tisztikart. KAPOSSY 1905. 350.

⁹⁰ A városi törvényszék felállítását az 1862. május 21-i gyűlésen mondták ki. A törvényszéki tanácsosi állásokra július 9-én tettek javaslatot. KAPOSSY 1905. 350–352.

⁹¹ Vö. Kapossy 1905. 353.

⁹² Az 1872. évi (későbbi módosításokkal kiegészített) szervezeti szabályzatot közzétette Schoor Ernő: KAPOSSY 1905. 353–363. Az 1872-ben közzétett szervezési szabályzat 55 oldalas volt: WOITA 1872.

⁹³ 1874. május 15-től a győri országuóra (útszakaszra) is kiterjesztett vámszedés éves bevétele 4500 forintra kalkulálták. WOITA 1875. 65.

1872. A városnak keddi napokon terményekre egy második hetivásár tarthatása engedélyeztetett a földm. ipar és kereskedelmi minisztérium által március 20-ról 2773. sz. a.

1874. A város külön újoncozási területté jeleltetett.⁹⁴

Az utóbbi években különféle szabályrendeletek alkottattak, nevezetesen:

– A város közigazgatási és árvaszéki szervezeti szabályzata.⁹⁵

– Vágóhídi szabályrendelet.⁹⁶

– Zárórákra.⁹⁷

– Utcai csendzavarásra.⁹⁸

– Tapolca folyó, Cinca árok, utcacsatornák és gyalogjárdák tisztán tartására.⁹⁹

– Foglalkozást közvetítő és cselédszerző.¹⁰⁰

⁹⁴ A magyar királyi honvédelmi minisztérium 1873. február 13-án kelt 1600 sz. rendeletével Pápa városát különálló újoncozási járássá nyilvánította. Az 1874. évi újoncállításkor már az új beosztást alkalmazták. WOITA 1875. 105.

⁹⁵ A város szervezési szabályrendelete 1872-ben készült, a közigazgatási és árvaszéki szabályzat már 1876-ban létezett és módosításra szorult: módosítását egy 5 tagú bizottságra bízta. – Pápa városa képviselő testületének 1876. évi június 24-én tartott rendkívüli közgyűlése. = PL 3 (1876) 27. sz. (nyárhó 1.) 113–114.

⁹⁶ A vágóhídi szabályrendeletet az új vágóhíd létesítésekor, 1880-ban alkották meg, s a vágóhíd 1880. május 3-án történt üzembe helyezésékor kezdték alkalmazni. Az állategészségügyi törvény 1889. január 1-vel történő életbe lépése miatt az 1888. október 29-én tartott rendkívüli közgyűlésen módosították. – Polgármesteri jelentés az 1880-ik évről. [I. rész] = PL 8 (1881) 32. sz. (július 24.) 129., Városi ügyek. = PH 1 (1888) 26. sz. (november 4.) 3–4.

⁹⁷ A zárórék betartására, betartatására a képviselőtestület 1876. július 17-én tartott közgyűlésén alkotott rendeletet. – A városi hatóság köréből. = PL 3 (1876) 32. sz. (augusztus 5.) 134.

⁹⁸ Az utcai csenháborításra vonatkozó szabályrendelet-tervezetet a közgyűlés 1884. május 3-án Veszprém megye észrevételei alapján módosította. Városi közgyűlés. = PL 11 (1884) 18. sz. (május 4.) 73.

⁹⁹ A csatornák és gyalogjárdák tisztítására vonatkozó szabályrendeletet a belügyminisztérium 1884-ben hagyta jóvá. Városi közgyűlés. = PL 11 (1884) 18. sz. (május 4.) 73. A városi képviselőtestület 1883. február 10-én fogadta el a szabályrendeletet, amelyet Prónay József államtitkár 1884. február 19-én hagyott jóvá. Szövege: *Szabályrendelet. A Tapolca folyó, Czincza árok, utca, csatornák és gyalogjárdák tisztán tartására.* = PL 11 (1884) 43. sz. (október 26.) 178.

¹⁰⁰ A foglalkozást közvetítő és cselédszerző üzletről szóló helyi szabályrendeletet az új ipartörvény alapján 1884 őszén készítették és 1884. november 7-én tettek ki közzszemlére. A jogsza-

- A társas- és bérkocsi.¹⁰¹
- A hordár és bérszolgaság.¹⁰²
- A kéményseprő.¹⁰³
- A zsibárus üzletek gyakorlására vonatkozó szabályrendeletek.¹⁰⁴

* * * * *

RÖVIDÍTÉSEK

DREL	= Dunántúli Református Egyházkerület levéltára
PFU	= Pápai Független Ujság
PH	= Pápai Hírlap
PK	= Pápai Közlöny
PL	= Pápai Lapok
PV	= Pápa és Vidéke
VeML	= Magyar Nemzeti Levéltár Veszprém Megyei Levéltára

bályt az 1884. november 22-én tartott közgyűlésen fogadták el. Hivatalos rovat. = PL 11 (1884) 45. sz. (november 9.) 187., Városi képviselőtestület... = PL 11 (1884) 47. sz. (november 23.) 196–197.

¹⁰¹ A rendes járási időhöz kötött személyszállításról vagyis társaskocsiról, valamint a bérkocsiról szóló városi szabályrendeletet az új ipartörvény alapján 1884 őszén készítették és mindkettőt 1884. november 7-én tettek ki közszemlére. Hivatalos rovat. = PL 11 (1884) 45. sz. (november 9.) 187.

¹⁰² A hordár és bérszolgaság szabályozásáról az új ipartörvény alapján 1884 őszén készítettek városi szabályrendeletet, melyet 1884. november 7-én tettek ki közszemlére. A jogszabályt az 1884. november 22-én tartott közgyűlésen fogadták el. – Hivatalos rovat. = PL 11 (1884) 45. sz. (november 9.) 187., Városi képviselőtestület... = PL 11 (1884) 47. sz. (november 23.) 196–197.

¹⁰³ A város a kéményseprési ipargyakorlást 1875-ben szabályozta. A kéményseprési szabályrendeletet az új ipartörvény alapján 1884 őszén készítették és 1884. november 7-én tettek ki közszemlére. A jogszabályt az 1884. november 22-én tartott közgyűlésen fogadták el. – Hivatalos rovat. = PL 11 (1884) 45. sz. (november 9.) 187., – Városi képviselőtestület... = PL 11 (1884) 47. sz. (november 23.) 196–197.

¹⁰⁴ A zsibáruskodásra vonatkozó helyi szabályrendeletet az 1884. november 22-én tartott közgyűlésen fogadták el. – Városi képviselőtestület... = PL 11 (1884) 47. sz. (november 23.) 196–197. – A zsibáruskodás gyakorlását már 1875-ben szabályozták: Szabályrendelet az ipartörvény 5. §-ában felsorolt iparágak gyakorlásának szabályozása iránt. Pápa, 1875. július 1. [A szabályrendelet a következő iparok gyakorlására vonatkozik: a.) szálloda, b.) korcsma, bor-, ser- és pálinkamérés, c.) kávéház és pótkávéház, d.) zsibáruskodás, e.) zálogra való kölcsönzés, f.) cselédszerzés, g.) kéményseprés, h.) rendes járási időhöz között s minden egyéb személyszállítás, i.) hordár és bérszolga.]

LEVÉLTÁRI FORRÁSOK

DREL III. 62	A Pápai Református Egyházközség iratai (1510–1950)
VeML IV. 1. a.	Veszprém vármegye nemesi köz- és kisgyűlésének jegyzőkönyvei (1639–1848)
VeML IV. 1. b.	Veszprém vármegye nemesi köz- és kisgyűlésének gyűlésének iratai (1602–1848)

IRODALOM

- FEJES 2001 = FEJES Sándor: A pápa-csornai vasút története a pápai sajtó tükrében. Pápa, 2001. (Jókai Füzetek, 31.)
- H. SZABÓ 1994 = H. SZABÓ Lajos: Pápa és környéke 1848–1849. Pápa, 1994.
- HORVÁTH-TÓTH 1936 = HORVÁTH Elek – TÓTH Endre: Pápa megyei város múltja, jelene és környéke. Pápa ismertető leírása. Pápa, 1936.
- HUDI 1995a = HUDI József: Veszprém vármegye politikai elitje a XVIII–XIX. században (1711–1918). = Az átmenet avagy Veszprém megye a rendszerváltás időszakában. Tanulmányok. Szerk.: Oláh Miklós. Veszprém, 1995. 25–61.
- HUDI 1995b = HUDI József: Pápa város önkormányzata a későfeudalizmus időszakában (1730–1847). Pápa, 1995. (Fejezetek Pápa város történetéből, 2.)
- HUDI 2001 = Források Pápa város 1848/49. évi történetéből. Válogatta, szerkesztette, a tanulmányokat és jegyzeteket írta: Hudi József. Munkatársak: Jakab Réka, Mezei Zsolt. Pápa, 2001. (A Pápai Református Gyűjtemények kiadványai, Forrásközlések, 2.)
- HUDI 2007 = HUDI József: A Pápai Casinó vendégei a reformkorban. = A fogyasztás társadalomtörténete. A Hajnal István Kör – Társadalomtörténeti Egyesület konferenciája. Pápa, 2004. augusztus 27–28. Szerk.: Hudi József. Budapest–Pápa, 2007. 113–120.
- HUDI 2008 = HUDI József: A pápai kaszinók 1848–1849-ben. = Istennek, hazának, tudománynak. Tanulmányok a 95 éves Nádasdy Lajos tiszteletére. Pápa, 2008. 76–92.
- HUDI 2011 = HUDI József: Voyta Adolf visszaemlékezései. = AP 2011. 1–2. sz., 3–4. sz.
- HUDI–MEZEI 2004 = HUDI József – MEZEI Zsolt: A pápai tűzoltóság története. Pápa, 2004.
- HUDI–MEZEI 2010 = HUDI József – MEZEI Zsolt (szerk.): Vaszar község története. Vaszar, 2010.
- HUNKÁR 2004 = Hunkár Antal visszaemlékezései és iratai. Sajtó alá rendezte és szerkesztette: Hudi József. Pápa, 2004. (A Pápai Református Gyűjtemények Kiadványai, Forrásközlések, 6.)
- HUSZÁR 2005 = HUSZÁR János: Múltidéző történetek Pápáról. Honismereti olvasókönyv. Pápa, 2005.
- JAKAB 2014 = JAKAB Réka: Bérlőből polgár. Pápa város zsidó községének társadalom- és gazdaságtörténete 1748–1848. Budapest, 2014.
- KAPOSSY 1905 = KAPOSSY Lucián (összeáll.): Pápa város egyetemes leírása. Pápa, 1905.
- KÖVI 1986 = KÖVI Zsolt: A 150 éve alapított Pápai Kaszinó története. Veszprém megyei honismereti tanulmányok XII. Szerk.: Hadnagy László. Veszprém, 1986. 53–73.

- LÁZÁR 1999 = LÁZÁR Andor: Egy hosszú élet emlékei. Pápa, az alvó város. Pápa, 1999. (Pápai Diákok, 2.)
- LŐWY 2010 = LŐWY László: Adatok városunk, tanácsunk és közgyűlésünk történetéhez 1872–1898. [Bevezetővel, jegyzetekkel közléteszi: H. J. = Hudi József.] = AP 10 (2010) 1–2. sz. 165–175.
- MITHAY 1986 = MITHAY Sándor: A pápai fegyveres polgárság. = Veszprém megyei honismereti tanulmányok XII. Szerk.: Hadnagy László. Veszprém, 1986. 43–52.
- NÁDASDY 1981 = NÁDASDY Lajos: A pápai kőszínház története (1817–1931). Veszprém, 1981. (Horizont Közművelődési Kiskönyvtár, 5.)
- NÁDASDY 1986 = NÁDASDY Lajos: A pápai vízimalmok története. = Veszprém megyei honismereti tanulmányok XII. Szerk.: Hadnagy László. Veszprém, 1986. 7–41.
- NÉVJEGYZÉK 1892 = Névjegyzéke a legtöbb állami adót fizető városi képviselőkbnek. = PL 19 (1892) 47. sz. (november 20.) 190.
- NÉVTÁR 1996 = A Veszprémi Főegyházmegye névtára 1996. Szerk.: RAJCZI Pál. Veszprém, [1997].
- SZALAI 2003 = SZALAI Antal: A pápai zsidóság asszimilációs törelvései és polgárosodása 1600–1944. Pápa, 2003. (Jókai Füzetek, 37.)
- SZALAI 2005 = SZALAI Antal: Szállodák, vendéglők, korcsmák, kávéházak, mézeskalácsosok, cukrászok. Pápa, 2005. (Jókai Füzetek, 42.)
- SZEGLETI 1978 = SZEGLETI Ildikó: Veszprém megye nyomdászata 1860–1920. Veszprém, 1978. (Közművelődési Kiskönyvtár, 3.)
- TAKÁCS 1987 = TAKÁCS Lajos: Ranolder János veszprémi püspök élete és munkássága 1806–1875. Veszprém, 1987. (A Veszprémi Egyházmegye Múltjából, 14.)
- TÓTH 1941 = TÓTH Endre: A pápai református egyház története. Pápa, 1941.
- TRÓCSÁNYI 1981 = TRÓCSÁNYI Zsolt (szerk.): A pápai kollégium története. Bp., 1981.
- VARGA 2014 = VARGA Béla: Veszprém megyei életrajzi lexikon. Bővített és javított kiadás. Veszprém, 2014.
- VÉGHÉLY 1886 = VÉGHÉLY Dezső: Emléklapok rendezett-tanácsu Veszprém város közigazgatási életéből. (Az 1875-ik évi jelentés töredéke.) Veszprém, 1886.
- VOYTA 2012 = VOYTA Adolf visszaemlékezései. Sajtó alá rendezte, a bevezető tanulmányt írta, jegyzetekkel, helynévmutatóval ellátta és szerkesztette: Hudi József. Pápa, 2012.
- WOITA 1872 = WOITA József: Pápa rendezett tanácsu város közigazgatási szervezete. Pápa, 1872.
- WOITA 1875 = Pápa városi polgármesternek azon város képviselőtestületéhez terjesztett hivatalos évi jelentése az 1874. évről. [I–V. Pápa, 1875. február 10. Woita József polgármester.] = PL 2 (1875) 8. sz. (február 20.) 65–66., 9. sz. (február 27.) 75–76., 10. sz. (március 6.) 84–85., 11. sz. (március 13.) 94–95., 12. sz. (március 20.) 104–15.

Szemle

DIENES Dénes–UGRAI János: *A Sárospataki Református Kollégium története*. Szerkesztette: Dienes Dénes. Tiszáninneni Református Egyházkerület Hernád Kiadó, Sárospatak, 2013. 204 p.



A protestáns kollégiumok a magyar oktatástörténet szerves részét képezik, a róluk készült első monografikus szintű összefoglalások mégis viszonylag későn, többnyire a kiegyezés korában jelentek meg. Ha előbb nem, a honfoglalás ezeréves évfordulójára készülve a fenntartók biztosan fontosnak tartották egy-egy tanintézet történetének megírását. Sárospatak esetében a XVIII. században Szombathi János tanár (1783–1823) latinul foglalta össze a kollégium történetét, melyet 1860-ban, magyarra fordítva pedig 1919-ben

tettek közzé. Ez volt az első nyomtatásban olvasható szintézis, melyet két évfordulós kötet: Marton János főiskola-története (1931), majd a 450. évfordulóra kiadott tanulmánykötet (1981) követett.¹ A főiskolai nyomda történetéről szintén készült összefoglalás.² A korai, XVII–XVIII. századi diáknévsorok közzétételére, a kollégium XIX. századi gazdaságtörténetének bemu-

¹ SZOMBATHI János: *Historia Scholae seu Collegii Ref. Sárospatakiensis*. Sárospatak, 1860. Uő.: *A sárospataki főiskola története*. Sárospatak, 1919. MARTON János: *A sárospataki református főiskola története*. Sárospatak, 1931. *A Sárospataki Református Kollégium. Tanulmányok alapításának 450. évfordulójára*. Sárospatak, 1981.

² TAKÁCS Béla: *A sárospataki nyomda története*. Bp., 1978.

tatására Hörcsik Richárd vállalkozott.³ Újabban monográfiák születtek egyes tanáregyéniségekről, a főiskola modernizációs törekvéseiről (pl. a faluszemináriumokról). Talán nem érdektelen megjegyezni, hogy a múlt században szépen gyarapodó iskolatörténeti feldolgozások nem mindegyike jutott el az olvasóhoz: Finkey Ferenc 1944-ben készült jogakadémia-története, Harsányi István 1981-ben írott kollégiumtörténete (1920–1952) sajnos kéziratban maradt. (156., 191.)

Mindezen monográfiák aligha születtek volna meg, ha a XIX. század derekától nem folynak kollégiumtörténeti kutatások, melyeknek a helyi orgánumok (Sárospataki Füzetek, Sárospataki Ifjúsági Közlöny, Sárospataki Református Lapok, Adalékok Zemplénnvármegye történetéhez, stb.) adtak teret. A historiográfiai előzmények ismerete is elmélyült kutatást feltételez, hiszen az elmúlt másfélszáz évben megjelent kollégiumtörténeti írások bibliográfiája kötetnyi terjedelmű lehet.

Jelen kötet szerzői az 1981-es monográfia óta eltelt évtizedek szerteágazó kutatási eredményeinek felhasználásával tudományos ismeretterjesztő célzatú intézménytörténet megírására vállalkoztak, kiemelve, hogy „Sárospatak monográfiája még nem készült el, mi is legfeljebb csak megalapozni szeretnénk kötetünkkel egy ilyen tudományos összegzést.” (6.) Kiadását a szerkesztői előszó szerint több szempont indokolta. Az előző kötet már alig hozzáférhető, ugyanakkor megváltozott a „történelmi keret”: a rendszerváltás után újraindult református gimnáziumi, teológiai akadémiai és általános iskolai oktatás. „Helyreállt a kollégium történeti szerkezete”, szükségessé vált a múlt értékeinek rendszerezése. (6.)

A debreceni Kapitális Nyomdában készült, gazdagon illusztrált, színes keménytáblás kötet nyomdai előkészítését Asztalos József végezte, a borítótervet is ő készítette. A szerkesztő munkatársa Szentimrei Márk lelkész, kollégiumi levéltáros volt. A kéziratokat Vargáné Balogh Judit és Fazekas Csaba történészek lektorálták. Kiadását a Nemzeti Kulturális Alap és Halmi Róbert/Robert Halmi Sr. (1924–2014) amerikai fotográfus, filmproducer, egykori pataki diák tette lehetővé. (Aki meglepő módon nem szerepel a kö-

³ HÖRCSIK Richárd: A Sárospataki Református Kollégium gazdaságtörténete 1800–1919. Sárospatak, 1996. Uő.: A Sárospataki Református Kollégium diákjai 1617–1777. Sárospatak, 1998.

tet végén közzétett listán, a „kollégium nagy tanítványai” között, csak a hátsó borítón, igaz, itt rövid életrajza is olvasható.)

A kötet első három fő fejezetét, amely a reformációtól a felvilágosodás kezdetéig, 1777-ig tartó időszakot fogja át, Dienes Dénes egyháztörténész, teológiai tanár, a Sárospataki Református Kollégium Tudományos Gyűjteményei igazgatója írta. A felvilágosodástól a szocialista kori államosításig tartó korszakokat Ugrai János történész, a miskolci egyetem oktatója foglalta össze szintén három fő fejezetben. Minden fő fejezetet a Jegyzetek c. rész zár, amelyben a szerzők az alfejezetek címe után a legfontosabb felhasznált szakirodalmat adták meg. Egyes témakörökben saját munkáikra hivatkoztak, jelezve, hogy komoly szerepük volt a még nem, vagy alig kutatott területek feltárásában.

Dienes Dénes számos tanulmányt publikált a kollégium kora újkori történetéről. Foglalkozott többek között Sárospatak reformációjával, Keresztúri Bíró Pál életművével, a kollégiumi diákonkormányzattal, a diáklázadások társadalomtörténetével, a héber nyelv oktatásával, a felső-magyarországi kisiskolák történetével; feltárta a XVIII. századi pataki református egyházközség és az első püspökválasztás történetét.⁴

Ugrai János úttörő munkát végzett a kollégium XVIII–XIX. századi szervezeti-működési rendjének, gazdálkodásának, pedagógiai gyakorlatának, a tanárok és diákok szociológiájának feltárásában, az iskola vonzáskörzetének (ún. partikula-hálózatának) feltérképezésében, a tiszáninneni református népiskolák múltjának kutatásában.⁵ Folyóiratunk több tanulmányát is közölte.⁶

⁴ DIENES Dénes: Minthogy immár schola mestert tartanak... Református kisiskolák Felső-Magyarországon 1596–1672. Sárospatak, 2000. Uő. (szerk.): Megkívántatik a rectorban, hogy legyen kevélység nélkül való... A Sárospataki Református Kollégium partikulái, 1773–1826. Sárospataki Református Kollégium Tudományos Gyűjteményei, Sárospatak, 2001. Uő. (szerk.): Az Isten is megszerette pedig ezt a helyet, és ide vetette az Evangéliomnak hálóját mindjárt a Reformatiokor... A Zempléni Református Egyházmegye összeírása, 1782. A Sárospataki Református Kollégium Tudományos Gyűjteményei. Sárospatak, 2003.

⁵ UGRAI János: Professzorok a „pataki kollégiumban”. A sárospataki kollégium és négy tanára a XIX. század első harmadában. Új Helikon Bt., Bp., 2007. Uő.: Önállóság és kiszolgáltatottság. A Sárospataki Református Kollégium 1793–1830. L'Harmattan, Bp., 2007. [2005-ben a Debreceni Egyetemen megvédett doktori disszertációjának szerkesztett változata.] Uő.: Az utolsó szögig. A Sárospataki Református Kollégium gazdálkodásának átvilágítása 1815-

Mindketten szép magyarsággal, olvasmányosan, a nem szakember számára is közérthetően és élvezetesen írtak. Nyilván a terjedelmi korlátok is szerepet játszottak abban, hogy bizonyos témák rövid összefoglalását keretbe foglalva, kiemelve, de a folyamatos szöveghez illesztve helyezték el. Némely keretes írás (pl. a régi és új kollégium építéstörténetéről, a cseh-morva misszióról, a pataki diákok 1848/49-es szerepéről, az Entwurf időszakáról, a Zoványi-ügyről szóló) egy-egy kismonográfia témája is lehetne. Az illusztrációk mellett egy térkép is segíti a tájékozódást, mely jól érzékelteti, hol helyezkedett el Patak az adott korszakban (a XVI. században) a magyarországi művelődés térképén. Az egyházkerület közigazgatási beosztásainak, a kollégium vonzáskörzetének változásait szintén jó lett volna térképen ábrázolni.

Az érdemi feldolgozás egyharmadát teszi ki a felvilágosodás koráig terjedő rész, kétharmadát az 1777 utáni, ami világosan jelzi a kora újkori kollégium történeti forrásanyagának szűkösségét.

Dienes Dénes a hagyományos tagolást választva az első fő fejezetben a kollégium XVI., a másodikban XVII., a harmadikban az 1703–1777 közötti történetét vázolja. Minden esetben először a város helyzetét mutatja be, majd a tanintézet működését, melyből megismerjük az iskola szervezetét, a tananyagot, tanárait, diákjait, külső kapcsolatait). Az iskolát nem önmagában, hanem más kollégiummal (főként a debrecenivel) összehasonlítva vizsgálja.

Az általa is „homályosnak” nevezett kezdeteket illetően a legkritikusabb kérdés minden egyháztörténész számára a hagyományokhoz való viszony.

ből. A Sárospataki Református Kollégium Tudományos Gyűjteményei, Sárospatak, 2009. Uő.: A pallérozatlanság ellenében. Iskolázás a polgárosodás hajnalán. Új Mandátum Könyvkiadó, Bp., 2010. (Oktatás és társadalom, 6.)

⁶ UGRAI János: Funcióváltás és funkcióváltozás a Sárospataki Református Kollégiumban a XVIII–XIX. század fordulóján. = AP VII (2007) 1–2. sz. 155–178. Uő.: A Sárospataki Református Kollégium dunántúli partikula-kapcsolatai a XVIII–XIX. század fordulóján. = Uo. X (2010) 1–2. sz. 101–113. – Sajnáljuk, hogy a kötetben a dunántúli partikulákról nem esik szó, pedig Sárospatak (és Debrecen) XVIII. századi térnyerése szorosan összefügg a pápai reformátusok vallásgyakorlatának megszüntetésével (1752–1783), a kollégium átmeneti funkcióvesztésével: azzal, hogy Adásztevelen csak kisgimnáziumként működhetett tovább mindaddig, amíg a türelmi rendelet után újjá nem szervezték.

A kezdeteket ugyanis a hagyomány 1531-re teszi, ez a dátum szerepel a hátsó borítót díszítő kollégiumi pecsét köriratában is. Arra azonban nem kapunk választ, hogy ez a hagyomány milyen adatokon, illetve érvelésen alapul. Tény, hogy a Bodrog-parti mezővárosban a „plébániai iskola szerves folytatásaként formálódott ki” a kezdetben lutheri, majd a svájci irányzatot követő kollégium, amely 1588-ban már két tanárral, egy nagydiákból lett segéd-tanárral (kollaborator), diákönkormányzattal (coetus) működött és feltehetőleg főiskolai szintű képzést biztosított. A XVI. század diákjai közül mintegy félszázat ismer a kutatás; ők a főnemesség, köznemesség, polgárság soraiból kerültek ki és a gimnázium vagy a felsőbb tagozat elvégzése után egyházi vagy világi pályára mentek.

A protestáns kollégium történetét alapvetően meghatározta, hogy a Bodrog-parti mezőváros földesurai – egyben az iskola fő patrónusai – hogyan viszonyultak a reformációhoz, majd a katolikus restaurációhoz. A Perényi, Dobó, Rákóczi család biztos támasza volt az intézménynek egészen addig, amíg 1660-ban II. Rákóczi György özvegye, Báthory Zsófia és fia, I. Rákóczi Ferenc át nem tért a katolikus hitre, s 1663-ban a jezsuitákat le nem telepítette. A vészhelyzetben megnőtt a zempléni esperesség és a kollégium mögött álló református társadalmi bázis jelentősége, amely lehetővé tette, hogy az 1671-ben felszámolt kollégium tanárai és diákjai átmenetileg másutt (Gyulafehérváron, Göncön, Kassán) folytassák munkájukat, s a kedvezőbb politikai viszonyokat (Thököli-felkelés, Rákóczi-szabadságharc) kihasználva, újjászervezzék a kollégiumot.

A történetírói hagyomány – melyet a szerző is tiszteletben tartott – a kollégium működésének folytonosságát hangsúlyozza, pedig a „bujdosó kollégium” kapcsán inkább megszakítottságról lehet beszélni: a református vallásgyakorlattól megfosztott város helyett ideiglenesen más városok vették át az oktatási funkciót.

A XVI. század utolsó harmadában megszilárduló iskolaszervezetről, a kollégium anyagi helyzetéről, a diákönkormányzatról, diákéletéről viszonylag kevés ismeretet szerezhethetünk, mivel iskolai rendtartás nem maradt fenn. Az 1618-ban megalkotott fegyelmi rendszabályok, illetőleg az 1621-ből fennmaradt iskolai törvények, az 1629. évi tanulmányi reform, az 1648-as tanrend segítségével azonban Dienes Dénes plasztikus képet rajzol az isko-

la mindennapjairól. A diáktársadalmat az 1615-től töredékesen, 1617-től teljesen ráánk maradt – és Hörcsik Richárd által kiadott – felsőbb tagozatos diáknévsorok és a peregrinációs kutatások eredményeinek felhasználásával mutatta be.

Tanulságos a XVII. századi diáklázadások elemzése. A szerző a lázadásokat mint társadalomtörténeti jelenséget tárja elénk: a kollégiumi autonómiából eredő diákontudat megnyilvánulásai ezek, amelyek élesen megvilágítják az iskola belső konfliktusait. Élvezetesek tanárportréi, amelyek az iskolarendszer gyenge pontjaira is rámutatnak. Például arra, hogy a kollégiumi tanárság társadalmi presztízse alacsonyabb volt, mint a lelkészi hivatásé, ezért a professzorok rendszerint átmenetinek tekintették a tanítást és néhány év múltán valamely jövedelmezőbb lelkészi állásra pályáztak. Beszédese példákat olvashatunk arról, hogy a külföldi egyetemet járt tudós tanárok nemegyszer konfliktusba keveredtek a kevésbé művelt, a szokásokhoz mereven ragaszkodó helyi egyházi előjárókkal, s az egyenlőtlen küzdelemben többnyire alul maradtak. A puritanizmus, korai racionalizmus híveinek újíto szándékai rendszerint azért végződtek kudarccal, mert a hollandiai, angliai polgári egyházmodellt lehetetlen volt átültetni a rendi viszonyok között élő helyi társadalomba. Ifjú Csécsi János tanárságának remekült megírt története (1713–1734) mutatja, hogy a kiválóan képzett, de túlságosan öntudatos, környezetéhez alkalmazkodni képtelen merev tanáregyniség konfliktusok sorozatát generálja; szembekerül feljebbvalóival, tanártársával, állandó harcaival megosztja környezetét és inkább árt az intézménynek, mintsem használ. A szélsőséges helyzetet találóan jellemzi a borsodi esperes, aki állítólag azt javasolta az egyik legátusnak, hogy távolítsák el Csécsit, mert „jobb egy tanulatlan angyallal lennetek, mint egy tudós ördöggel”. (58.)

Dienes Dénes meggyőzően mutatja be, hogy az 1703-ban újjászervezett, s 1714-ben királyi megerősítést nyert kollégium a XVIII. század első felében szervezetileg megszilárdult, anyagi helyzete stabilizálódott. Az átgondolt építkezések nyomán egyre több diákot tudtak felvenni, bár a zsúfoltságot sem ekkor, sem később nem sikerült megszüntetni. 1743-tól az akadémiai tagozaton ismét három tanár, míg a hatosztályos gimnáziumban a tógátus deákok közül kiválasztott tanítók tanítottak. Az akadémiai tanárok munká-

ját ugyancsak deákokból kiválasztott segédtanárok segítették. Az eredményes pedagógiai munkát folyamatosan gyarapodó (1785-ben már több, mint négyezer kötetes) könyvtár, fizikai és csillagászati szertár, numizmatikai gyűjtemény, jól szervezett, többszólamú énekkar tette lehetővé. Az akadémiáról kiküldött tanítók, az országos adománygyűjtés (supplicatio) révén a kollégiumnak széleskörű kapcsolatai alakultak ki. A református vallásuk mellett a magyar nyelv elsajátítása kedvéért kis számban evangélikusok is tanultak Patakon a XVIII. század második felében. A század végén már mai szemmel is népes diákseregről beszélhetünk, hiszen 100 körül mozgott az elemi iskolások, 800 körül a gimnazisták, 300 körül az akadémisták száma. (63.)

A kötet nagyobbik részét kitevő, Ugrai János által írt három fejezet közül az első a 1777–1849, a második lényegében az 1849–1919, a harmadik az 1919–1952 közötti időszakot tekinti át, bár évszámmal csak az első fejezetet jelöli. („A nemzeti előhaladás nevezetes időszaka” 1777–1849; Főgimnázium és főiskola – A kollégium a kiépülő moden oktatási rendszerben; Küzdelem a perifériára szorulás ellen – A II. világháború előtt és után).

Mindhárom fejezet azonos felépítésű: mindegyik egy köztörténeti és egy pedagógia-történeti és társadalomtörténeti egységből áll. A köztörténeti rész a környezeti feltételek, az oktatáspolitikai törekvések bemutatásával kezdődik, a kollégium működésére, gazdálkodására vonatkozó résszel folytatódik és a „korszakalkotó személyiségek” (kollégiumi főgondnok, jeles tanárok) bemutatásával zárul. A „Szellemiség és hangulat” cím a tantervi követelményeket, a tantestület összetételét, a híres tanáregyeniségeket, a diákéletet bemutató írásokat rejti, néha itt vázolja az iskolaszervezeti változásokat is.

Az 1777–1849 közötti időszakban Vay József kollégium-építtető főgondnok, Kövy Sándor híres tanszékalapító jogászprofesszor, a mérnöki végzettséget is szerzett polihisztor Nyíry István tartozik a korszakalkotó személyiségek közé. A másodikban báró Vay Miklós világi főgondnok, Kun Bertalan püspök, Erdélyi János tudós költő, Finkey Ferenc jogtanár, nemzetközi hírnű büntetőjogász és a klasszikusokat fordító, az egységes egyházkerületi-kollégiumi archívumot kialakító Zsoldos Benő működéséről olvashatunk. A harmadikban Lázár Károly katolikus tanítóképzős tanár, a falukutatót és

népfoiskolát szervező Újszászy Kálmán, a tehetségeket gondozó Harsányi István portréjával ismerkedhetünk meg. A portrék rövidségük ellenére is tartalmasak, figyelemfelkeltők és egyéniek. Egyúttal igen tanulságosak, hiszen például Újszászy Kálmán (1902–1994) esetében arról olvashatunk, hogy bár a kommunista diktatúra derékba törte nevelői-népművelői tevékenységét, „mégsem vált tragikus hőssé”: a kollégiumi könyvtár és levéltár igazgatójaként „örlánként működött”, ápolta a helyi hagyományokat, gyarapította a gyűjteményi adattárat, s megérte a kollégium újjászületését. (166–169.)

A modern kor alapvető kérdése az, hogy az évszázadok óta fennálló kollégium mennyire volt képes a polgárosodás folyamatába illeszkedni, hogyan tudott megfelelni a kiépülő nemzetállam oktatáspolitikai követelményeinek, az egyházvezetés és a társadalom elvárásainak. Sikeres integrációról talán akkor beszélhetünk, ha a kollégium fenntartója biztosítani tudta a működés anyagi-személyi feltételeit, az intézmény meg tudta őrizni autonómiáját, sajátos arculatát, s közben az oktatás színvonala sem csökkent. Ugrai János meggyőzően bizonyítja, hogy nem beszélhetünk egyenes vonalú fejlődésről: a különböző korszakokban a belső és külső feltételrendszer ritkán volt szinkronban egymással, ezért még az egészében véve sikeres korszakokban is voltak olyan periódusok és területek, melyeket a stagnálás, vagy éppen a hanyatlás jellemezett. Összességében mégis elmondható, hogy a modernizációs folyamatban Sárospatak számos alkalommal innovatívnak bizonyult, s a többi iskolaváros számára is példát mutatott.

A magyarországi protestáns tanintézetek közül először Sárospatakon szervezték meg a jogi tanszéket (1793–1923), melyet később újakkal egészítettek ki. A teológián felállították a második tanszéket (1799), melyet az első világháborúig további négy követett; 1857–1869 között tanítóképezdét működtettek, melyet az államnak adtak át, de az egyházkerületnek 1929-ben sikerült visszavennie és újjászerveznie. Bár az állam ekkor 50 évre adta át az intézményt, a kommunista hatalomátvételt követően újra az államosítás sorsára jutott.

A kollégiumot a lehetőségekhez mérten a XIX. század első felében, majd a kiegyezés korában és a Horthy-rendszerben is bővítették. Mivel az autonómiáját féltő egyházvezetés az államsegélyt csak későn vette igénybe, a

fejlesztések javarészét önerőből kellett megoldani. A Horthy-rendszerben viszont kihasználták az állami támogatást, amelynek köszönhetően angol internátust építettek a gimnázium angol tagozata számára. Egy megvalósult Klebersberg-elképzelés, az 1931 őszen megnyitott Angol Internátus amellet, hogy a magyar kulturdiplomáciát szolgálta, „egy csipetnyi Oxfordot”, kozmopolita és modernizációs szellemet csempészett a Bodrog-parti Athénba. A tehetséges tanítványok közül többen írói, műfordítói pályára léptek. Közéjük tartozott Mészöly Dezső (1918–2011) is.

A kollégium tagintézményeit az 1948-ban hatalomra jutott kommunista párt néhány év leforgása után felszámolta. Megszüntette az angol tagozatot, fakultatívvá tette a hitoktatást; 1949-ben a főiskolai nyomdát, 1950-ben a tanítóképzőt államosította, 1951-ben megszüntette a teológiai akadémiát, 1952-ben a gimnáziumot államosította és mintegy büntetésként felszámolta az egyházkerületet. Csak a gyűjtemények (könyvtár, levéltár és múzeum) maradt egyházi tulajdonban, melyet — Újszászy Kálmán áldozatos szervezőmunkájának köszönhetően — sikerült az idegenforgalom szolgálatába állítani és folyamatosan gyarapítani. A gyarapításban fontos szerepet játszottak az öregdiákok, akik anyagilag is támogatták a gyűjteményt. Csak a szocialista társadalmi-gazdasági rendszer összeomlása után nyílt lehetőség a kollégium újjászervezésére.

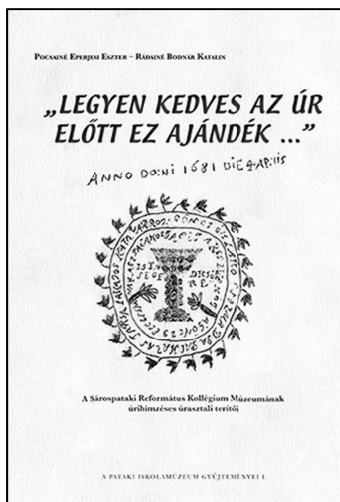
A kötetet záró, a kollégium hányattatásait összefoglaló Epilógust három névjegyzék egészíti ki. Az első a kollégium „nagy tanítványait”, a második a Magyar Tudományos Akadémia tagjait, a harmadik a kollégium tanárait (1549–1952) tartalmazza. A híres tanítványok és tanárok névsora a kollégium elitképzésben betöltött szerepére utal, de a könyv egésze nem erről, hanem elsősorban arról szól, hogy milyen szerepet játszott az intézmény a magyarországi és közép-európai világi és egyházi értelmiség képzésében. (Az Epilógus abban segíti az olvasót, hogy „odafentről”, madártávlatból tekintsen vissza a kollégium történetére, amely a nagy kihívások és arra adott — többnyire sikeres — válaszok történeteként is értelmezhető.)

Összességében elmondható, hogy a szerzők a vállalt feladatot színvonalasan teljesítették. Legjobb tudásuk szerint bemutatták a kollégium történetének egyes fejezeteit, átfogó képet adtak az iskola, mint oktatási intézmény, gazdasági-társadalmi szervezet működéséről, a résztvevők (fenntar-

tók, vezetők, tanárok, diákok, társadalmi bázis) magatartásáról, mentalitásáról, elvárásairól, a különböző érdekek ütközéséről. A feltett kérdések nem mindegyikére adtak választ, de jelezték, hogy a kutatásnak a jövőben milyen irányba kell elmozdulnia. Reméljük, hogy a meg nem válaszolt kérdésekre ők maguk is keresik a választ, hiszen nincs lezárt történelem, miként nincs lezárt történelmi kutatás sem. Őszinte kíváncsisággal várjuk a fejleményeket.

HUDI JÓZSEF

POCSAINÉ EPERJESI Eszter–RÁDAINÉ BODNÁR Katalin: „Legyen kedves az Úr előtt ez ajándék...” A Sárospataki Református Kollégium Múzeumának úrihímzések úrasztali terítői. Tiszáninneni Református Egyházkerület Hernád Kiadó, Sárospatak, 2014. 251. p.



A Tiszáninneni Református Egyházkerület Hernád Kiadójánál jelent meg fenti címmel az elmúlt évben a kötet, amely a Pataki Iskolamúzeum Gyűjteményei sorozat első kötete, 251 oldal terjedelemben, A/4 formátumban, kemény táblával ellátva, 260 színes képpel. Borítóján a XVII. századi gönci úrasztali terítő részlete látható, a címként választott idézet pedig a sajtócségei XVIII. századi úrasztali textílián olvasható. A kötetet háromnyelvű (magyar, német, angol) bevezető írás ajánlja az olvasók figyelmébe, amelyben a szerzők bemutatják, és nagyon röviden jellemzik az Egyházkerület gyűlekezeteiből származó, mintegy 300 db liturgikus textíliát. Rávilágítanak a díszítmények sokféleségére és a bennük meg-
ragadható azonosságokra, a kifinomult ízléssel megalkotott kompozíciók változatosságára, az úrasztali textilek gazdagságára, használatuk módjára, a mintaszerkesztés jellemzőire, az alapanyagok, a hímzőfonalak és az öltés-
technikák változataira, rámutatva arra a magas szintű technikai tudásra,

amelyet az alkotások tükröznek. Megemlítik a főúri udvarokban, jelesen Lórántffy Zsuzsanna udvarában működő hímző iskolát, ahol magas szintű képzést kaptak a lányok. Elsajátították a bonyolult öltéstechnikákat, a gazdag mintakincset és a színek összehangolásának módját. Nem véletlen az a gazdagság, amely ezt a gyűjteményt jellemzi, hiszen az itt tanulók olyan tudás birtokosaivá lettek, amely nem csupán környezetükre, hanem nemzedékek egymást követő sorára is jótékony hatással volt, továbbadva és éltetve e gazdag díszítőstílust.

A bevezető írások másik része egy-egy oldalnyi terjedelemben bemutatja a szerzőket: Pocsiné Eperjesi Eszter teológus-néprajzost és Rádainé Bodnár Katalin tanár-restaurátort, kitérve munkásságukra, kutatásaikra, feldolgozásaikra, amelynek középpontjában a liturgikus textilek állnak. Külön figyelmet érdemlő a kötet első írása, amely Újszászy Kálmánné Deák Ilona értékmentő és értéket teremtő munkásságának, rendkívüli egyéniségének állít emléket, hiszen ez a páratlanul gazdag gyűjtemény neki köszönheti létét. Deák Ilona (1913–1999) Sárospatakon elsőként végezte el nő létére a teológiát, majd Újszászy Kálmán teológiai professzorral való házasságkötését (1937) követően a Tudományos Gyűjtemények munkatársa lett, amely küldetését – nem túlzás ezt mondani – haláláig hűségesen betöltötte. Áldott emlékü szolgálója volt a Gyűjteménynek, gyarapította, gondosan őrizte, rendben tartotta, ép állapotba hozta az enyészetnek induló darabokat, így ez a gazdag kötet az ő emléke előtti tisztelgés is egyben.

A bevezető írásokat követően a liturgikus textileket, keletkezésük körülményeit, ajándékozásuk történetét részletesen bemutató terjedelmes tanulmányok nem olvashatók. Azonban minden egyes textilről alapos, körültekintő, az apró részletekre is kiterjedő tárgyleírást készítettek a szerzők. Ezekben a tárgyak bemutatásán túl megjelölik az alapszövet anyagát, színet, szövésének jellemzőit, az alapanyag sűrűségét, a hímzőfonalakat, az öltéstechnikákat, a szegélyek kiképzését és a textilek méreteit. Ezt követően veszik sorra magának a minta együttesnek a leírását, a motívumok elhelyezkedését, formáját, valamint a feliratokat. Minden egyes tárgyat fényképen is bemutatnak, sőt, a legkülönlegesebb, vagy az átlagból szépségével, gazdagságával kiemelkedő darabokról részletfotót is közölnek.

A könyvet a régi kifejezések és mértékegységek magyarázó listája, irodalomjegyzék, személy- és helységnévmutató, valamint tartalomjegyzék zárja.

A kötet a Tiszáninnen Református Egyházkerületből 239 úrihímezéses liturgikus textíliát közöl, ezeken kívül 12 darabot Felvidék megjelöléssel, egyet Nógrád megyéből, egyet a Szabolcsi Egyházmegyéből, kettőt Erdélyből, egyet Kárpátaljáról, kettőnek pedig a lelőhelye ismeretlenként szerepel, így a szerzők összesen 87 településről 258 textíliát mutatnak be.

Az *Egyházkerületből* származók három egyházmegyét fednek le, ezek a következők: Az *Abaúji Egyházmegyéből* összesen nyolcvankét textília származik, amelyek közül tizenhat XVII. századi, hatvanöt XVIII. századi, egy pedig XIX. századi. A *Borsod-Gömöri*, ill. *Borsodi Egyházmegyéből* ötvenegy textilt őriznek. Közülük egy XVI. századi, három XVII. századi, negyvenhét pedig XVIII. századi. Az *Egervölgyi Egyházmegyéből* öt terítőt őriz a Gyűjtemény; egy XVII. századi, négy XVIII. századi. A *Zempléni Egyházmegyéből* való a legtöbb liturgikus textília, összesen kilencvenhét darab. XVII. századi tizenegy, míg XVIII. századi nyolcvanhat.

A *Felvidékről* való textilek közül kettő XVII. századi, tíz XVIII. századi. A Szabolcsi Egyházmegyéből és Nógrádból egy-egy XVIII. századi textil való, Kárpátaljáról egy XVII. századi, Erdélyből egy XVII. századi és egy XVIII. századi, míg a két ismeretlen lelőhelyű XVIII. századi.

A Sárospatakon őrzött liturgikus textileket összesítve megállapíthatjuk, hogy döntő többségük, szám szerint kettőszáztizenhét XVIII. századi, harmincöt XVII. századi, egy XVI. századi, egy XIX. századi. Ezeket egészíti ki három lepedővég és egy párnahaj a XVIII. századból. Mind a 258 textília fényképekkel és műtárgyleírással szerepel a katalógusban. Közülük nyolcvannyolc az a textil, amelyen felirat olvasható, tehát hasonlóan a Dunántúlhöz, itt sem jelentenek többséget a felirattal ellátott terítők. Egyébként itt is, mint a magyar nyelvterületen másutt, a feliratok jelentős része az adományozóra és az adományozás indítékára tér ki, míg kisebb létszámot jelentenek a bibliai idézeteket tartalmazó szöveges részek.

Mindaz, ami a magyar nyelvterület református közösségeit másutt jellemzi, a Sárospataki Gyűjtemény tárgyairól is elmondható. E textilemlékek mintakincse hihetetlenül gazdag és változatos, amely gazdagságot sokféleségük jelent. Nem csupán egyházművészeti, hanem egyháztörténeti és

együttal művelődéstörténeti emlékek is. A kor jellegzetes magyar munkái, közülük sok nem, vagy alig különbözik a világi célra szánt textilektől. A zsinati végzések is tanúsítják, hogy a liturgiai előírások sem alapanyagukat, sem ékítményeiket, sem színüket nem kötötték meg. Némelyik eredetileg nem is templomi használatra készült, csak később került ide kegyes adománnyként. Ez a hímzéstípus, amint a szerzők hangsúlyozzák is, az úrihímzés, a XVI–XVIII. század jellegzetes magyar hímzése. Változatosnak mondható alapanyaguk, s különösen a színük. Rendkívül gazdag ez a színvilág és minden egyes textilemléket finom, ízléses színösszeállítás jellemez. A szélek lezárására vert csipkét és fémszálas csipkét alkalmaztak, mindkettő különlegesen emeli az alkotások értékét és tökéletes összhangban van a díszített felülettel. Rajtuk kívül még a rececsipke betétet is kedvelték. Öltéstechnikájukat, amint másutt is, döntően a lapos öltés és változatai jelentik: az egyszerű, a ferde, a mintázott (csíkos, kockás, táblás, fogas, zeg-zug), a török, a fektetett, a hasított, a hamis lapos öltés, a fonott vagy szálánvarrott öltés, a láncöltés, a Holbein-öltés, a vagdalás, sőt a tűfestés is előfordult. Az árnyalást tulajdonképpen a különböző öltésfajtáknak az azonos felületen történő egyidejű alkalmazásával érték el. E liturgikus textilemlékek többségének mintakincse később módosult formában a XIX. és a XX. századi paraszti hímzéseken jelent meg.

E páratlanul gazdag textilemlék készítőiről kevés adat maradt fenn. Többet Lórántffy Zsuzsánna hímző iskolájában készítettek, amelyek között akad olyan terítő is, ahol minden virágot, virágcsokrot más kéz varrt, ugyanis a lányok ezeken a darabokon sajátították el a hímzés tudományát, művészetét. Ez különös, sőt, egyedülálló emléke a gyűjteménynek.

Mintakincsük részben az olasz reneszánsz, részben a perzsa, török mintakincsből táplálkozott, ugyanakkor a kompozíciókat a magyar ízlésnek megfelelően alkották meg, amelyből ez az egyedülálló magyar hímzésfajta, a magyar úrihímzés, a virágos reneszánsz páratlanul gazdag emlékanyaga született meg. Egyszerre ragadható meg az olasz reneszánszból ismert szimmetria, az egy töből kisarjadó páratlan számú virág, a kanyargó leveles indák, valamint az aszimmetria, a keleti növényi elemek, a csigavonalban csavarodó indák, az egymást keresztező szárak, a közép felé hajló sarokmustrák és egy-egy virágnak másikkal való kitöltése, megkoronázása, to-

vább az azonos száron elhelyezkedő többféle virág. Nyilvánvalóan ezeknek a terítőknek alkotói is felhasználtak mintakendőket és mintakönyveket, ahogy a magyar nyelvterületen másutt is, ahol elrajzolás ugyancsak előfordult, ezért esetenként nagyon nehéz megállapítani, milyen virágot akart ábrázolni alkotója. Így előfordul, hogy a szerző más virágot határozott meg egy-egy terítőn, amit a recenzens viszont megint másnak látott. Egyébként leggyakrabban a gránátalma, a tulipán, a szegfű, a rozetta különféle változatai, a palmetta, a török körte (miribota), apró levelek, bimbók, bogyók, kisebb arányban lilium, peónia, napraforgó, margitvirág látható rajtuk. Előfordul még a napkorong, a forgó rózsa, a csillag, a szőlőtő, a kehely és az Agnus Dei megfogalmazás is. Az eszményi kertek képzete itt is megragadható.

E nagyszámú liturgikus textilemlékből nagyon nehéz kiragadni néhányat, hiszen mindenik sokszínű, változatos, akár színét, akár a hímzést, az öltéstechnikát, akár a kompozíciót tekintjük, de a feliratokban gazdagok is idesorolhatók. Mégis 36 esetben olyan különleges jellemzőket hordozó, a gazdagságból is kiemelkedő alkotásokra figyeltünk fel e páratlan gyűjteményben, amelyről külön is szólnunk kell.

Az egyik csoportot jelentik azok a textilek, amelyek másodlagosan, eredeti funkciójuk megszűntével, átalakítva kerültek liturgikus használatba. Ilyenek a halottas vagy díszlepedőből, a párnahajból készített terítők, de közéjük tartozik a jegykendőnek vagy keresztelőtakarónak úrasztali textilként való használata. Erről tanúskodnak a 3., a 17., a 33., az 50., az 53., az 59., a 154., a 155. számú terítők. Különösen figyelmet érdemlő az a gazdag hímzéssel ellátott kendő, amely jegykendő volt (50.), Wesselényi Istvánné Bánffy Kata adománya, rajta a tűfestés és a laposöltés nagyszámú változata látható. A másik, ugyancsak jegykendőnek készült (59.), amelynek közepére koszorú alakban négyszer két összekulcsolt kezét hímezték. Az egykori XVII. századi lepedővégen (3.) pedig rececsipkéből megalkotva Ábrahám és Izsák látható, a terítő szélein vert csipkeszegéssel. Vele azonos alkotást őriz a Veszprémi Laczkó Dezső Múzeum néprajzi gyűjteménye.

A másik csoport darabjai Lórántffy Zsuzsánna hímző műhelyében készültek, rendkívül gazdag ékítményekkel (6., 162., 192., 209.) Különösen egyedü-

lálló az a skófiomos terítő, amelynek közepén Isten Báránya, négy sarkában pedig a négy evangélista látható.

A *harmadik csoportba* tartoznak azok, amelyek esetében a készítés és az adományozás időpontja eltérő, amint az 54., a 96., a 183. számú terítőkön megfigyelhető. A XVIII. században készültek, de a XIX. században ajándékozták őket a gyülekezeteknek és a terítőn az ajándékozás időpontját jelölték meg.

A *negyedik csoportot* alkotják a rececsipke és vászonlapok váltakozásából létrehozott alkotások, mint a 89., 101., 118. számú terítők.

Páratlan munka *ötödikként* a 81. számú terítő, amely valójában olyan abrosz, ahol közepén és szélein szövőöltéssel készítették el a bibliai idézetet.

A *hatodik csoport* tagjain egyedülálló, ritka és különleges ábrázolások láthatók: az 55. számún egymásba fonódó szívből képzett gyökér, közepén szőlőtő, alatta úrasztala kenyérrel, emlékeztetve az úrvacsora szentségére. Feliratát János evangéliumából vette az alkotója. A 143. számot viselőn a közepén kör alakban elhelyezett feliraton belül egy kelyhet tartó kéz szerepel. Egyik legszebb textília a 196. számú. Közepén az Agnus Dei látható arany koronával fején, egyik lábával a vérét felfogó kelyhet tartja, míg a másikkal IHS feliratú győzelmi zászlót. A 253. számú közepén kehely és két oldalról feléje nyúló egy-egy kéz figyelhető meg. A ritka ábrázolások közé soroljuk a napraforgós (104., 106.), a makkos-madaras (241.) és a latin feliratú (136. számú, XVI. századi) úrasztali textileket is.

A *hetedik csoport* terítőin hosszú bibliai idézetek olvashatók. A 226. számún Lukács evangéliumának 1,47 és következő verseiből Szűz Mária háláéneke. A 227. számún a 42. zsoltár első verse, míg a 228. számún a 116. zsoltárból a 12–14 és a 16–17 versek.

A *nyolcadik csoportot* jelentik azok a terítők, amelyeknek egész felületét beborítják a virágok, virágcsokrok. A magyar úrihímzésre általában jellemző a sarkoknak, a széleknek, szélközepeknek és a középnek a díszítése. A textilek egész felületének ékítményekkel való borítása döntően a török hímzések sajátossága. A Dunántúli Református Egyházkerület Tudományos Gyűjteményeiben, valamint a gyülekezetekben őrzött úrihímzéses liturgikus textilek között néhány török kendő is megtalálható, amelyeknek teljes felülete díszített. A Sárospatakon őrzött terítők között a 128., 135., 149., 255.,

257. számúaknak a teljes felületét hímzés fedi. Feltételezhető, hogy keleti, jelesen török hatással számolhatunk. A 257. számú terítő akár török kendő is lehetne. A török hatásról ugyanis nem feledkezhettünk meg, hiszen hímzéseiket kereskedelmi úton ugyancsak terjesztették. A török-magyar gazdasági, kulturális kapcsolatok a XVIII. században még léteztek, amint arról dunántúli példák is tanúskodnak.

A Sárospataki Református Kollégium Tudományos Gyűjteményeinek úrihímzéses úrasztali terítőit közreadó kötet páratlanul gazdag anyagot mutat be, amely a református egyházművészetnek és a magyar művelődéstörténetnek nagybecsű értéke. Műtárgyleírásai olyan részletes, bőséges adatokat tartalmaznak, amelyek alapján egy monografikus feldolgozás elkészíthető. Szívből gratulálunk mind a szerzőknek, mind a kiadónak, mind pedig a támogatóknak! A kötetet minden érdeklődő és minden kutató megbecsülő figyelmébe ajánljuk.

S. LACKOVITS EMŐKE



SZERZŐINK

HUDI JÓZSEF történész-főlevéltáros (DREL, Pápa)
KÖBLÖS JÓZSEF történész-levéltáros (DREL, Pápa)
MEZEI ZSOLT könyvtárvezető (DREK, Pápa)
PETRIK IVÁN levéltárvezető (MNL VeML Pápai Levéltára)
RAINER PÁL régész-muzeológus (Laczkó Dezső Múzeum, Veszprém)
S. LACKOVITS EMŐKE néprajzkutató (Veszprém)
WOITA JÓZSEF (1807–1896) építőmester, polgármester (Pápa)

DREL = Dunántúli Református Egyházkerület Levéltára
MNL VeML = Magyar Nemzeti Levéltár Veszprémi Megyei Levéltára

Rezümé: Horváth Károly (angol)

* * *



Borító és tipográfia
Mezei Zsolt

Nyomdai munkák
OOK-Press Kft Nyomdaüzeme, Veszprém
Felelős vezető Szathmáry Attila
2015

SZERZŐINK FIGYELMÉBE

1. A kéziratokat lehetőleg számítógépen elkészítve, lemezen vagy e-mailhez csatolt fájlként *.doc, *.docx vagy *.rtf formátumban, valamint egy nyomtatott példányban postán a szerkesztőség címére kérjük eljuttatni. A szöveget balra zárva, formázás és tipografizálás nélkül írják, lábjegyzeteléshez használhatják a szövegszerkesztő program (Word) automatikus hivatkozás-szerkesztőjét. A beküldött fájl (lemez) vírusmentességét kérjük ellenőrizni!
2. A leadott lemez lehetőleg ne tartalmazzon más fájlokat, csak a közleményt, illetve, ha a közlemény több fájlból áll össze, akkor a fájlok a közlés sorrendjében következzenek a lemezen is.
3. Fotókat csak korlátozott számban tudunk közölni. A rajzok tónusosak, jól láthatóak legyenek. Az illusztrációkat kérjük beszámozni és egy külön lapon képjegyzéket csatolni a közleményhez.
4. A szövegben az évszázadokat — idézetek, címek kivételével — római számmal tüntessék fel.
5. Külön bibliográfiát ne készítsenek, a forrásanyagra és a szakirodalomra történő hivatkozásokat folyamatosan, a lábjegyzetekben helyezték el. A hivatkozásokban a szerző vezetéknévét kérjük csupa NAGYBETŰVEL szedni.
6. A hivatkozások formai szabályai:
 - *Egy szerző esetén:* **SZERZŐ: Cím. (Kiadás). Kötetjelzés. A megjelenés helye, éve. (Sorozatszím, sorozati szám.) Oldalszám.** Példa: BEDY Vince: A győri székeskáptalan története. Győr, 1938. (Győregyházmegye múltjából, 3.) 407.
 - *Több szerző esetén:* **A mű címe. Szerkesztő neve. (Kiadás). Kötetjelzés. A megjelenés helye, éve. (Sorozatszím, sorozati szám.) Oldalszám.** Példa: Tanulmányok Pápa város történetéből a kezdetektől 1970-ig. Főszerk. Kubinyi András. I. Pápa, 1994. 399.
 - *Tanulmány esetén:* **SZERZŐ(K): Cím = A tanulmánykötet címe. Szerkesztője. (Kiadás.) Kötetjelzés. Megjelenés helye, éve. (Sorozatszím, sorozati szám.) Oldalszám(ok).** Példa: BODOLAY Géza: Petőfi Pápán = „A kényes úrfi s a rongyos baka” Tanulmányok két halhatatlan pápai diákról. Szerk. Mezei Zsolt. Pápa, 2001. 108–145.
 - *Folyóiratcikk esetén:* **A folyóiratcikk SZERZŐJE: Címe = A folyóirat címe évfolyama (éve), száma. Oldalszám tól-ig.** Példa: SZABÓ György: A Dunántúli Református Egyházkerület pápai Nagykönyvtárának története = Magyar Könyvszemle 102 (1986), 149–172.
 - *A jegyzetekben használható rövidítések:* Bp., köt., röv., jav., átdolg., kiad., s. a. r. (=sajtó alá rendezte), vö., uő., uo., i. m., jegyz., ld. (=lásd). Az Acta Papensiára az „AP” rövidítéssel hivatkozzanak.
7. A kézírathoz mellékeljenek max. egy oldal terjedelmű rezümét angol, német vagy magyar nyelven. Magyar nyelvű rezümé esetén a legfontosabb szakkifejezések idegen nyelvű megfelelőit kérjük megadni.
8. Szerzőink számára öt darab tiszteletpéldányt biztosítunk.

A szerkesztők.

ACTA PAPENSIA (AP)

A PÁPAI REFORMÁTUS GYŰJTEMÉNYEK KÖZLEMÉNYEI
PUBLICATIONS BY THE CALVINIST COLLECTIONS OF PÁPA

ISSN 1587–6292

Főszerkesztő
DR. HUDI JÓZSEF

Szerkesztő
Mezei Zsolt

Munkatársak
Dr. Köblös József, Kránitz Zsolt

Felelős kiadó
Köntös László gyűjteményi igazgató
Dunántúli Református Egyházkerület
Tudományos Gyűjteményei

Szerkesztőség
8500 Pápa, Március 15. tér 9.
Postafiók: 48. Tel/fax: (89) 324–240
e-mail: ref.lib@papacollege.hu

Megjelenik évente négy szám két kötetben.
(Egy szám ára: 500.– Ft)
Megrendelhető és előfizethető a szerkesztőség címén.
Előfizetési díj: 2000.– Ft / év

TARTALOM

MŰHELY

- PETRIK IVÁN: *Telkek és tartozékaik a középkori Atya birtokon*..... 1–16
HUDI JÓZSEF: *Takácsi község egyházi és világi archontológiája II. (1613–2014)* 17–60

FORRÁSKÖZLÉS

- KÖBLÖS JÓZSEF: *Exmisszió, ordináció, konszekráció. A lelkészi hivatal elnyerésének lépései a Dunántúli Református Egyházkerületben a XVII–XVIII. században* 61–106

KISEBB KÖZLEMÉNYEK

- RAINER PÁL: *Megjegyzés Ferenczi Sándor és Sigmund Freud állítólag Pápan készült fényképéhez* 107–108
MEZEI ZSOLT: *Egy kötet Kalmár György könyvtárából* 109–117

ÚJRAOLVASÓ

- WOITA JÓZSEF *pápai polgármester 1885. évi jelentésének melléklete* 119–140

SZEMLE

- DIENES Dénes–UGRAI János: *A Sárospataki Református Kollégium története* (Hudi József) 141–150
POCSAINÉ EPERJESI Eszter–RÁDAINÉ BODNÁR Katalin: *„Legyen kedves az Úr előtt ez ajándék...” A Sárospataki Református Kollégium Múzeumának úrihímezéses úrasztali terítői* (S. Lackovits Emőke) 150–156

Szerzőink